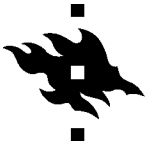

Lastensuojelutarpeen selvitys sosiaalityön tiedonmuodostuksena

Tanja Haarakangas
Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Sosiaalityön erikoistumiskoulutukseen
kuuluva lisensiaatintutkimus
Lapsi- ja nuorisososiaalityön erikoisala
Elokuu 2018

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos/Institution– Department Sosiaalityöiden laitos	
Tekijä/Författare – Author Haarakangas Tanja			
Työn nimi / Arbetets titel – Title Lastensuojelutarpeen selvitys sosiaalityön tiedonmuodostuksena			
Oppiaine /Läroämne – Subject Sosiaalityö, Lapsi- ja nuorisososiaalityön erikoisala			
Työn laji/Arbetets art – Level Ammatillinen lisensiaatintutkimus		Aika/Datum – Month and year Elokuu 2018	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages 126 sivua
Tiivistelmä/Referat – Abstract Tutkimuksen tehtävänä on tarkastella, minkälaiseen tiedonmuodostukseen lastensuojelutarpeen arviointi perustuu. Tutkimuksen aineistona ovat 114 lastensuojelutarpeen selvitystä koskevat asiakirjat Espoosta. Tiedonmuodostusta lähestytään kolmen tutkimuskysymyksen avulla: 1) Miten lastensuojelutarpeen arvioinnissa tarvittava tieto muodostetaan? 2) Minkälaisia sisällöistä arvio lapsen tilanteesta ja lastensuojelun tarpeesta koostuu? 3) Minkä tyyppisiä ovat ne tilanteet, joissa sosiaalityöntekijä on arvioinut lapsen olevan lastensuojelun tarpeessa? Analyysimenetelminä käytetään aineistolähtöistä sisällönanalyysiä, sisällön erittelyä, kvantifiointia ja tyypittelyä. Tutkimusaineistossa tiedonmuodostukseen liittyy tiedonhankinnan keinoja, osallistujia ja tiedon dokumentointia. Tiedonhankinnan keinoista käytetyin on tapaamisessa toteutettu haastattelu. Toiseksi yleisin on havainnointi, jota sisältyy noin kolmasosaan selvityksistä. Toiminnallisia välineitä ja asiakirjoja hyödynnetään vain noin 10 prosentissa selvityksistä. Kolmasosassa selvityksistä asiakirjoista ei käy ilmi, oliko lapsella ollut aiempaa kontaktia lastensuojeluun. Arviointi keskittyy nykyhetken lapsen ja perheen historian jäädessä yleensä selvittämättä. Tapaamisten määrä selvityksissä vaihtelee nolasta kuuteen tapaamiseen. Keskimäärin tapaamisia järjestetään kaksi selvitystä kohti. Yleisimmin tapaamiset toteutuvat lapsen ja vanhemman/vanhempien yhteisenä tapaamisena, tapaamisena jossa on mukana myös ammatillisverkostoa, tai kotikäyntinä. Kotikäyntejä tehdään noin kolmasosassa selvityksistä, mutta niiden merkitys tiedonmuodostukselle jää epäselväksi. Lastensuojelutarpeen arviot perustuvat pitkälti vanhempien haastattelussa antamaan tietoon. Lapsi jätetään tapaamatta neljäsosassa selvityksistä, ilman että sitä juurikaan perustellaan. Lasta kuullaan ja hänen antamaansa tietoa dokumentoidaan 57 prosentissa selvityksistä. Ammatillisverkostoa osallistuu tiedon kerryttämiseen noin puolessa selvityksistä. Lasten ja ammattilaisten antama tieto molemmat muodostavat viidesosan asiakirja-aineistosta. Läheisverkostoa osallistuu vajaaseen viidesosaan selvityksistä ja määrällisesti heidän antamansa tieto jää marginaaliseksi. Keskimäärin selvitykset tehdään niukkojen tapaamisten ja vähäisen tiedonhankinnan varassa. Sosiaalityöntekijöiden laatimat arviot lastensuojelun tarpeesta ovat vaihtelevia sekä laajuudeltaan että sisällöltään. Alle 60 prosenttia arvioista jäsentää lapsen elämäntilannetta lastensuojelutarpeen näkökulmasta. Yksi kuudesta elämäntilanteen arviosta määrittyy analyysissä laajaksi. Lapsen elämäntilanteen arvion sisällöt jakautuvat 16 eri luokkaan. Näistä kolme yleisintä ovat lapsen kehitys ja hyvinvointi, lapsen ja vanhemman suhde ja vuorovaikutus, ja vanhemmuuden taidot. Elämäntilanteen ohella arvioissa viitataan etenkin asiakaslähtöisyyteen, muiden palvelujen riittävyyteen ja lastensuojelun palvelujen tarpeeseen lastensuojelun asiakkuutta määrittävinä tekijöinä. Asiakaslähtöisyys määrittyy vanhempilähtöisyydeksi ja lapsi nousee vain harvoin arvioinnin toimijaksi aikuisten rinnalle. Tilanteet, joissa lapsen on arvioitu olevan lastensuojelun tarpeessa, muodostavat kymmenen eri tyyppiä. Näistä kolme yleisintä ovat nuoren koulupoissaolot ja psyykinen vointi, ei tietoa, ja vanhemman mielenterveysongelmat. Lastensuojelun asiakkuuden taustalla olevat syyt näyttäytyvät pitkälti samoina kuin aiemmassa tutkimuksessa. Tiedonmuodostuksen kannalta tutkimuksen keskeisin tulos on, ettei sosiaalityöntekijän dokumentoitu arvio lastensuojelun tarpeesta läheskään aina kuvaa lapsen elämäntilannetta eikä tuo esille lastensuojelun asiakkuuden perusteita. Asiakkuuden taustasyöt ja perusteet jäävät lukijan oman tulkintatyon varaan. Etenkin perheen sisäinen väkivalta on vaarassa kadota dokumenteista arviointiprosessin kuluessa. Ammattikäytännön kehittämisen kannalta johtopäätöksenä on, että lastensuojelun tiedonmuodostus ja dokumentointi ovat vahvasti sidoksissa toimintaympäristön asettamiin reunaehtoihin. Tämän ohella ne heijastavat sosiaalityön tietoperustaa ja lastensuojelutyön kompleksista, jännitteistä, emotionaalista ja sosiaalista luonnetta. Tiedonmuodostuksen ja dokumentoinnin kehittäminen edellyttää huomion kiinnittämistä kaikkiin näihin tekijöihin.			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords lastensuojelu, arviointi, tiedonmuodostus, dokumentointi			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Faculty of Social Sciences	Laitos/Institution– Department Department of Social Research	
Tekijä/Författare – Author Haarakangas Tanja		
Työn nimi / Arbetets titel – Title Assessment of the need for child welfare services as social work knowledge creation		
Oppiaine /Läroämne – Subject Social work, Social work with children and young people		
Työn laji/Arbetets art – Level Professional licenciate thesis	Aika/Datum – Month and year August 2018	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages 126 pages
Tiivistelmä/Referat – Abstract <p>The purpose of the study is to look into knowledge creation in assessing the need for child welfare services. The data consists of documents of 114 assessments of the need for child welfare services in Espoo. Knowledge creation is examined through three research questions: 1) How is the knowledge needed in assessing the need for child welfare services created? 2) What kind of contents does the assessment of the situation of the child and the need for child welfare services entail? 3) In what type of situations has the social worker made a conclusion that the child is in need for child welfare services? The research techniques used are data-driven content analysis, quantification and typological analysis.</p> <p>In the research material knowledge creation involves means of gathering information, participants and documenting knowledge. The most commonly used means of gathering information is interviewing. The second most common is observation, which is used in about one-third of the assessments. Action tools and documents are only used in about 10 per cent of the assessments. In a third of the assessments it is unclear whether the child has had any previous contact with child welfare services. Making an assessment focuses on the present-day, while the child and family history usually remains unclear. The number of meetings in the assessments varies from zero to six meetings. On average, two meetings per assessment are held. Most commonly, meetings occur as a joint meeting between a child and a parent/parents, a meeting involving other professionals, or a home visit. Home visits are made in about one third of the assessments, but their role in knowledge creation remains unclear.</p> <p>The assessments of the need for child welfare services are largely based on the information provided by parents in an interview. The child is not seen in a quarter of the assessments, with hardly any justifications given. The child is heard and the information given by him/her is documented in 57 per cent of the assessments. Other professionals are involved in gathering information in about half of the assessments. Children and professionals both provide one-fifth of the information documented. Friends and relatives of the family are involved in less than a fifth of the assessments and the information they provide remain marginal. On average, assessments are conducted based on scant meetings and little information.</p> <p>Social workers' written assessments of the need for child welfare services vary widely, both in scope and content. Less than 60 percent of the assessments analyse the child's life situation from the point of view of child welfare needs. One of six assessments of the child's life situation is considered extensive in the analysis. The assessment of the child's life situation consists of 16 different categories. Of these, the three most common are child's development and wellbeing, relationship and interaction between child and parent, and parenting skills. In addition to the situation in life, the assessments refer to client-centeredness, the adequacy of other services, and the need for services provided by child welfare as factors determining the need for child welfare services. Client-centeredness means in fact parent-centeredness, and the child rarely becomes an actor in assessments alongside adults. Situations in which a child is assessed to be in need of child welfare services constitute ten different types. Of these, the three most common are young people with difficulties in attending school and mental health issues, no information, and parents with mental health issues. The reasons behind becoming a client in child welfare services are largely the same as in a previous study.</p> <p>From the point of view of knowledge creation, the main result of the study is that the documented assessment made by a social worker does not always describe the child's life situation or the grounds for the need for child welfare services. The underlying causes and grounds are left open for the reader to analyse and interpret. In particular, domestic violence tends to disappear from the documents during the assessment process.</p> <p>From the point of view of the development of professional practice, it is concluded that the knowledge creation and documentation of child welfare work are strongly shaped by environmental and organizational conditions. In addition, they reflect the knowledge base of social work and the complex, tense, emotional and social nature of child welfare work. Developing knowledge creation and documentation requires attention to all of these factors.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords child welfare, assessment, knowledge creation, documentation		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Tutkimuksen lähtökohdat.....	3
2.1 Institutionaalinen ja ammatillinen näkökulma lastensuojelun asiakirjatietoon.....	3
2.2 Lastensuojelutarpeen arviointi tutkimusprosessina.....	4
2.2.1 Lastensuojelulaki ja arviointimallit viitekehyksinä	7
2.2.2 Lastensuojelutarpeen arviointi Espoossa	12
2.2.3 Tiedonmuodostuksen keinot ja osallistujat.....	14
2.2.4 Analyysi ja arvion muodostaminen	17
2.2.5 Tiedonmuodostus ja dokumentointi	17
2.3 Aikaisempi tutkimus tiedonmuodostuksen näkökulmasta tarkasteltuna	23
2.4 Tutkimuksen konteksti: suomalainen lastensuojelu vuonna 2014	34
3 Tutkimuksen toteuttaminen.....	39
3.1 Tutkimustehtävä ja aineiston valinta.....	39
3.2 Tutkimusaineiston muodostaminen.....	40
3.3 Eettiset kysymykset.....	43
3.4 Analyysimenetelmät ja analyysin kulku.....	46
4 Lastensuojelutarpeen selvitys tiedonmuodostuksen näkökulmasta	53
4.1 Tutkimusaineistoon sisältyneet lapset ja lastensuojelutarpeen selvitykset	53
4.2 Tiedon muodostamisen keinot ja osallistujat	57
4.2.1 Tiedonhankinnan keinot	58
4.2.2 Osallistujat	60
4.2.3 Tapaamisten määrä ja tyypit.....	61
4.2.4 Ammattilaisten osallistuminen	65
4.2.5 Tietolähteiden määrä ja tiedon dokumentointi	67
4.2.6 Lapsen osallisuus	68
4.2.7 Havainnointi tiedon muodostamisen keinona.....	73
4.3 Lapsen elämäntilanteen ja lastensuojelutarpeen arvio	77
4.3.1 Lastensuojelutarpeen arvion tyypit.....	79
4.3.2 Lapsen elämäntilanteen arvio	80
4.3.3 Tiedonmuodostuksen ja arvioinnin kohteet lapsen elämäntilanteen arviossa	84
4.3.4 Institutionaalisen rajanvedon perustelu	87

4.4 Asiakkuutta edellyttävät tilanteet lastensuojelutarpeen arvioinnissa	93
5 Tiedon muodostuminen lastensuojelutarpeen arvioinnissa.....	101
5.1 Tulosten yhteenveto	101
5.2 Pohdinta ja johtopäätökset.....	105
Lähteet.....	112
Liitteet	126

Kuviot

Kuvio 1. Tutkimusaineiston muodostaminen.....	42
Kuvio 2. Lasten ikäjakauma aineistossa, % (N=140).....	53
Kuvio 3. Tapaamisten kokonaismäärä selvityksissä, % (N=114).....	61
Kuvio 4. Lasten tapaamisten määrä selvityksissä, % (N=114).....	62
Kuvio 5. Tapaamisten kokonaismäärä selvityksissä asiakkuuden jatkumisen mukaan % (N=114).....	63
Kuvio 6. Lasten tapaamisten määrä selvityksissä asiakkuuden jatkumisen mukaan % (N=114).....	64
Kuvio 7. Erityyppisten tapaamisten esiintyminen selvityksissä, % (N=114).....	65
Kuvio 8. Lapsen osallisuuden portaat, % (N=114).....	70

Taulukot

Taulukko 1. Arviointimallien keskeiset ominaispiirteet (Aaltio 2016).....	10
Taulukko 2. Tutkimuksen aineisto ja analyysimenetelmät tutkimuskysymyksittäin.....	49
Taulukko 3. Aineiston ryhmittely ja alaluokkien muodostaminen.....	50
Taulukko 4. Lastensuojelutarpeen arvio.....	52
Taulukko 5. Lastensuojeluasian vireille tulotavat.....	54
Taulukko 6. Ilmoittajat.....	55
Taulukko 7. Vireille tulojen syyt.....	56
Taulukko 8. Aiempi asiakkuus lastensuojelussa.....	57
Taulukko 9. Tiedonhankinnan keinot lastensuojelutarpeen selvityksessä.....	58
Taulukko 10. Osallistuminen selvityksen tekemiseen tapaamisessa tai puhelimitse.....	60
Taulukko 11. Lastensuojelutarpeen selvityksen tapaamisiin osallistuneet ammattilaiset.....	66
Taulukko 12. Tiedon hankkiminen muilta ammattilaisilta selvityksen aikana.....	67
Taulukko 13. Tietolähteiden määrä selvitystä kohti.....	67
Taulukko 14. Tietolähteiden osuus dokumentoidusta tiedosta.....	68
Taulukko 15. Lapsen osallisuuden malli.....	69
Taulukko 16. Lapseen, vanhempiin ja suhteisiin liittyvät havainnot.....	74
Taulukko 17. Kotiin liittyvät havainnot.....	76
Taulukko 18. Lastensuojelutarpeen arvion tyypit asiakkuuden jatkumisen/ päättymisen mukaan.....	79
Taulukko 19. Lapsen elämäntilanteen arvion sisällöt asiakkuuden jatkumisen/ päättymisen mukaan (mainintoja kpl).....	84
Taulukko 20. Institutionaalisen rajanvedon perustelut tilannearvioissa asiakkuuden jatkumisen /päättymisen mukaan (mainintoja kpl).....	87
Taulukko 21. Lastensuojelun asiakkuuden jatkumiseen vaikuttaneet elämäntilanne- tekijät ja asiakkuuden pääperusteet (n=44).....	95
Taulukko 22. Lastensuojelun asiakkuuden jatkumiseen vaikuttaneet elämäntilanne- tekijät.....	97

1 Johdanto

Lapsen elämäntilanteen ja lastensuojelun tarpeen arviointi on sosiaalityölle asetettu vaativa, moniulotteinen ja ristiriitaista suhtautumista herättävä tehtävä, jota voidaan tarkastella monista eri näkökulmista. Suomalaista tutkimuskeskustelua aiheesta on toistaiseksi käyty melko vähän. Lastensuojelutarpeen selvittäminen edellyttää sosiaalityöntekijältä monenlaisten tietojen ja taitojen hallintaa, joista yhtenä ovat tiedon muodostamisen taidot (Jaakkola 2016; Trevithick 2008; Drury-Hudson 1999; Dutton & Kohli 1996; Hepworth & Larsen 1986). Suojelutehtävän onnistumisen yksi keskeinen edellytys on lapsen tilanteen tunnistaminen terveyttä ja kehitystä vaarantavaksi. Tunnistaminen puolestaan edellyttää, että sosiaalityöntekijä on kyennyt hankkimaan tarvittavat tiedot ja osannut tulkita niitä oikein tilannearviota muodostaessaan. (Munro 2005.) Tässä tutkimuksessa lähestyn lastensuojelun sosiaalityötä institutionaalisenä ja ammatillisena toimintana, joka kiteytyy – tai jää kiteytymättä – tiedoksi ja tilannearvioksi asiakasasiakirjoihin. Rajaan tarkasteluni kohteen lastensuojelutarpeen selvittämisen edellyttämään tiedonmuodostukseen. Tavoitteenani on piirtää sosiaalityö näkyviin tietotyönä ja tutkimusprosessin toteuttamisena.

Kiinnostuksen tarkastella lastensuojelutarpeen arviointia juuri tiedonmuodostuksena viritti tutkimusaineiston äärellä herännyt ihmetys puutteellisen tai kokonaan puuttuvan tiedon suuresta osuudesta. Tutkimuksen suunnittelun ja aineiston keruun aikaan työskentelin Espoon lastensuojelussa tiimissä, joka vastasi alueen lastensuojelutarpeen selvitysten tekemisestä. Lähdin siis tutkimusmatkalle omaan työhöni. Odotuksistani poiketen lastensuojelutarpeen selvityksistä koostuva asiakirja-aineisto ei antanut riittävää vastausta alkuperäiseen tutkimuskysymykseen siitä, minkälaisissa tilanteissa elävät lapset valikoituvat lastensuojelun asiakkuuteen ja minkälaisissa sen ulkopuolelle. Lastensuojelutarpeen arvion perustan muodostava sosiaalityön tilannearvio oli paikoitellen jäänyt jäsentämättä ja dokumentoimatta. Havainto ei ole uusi. Aikaisempi tutkimus on nostanut esille runsaasti puutteita ja haasteita sosiaalityön tiedon dokumentoinnissa (esim. Huuskonen 2014; Räsänen 2014; Turney ym. 2012; Huuskonen & Korpinen 2009; Kääriäinen 2003; Munro 1998).

Lastensuojelun sosiaalityön ydin rakentuu koko asiakkuuden ajan lapsen tilanteeseen kohdistuvan tiedonmuodostuksen ja arvioinnin ympärille (Petrelius ym. 2016, 6). Sosiaalityön tietoa muodostetaan pitkälti vuorovaikutuksessa ja suhteissa, yksilö- ja tapauskohtaisesti (Pösö 2010). Lastensuojelun tietotyön on jäsennetty koostuvan tiedon hankkimisesta, tulkinnasta, kommunikoinnista ja dokumentoinnista (Lees 2017; Munro 2005). Tutkimukseni lähtökohta on, ettei käyttökelpoista ammatillista ja institutionaalista tietoa lopulta muodostu ilman että tehdyn tulkinta- ja arviointityön tulokset dokumentoidaan. Lastensuojelun tietojärjestelmään laaditut dokumentit toimivat organisatorisena muistina (Huuskonen ym. 2010a), jonka varassa työtä tehdään. Dokumenttien merkitys muistina korostuu työntekijöiden vaihtuvuuden ollessa suurta.

Tutkimuksen aineistona ovat Espoossa huhtikuussa 2014 päätettyjä 114 lastensuojelutarpeen selvitystä koskevat asiakirjat. Lähestyn tiedonmuodostusta kolmen tutkimuskysymyksen avulla: miten lastensuojelutarpeen arvioinnissa tarvittavaa tietoa muodostetaan, millaisista sisällöistä arviot lastensuojelun tarpeesta koostuvat, ja millaisissa tilanteissa sosiaalityöntekijä on arvioinut lapsella olevan lastensuojelun tarpeen?

Tutkimusraportin aluksi rakennetaan tutkimuksen näkökulma kohdentamalla tarkastelu lastensuojelun asiakirjatiedon institutionaaliseen ja ammatilliseen luonteeseen, tarkastelemalla lastensuojelutarpeen arviointia tutkimusprosessina, käymällä läpi aikaisempaa tutkimusta tiedonmuodostuksen näkökulmasta sekä suuntaamalla hetkeksi katse suomalaisen lastensuojelun ja sen toimintaympäristön hallitseviin piirteisiin vuonna 2014. Tämän jälkeen luvussa kolme kuvataan tutkimuksen toteuttamista. Luku neljä kuvaa aineiston lapsia ja lastensuojelutarpeen selvityksiä ja esittelee analyysin tulokset kahdessa alaluvussa. Lopuksi luvussa viisi vedetään yhteen tutkimuksen päätulokset sekä esitetään pohdinta ja johtopäätökset.

2 Tutkimuksen lähtökohdat

2.1 Institutionaalinen ja ammatillinen näkökulma lastensuojelun asiakirjatietoon

Tutkimus lähestyy lastensuojelutarpeen arviointia institutionaalisen ja ammatillisen tiedon näkökulmasta ja asiakirjojen välityksellä. Lastensuojelutarpeen selvittämisessä on kyse sen arvioimisesta, onko yksittäisen lapsen tilanteessa sellaisia huolenaiheita tai ongelmia, jotka uhkaavat hänen kehitystään ja hyvinvointiaan, ja joihin julkisen lastensuojelun järjestelmän on siksi tarpeen puuttua tai antaa tukea (Pösö 2010). Lastensuojelutarpeen selvittäminen on sosiaalityöntekijän ammatillista toimintaa, joka käsittää lapsen tilanteeseen kohdistuvaa tiedon hankkimista, analyysin tekemistä sekä tilannearvion ja johtopäätösten muodostamista. Tutkimus tarkastelee tätä tiedonmuodostusta lastensuojelun asiakastietojärjestelmän sisältämän asiakirjatiedon välityksellä.

Lastensuojelussa on kyse merkittävän julkisen vallan käytöstä. Julkisen vallan käyttäjänä sosiaalityöntekijä selvittää ja harkitsee lapsen ja perheen tilannetta sekä ammattilaisena että hallintoviranomaisena. Sosiaalityön tietoperustaan ja ammattietiikkaan nojaava ammatillinen työskentely toteutuu lainsäädännön asettamissa rajoissa ja reunaehdoissa. (Rajavaara 2014). Lastensuojelun asiakkuuden määrittämisessä on kyse paitsi professionaalista ja juridisesta myös poliittisesta ja hallinnollisesta arviosta. Poliittinen ja hallinnollinen viittaa tässä kunnallisten palvelujen saatavuuteen ja niiden toimintakäytäntöihin. Nämä vaikuttavat sosiaalityöntekijän tulkintaan siitä, kenelle lapsen asian hoitaminen kunnassa työnjaollisesti kuuluu. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän tehtävä on muodostaa tietoa lapsen kasvua ja kehitystä uhkaavista tekijöistä ja kääntää tieto lapsen etua edistäväksi toiminnaksi. Sosiaalityöntekijän rooleina on tutkia ja arvioida, päättää asiakkuudesta sekä tukea ja järjestää lapselle ja perheelle palveluja arvioonsa perustuen. (Heino 1997, 358–359, 370.)

Dokumentointi, asiakirjat ja asiakastiedon käyttö nousevat keskeiseen rooliin, kun lastensuojelutarpeen arviointia tarkastellaan asiakirja-aineiston avulla. Tarkastelukulmana lastensuojelun tiedonmuodostus linkittyy tällöin sosiaalityön dokumentoinnin, asiakastiedon käytön ja asiakirjakäytäntöjen tutkimukseen (Vierula 2017; Huuskonen 2014; Räsänen 2014; Kääriäinen 2003). Lastensuojelun asiakirjojen laatimista voidaan pitää

sosiaalityön tiedon ja toiminnan suhdetta ohjaavana käytäntönä (Kääriäinen 2016, 190). Institutionaalinen näkökulma lastensuojelutyön dokumentointiin korostaa lainsäädännön ja palvelujärjestelmän näkökulmaa. Ammatillisesta näkökulmasta tarkasteltuna dokumentointi määrittyy koulutuksen ja sosiaalityön tietoperustan ohjaamaksi toiminnaksi. (Vierula 2017, 25.) Lastensuojelutyön dokumentointi muodostaa sekä ammatillista että institutionaalista tietoa (vrt. Heino ym. 2016; Eronen 2013), joka voidaan käsitteellistää organisaation muistina (Huuskonen ym. 2010a; Olivera 2000). Organisaation muisti koostuu sekä dokumentoidusta tiedosta että työntekijöiden muistin varassa olevista asioista. Muistin varassa olevaa tietoa myös jaetaan suullisesti työntekijöiden kesken. (Olivera 2000, 815.)

2.2 Lastensuojelutarpeen arviointi tutkimusprosessina

Ammatillisesta näkökulmasta lähestyn lastensuojelutarpeen arvioinnin tiedonmuodostusta tutkimusanalogian avulla. Ajattelen, että sosiaalityön tilanearviointia on hyödyllistä lähestyä tarkastelemalla sen yhtymäkohtia laadullisen sosiaalitieteellisen tutkimuksen kanssa (Holland 2011, 146–148; Niemelä 2012; White 1997). Lastensuojelutarpeen arviointia tehdään suhteessa jonkinlaiseen lapsen hyvinvointia ja toisaalta terveyttä ja kehitystä vaarantavia tekijöitä määrittävään *teoriaan tai viitekehykseen*. Jotta lastensuojelun tarve voidaan arvioida, on kerättävä *aineisto, analysoitava* se, jäsennettävä analyysin *tulokset* arvioksi ja muodostettava *johtopäätökset*, toisin sanoen ratkaistava lapsen lastensuojelun asiakkuuden ja tuen tarve. Näkökulmani rakentumisessa olen eniten velkaa Sally Hollandin (2011) lapsen ja perheen tilanteen arviointia käsittelevälle oppikirjalle.

Sekä sosiaalityön asiakas- että tutkimusprosessissa analysoidaan, jäsennetään ja tuotetaan tietoa (Pohjola ym. 2010, 10). Tietoon ja tietämiseen liittyvät kysymykset muodostavat yhden sosiaalityön asiakastyön keskeisimmistä osaamisalueista (Karttunen & Hietamäki 2014). Sosiaalityötä voidaankin tarkastella tietotyönä (Kääriäinen ym. 2016, 34–35; Pohjola ym. 2010, 10) ja tietointensiivisenä työnä (Lehmuskoski 2017, 417; Rajavaara 2014). Tietointensiivisyydellä viitataan siihen, että työ edellyttää suuren tietomäärän vastaanottamista ja käsittelemistä sekä uuden tiedon tuottamista. Yksi tietointensiivisen työn tunnusmerkeistä on ammattiosaamisen suuri merkitys. Tietoa täytyy osata tulkita ja soveltaa erilaisissa monimutkaisissa ja muuttuvissa tilanteissa. Esimerkiksi

lastensuojelutarpeen arviointi edellyttää sosiaalityöntekijältä monenlaisen informaation kokoamista lapsen ja perheen elämästä, arjesta, sosiaalisista suhteista ja vaikkapa toimintakyvystä, sekä tämän informaation analysoimista. (Lehmuskoski 2017, 417–418; Rajavaara 2014.) Lastensuojelukontekstissa tietotyö, ja itse tieto, on sekä kognitiivista että emotionaalista. Lapsen tilanteeseen liittyvä tieto saattaa olla epäselvää, moniselitteistä ja kompleksista ja siihen liittyy usein vahvoja tunnelatauksia. (Lees 2017; Munro 2005; Munro 2002; Heino 1997.)

Sosiaalityön tilannearviointi (assessment) voi viitata sekä prosessiin että sen lopputulokseen (Rostila 2001, 65–66; Hepworth ym. 1997, 196–197). Prosessina arviointi tarkoittaa ensinnäkin ammattilaisten ja asiakkaiden välistä vuorovaikutusta, jossa kerätään, tuotetaan, analysoidaan ja jäsennetään tietoja asiakkaan tilanteen ja ratkaistavan ongelman ymmärtämiseksi ja kuvaamiseksi (Rostila 2001, 65–66; Compton & Galaway 1994, 370). Vuorovaikutustilanteiden lisäksi arvioinnissa tarvittavaa tietoa kootaan käytössä olevista asiakastietojärjestelmistä (Huuskonen 2014; Räsänen 2014). Arviointi on lastensuojelun sosiaalityön ydintehtävä, jonka avulla ymmärrystä lapsen tilanteesta rakennetaan ja syvennetään paitsi alkuvaiheessa myös koko asiakkuuden ajan (Petrelius ym. 2016, 6). Toiseksi arviointiprosessi viittaa organisaatiotasoon ja institutionaaliseen rajanvetoon. Tällöin on kyse sen määrittelemisestä, kuuluvatko mahdollisten asiakkaiden pulmat ja tuen tarpeet organisaation tehtäväalueeseen. (Pösö 2010; Rostila 2001, 65–66; Heino 1997, 359.) Lastensuojelutarpeen arvioinnin tehtävänä on ratkaista, tarvitseeko lapsi kasvunsa ja kehityksensä tueksi lastensuojelun tukea tai kontrollia, löytyykö tarvittava tuki lähiverkostosta ja/tai muista olemassa olevista palveluista, vai onko tilanne sellainen, ettei lisätukea tarvita. Käytännössä nämä kaksi tehtävää liittyvät yhteen ja kulkevat arvioinnissa lomittain. Prosessin lopputulokseen arvioinnilla puolestaan viitataan silloin, kun on kyse muodostetusta kokonaiskäsityksestä, valmiista tilannearvioista (Rostila 2001, 65–66). Tällainen on esimerkiksi kirjallinen lastensuojelutarpeen selvityksen yhteenveto, johon sisältyy sosiaalityöntekijän arvio lastensuojelun tarpeesta. Yhteenvetoa voidaan verrata tutkimusraportin yhteenvetoa ja johtopäätöksiä koskeviin lukuihin.

Sosiaalityön tilannearvioinnilla voidaan nähdä olevan yhtäläisyyksiä sosiaalitieteellisen, laadullisen tutkimusprosessin kanssa (Holland 2011, 146–148; Niemelä 2012; White

1997). Pauli Niemelä (2012) tarkastelee tilanearviointia tapaus tutkimuksena. Tapauskohtaisuus tarkoittaa ensinnäkin sitä, että kyseessä on jokin rajattu ilmiö kuten hankalaksi koettu elämäntilanne, jota halutaan muuttaa. Toiseksi tapauskohtaisuus tarkoittaa tilanteen tarkastelemista kokonaisvaltaisena, holistisena ilmiönä. Ilmiöön vaikuttavien tekijöiden hahmottaminen edellyttää sosiaalityöltä vaativaa ja aikaa vievää tilanearvion tekemistä. Sosiaalityössä tapauksellisuus yleensä tarkoittaa inhimillisen toiminnan tarkastelemista kontekstiin sidoksissa olevana ilmiönä. (Niemelä 2012, 20–21.) Arvioinnissa asiakasta tarkastellaan osana hänen tilanteeseensa vaikuttavia järjestelmiä kuten perhe ja sosiaalisen tuen verkostot (Rostila 2001, 71).

Sosiaalityöntekijän toteuttaman tiedonkeruun ja tutkimusprosessin näkökulmasta alkuarviointi voidaan jakaa esimerkiksi seuraaviin vaiheisiin: 1) tiedonkeruun suunnittelu ja valmistelu, 2) tiedon kerääminen asiakkailta ja muilta toimijoilta, 3) tiedon punnitseminen ja tilanteen vakavuuden arvioiminen, 4) tiedon analysoiminen muun muassa teoreettisia näkökulmia ja avaininformanttien palautetta hyödyntäen, 5) analyysin hyödyntäminen tuen tarpeiden määrittelyssä ja intervention suunnittelussa (Milner & O’Byrne 2009, 61–63). Holland (2011) pitää tärkeänä, että lapsen hyvinvointia tarkastelevassa sosiaalityön arviointiasetelmassa kirkastetaan arviointikysymykset, toisin sanoen se mitä halutaan saada selville; tarkastellaan tilannetta usean eri toimijan näkökulmasta, mukaan lukien mahdollisimman monta perheenjäsentä ja keskeiset ammattilaiset; toteutetaan arviointi ajassa etenevänä prosessina, ei yksittäisenä tapaamisena; tehdään arviointia eri ympäristöissä mukaan lukien lapsen kotona; sekä käytetään arvioinnissa useampia eri tiedonhankintamenetelmiä. (Holland 2011, 146–148.)

Sosiaalityötä tietotyönä ja tutkimusprosessina tarkasteltaessa on otettava huomioon työn erityinen luonne. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän työ eroaa merkittävästi tutkijan työstä. Käytännön sosiaalityö pyrkii ilmiöiden tunnistamiseen ja ongelmatilanteiden ratkomiseen (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 170). Sosiaalityöntekijä toimii tilanteita tutkiessaan päätöksentekijänä, jonka ratkaisuilla voi olla merkittäviä vaikutuksia lasten ja perheiden elämään. Tilanteet tulevat eteen nopeasti, ratkaisuja on tehtävä viivytyksettä, aineistorunsauden, useiden avoimien tutkimustehtävien ja epävarmuuden tilassa. Sosiaalityöntekijän työ ei pääty tutkimustulosten raportointiin ja johtopäätöksiin, vaan jatkuu psykososiaalisena muutostyönä, jolla pyritään lapsen edun toteutumiseen. Sosiaalityöntekijä vastaa henkilökohtaisesti paitsi johtopäätöksistään myös niiden pohjalta

tekemistään ratkaisuista ja valinnoista. (Heino 1997, 369.) Lastensuojelun viimesijaisuuden vuoksi työssä kohdattavat ongelmat eivät ole siistejä ja selkeärajaisia, vaan pikemminkin pirullisia. Pirullisiin ongelmiin ei ole valmiita eikä oikeita ratkaisuja. (Heino 2014.)

Lees (2017) tarkastelee kiinnostavasti lastensuojelun sosiaalityötä tietotyönä, joka samoin kuin tietokin on sekä kognitiivista ja rationaalista että tunnepitoista ja emotionaalista. Lastensuojelutyön pintatasolla (Cooper 2005) tietotyötä ohjaavat työn organisointi sekä erilaiset prosessit ja menettelytavat. Tietotyö koostuu tiedon hankkimisesta, tulkinnasta, kommunikoinnista ja dokumentoinnista. Lastensuojelutyön syvätasolla (Cooper 2005) tietotyöhön liittyy tunteita ja emootioita, epäselvää ja moniselitteistä tietoa sekä lastensuojelutyön kuormittavaa emotionaalista ja sosiaalista dynamiikkaa. Lapsen tilanteen selvittäminen käynnistyy syvätasolla, jossa perheiden elämä on kompleksista, moniselitteistä ja tunnelatautunutta. Jotta tietoa on mahdollista jakaa ammattilaiselta toiselle, dokumentoida ja hyödyntää lastensuojelutyössä täytyy sitä jalostaa, tutkia ja kehystää uudelleen, tarkistaa ja tulkita merkityksiä huolellisesti. Leesin (2017) tutkimukseen osallistuneet sosiaalityöntekijät pyrkivät toiminnassaan emotionaalisesti älykkääseen tietotyöhön, jossa tunteiden hyödyntämisen ja kognitiivisen tiedonkäsittelyn välille haetaan tasapainoa. Emotionaalisen syvätason tunnustaminen ja tietoinen hyödyntäminen eivät poista tarvetta systemaattiseen ja rationaaliseen tiedonhankintaan, tulkintaan ja huolelliseen dokumentointiin. Lopulta lapsen tilanteesta muodostetun tiedon täytyy olla niin laadukasta, että se on tarvittaessa pitävää myös oikeusprosessissa. (Lees 2017.) Hiljaiseksi jäävä tieto ei julkista valtaa käyttävässä viranomaistyössä riitä; ratkaisujen perusteet on kyettävä käsitteellistämään, jotta niiden arvioiminen mahdollistuu (Pekkari & Tapola-Haapala 2009; Kuusisto-Niemi & Kääriäinen 2005).

2.2.1 Lastensuojelulaki ja arviointimallit viitekehyksinä

Vuoden 2007 lastensuojelulaissa säädettiin Suomessa ensimmäistä kertaa lastensuojelutarpeen selvittämisestä. Lastensuojelun asiakkuuden katsottiin alkavan siitä, kun sosiaalityöntekijä päätti lastensuojelutarpeen selvityksen aloittamisesta tai kiireellisestä lastensuojelutoimenpiteestä. Lastensuojelutarpeen selvitykseen tuli osallistua tarpeen mukaan lapsi, vanhemmat, heille läheiset ihmiset ja perheen kanssa toimivat viranomaistahot

(Lastensuojelulaki 417/2007, 31 §). Lisäksi lastensuojelulain valmisteluasiakirjassa tuodaan selkeästi esille, että lastensuojelutarpeen selvityksen tulee sisältää suoraa työskentelyä lapsen kanssa hänen iästään riippumatta (HE 2006, 144). Lain mukaan lastensuojelutarpeen selvityksessä tuli arvioida lapsen kasvuolosuhteita, huoltajien mahdollisuuksia huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta, kasvuolosuhteiden ja/tai lapsen oman käyttäytymisen merkitystä terveyden ja kehityksen vaarantumiselle sekä lastensuojelutoimenpiteiden tarvetta. Lastensuojelun avohuollon tukitoimiin oli ryhdyttävä, jos kasvuolosuhteet vaaransivat tai eivät turvanneet lapsen terveyttä tai kehitystä, tai jos lapsi käyttäytymisellään vaaransi terveyttään tai kehitystään. (Lastensuojelulaki 417/2007, 26 §, 27 §.)

Lastensuojelulaki jättää selvityksen toteutustapaan paljon ammatillista harkintavaltaa. Suomessa ei toistaiseksi ole ollut konsensusta siitä, minkälainen teoriapohja, lähestymistapa tai työskentelyorientaatio parhaiten soveltuisi lastensuojelussa tai ylipäänsä sosiaalityössä tehtävään arviointiin (Petrelius 2016, 144; Vornanen 2004, 125). Arviointia ohjaavaa, laajasti jaettua näkemystä lapsuuden ja nuoruuden hyvinvoinnin kokonaisuudesta ja osatekijöistä ei ole määritelty (Petrelius ym. 2016, 15). Keskustelua on toistaiseksi käyty melko vähän. Toimiva lastensuojelu -selvitysryhmän (Kananaja ym. 2013, 36, 69) toimenpide-ehdotuksissa tuotiin esille tarve strukturoiduille, dokumentoiduille ja tutkimukseen perustuvilla lastensuojelutarpeen arviointimenetelmille sekä yhdenmukaisille toimintamalleille kaikissa lastensuojeluprosessin keskeisissä arviointivaiheissa. Raportissa ei kuitenkaan avata tarkemmin, mitä näillä menetelmillä ja toimintamalleilla tarkoitetaan (Hietämäki 2015, 170). Lastensuojelussa tehtävään arviointiin on kehitetty erilaisia strukturoituja malleja ja välineitä sekä Suomessa että kansainvälisesti (esim. Aaltio 2016; Hietämäki 2015, 20).

Lastensuojelun alkuarviointia on Suomessa kehitetty ja mallinnettu etenkin Helsingin kaupungin sosiaaliviraston Kohtaavaa lastensuojelua -hankkeessa (Ervast & Tulensalo 2005; Tulensalo & Muukkonen 2004) sekä Pesäpuu ry:n PRIDE ja lastensuojelun avohuolto -hankkeessa (Möller 2005; 2004). Ensin mainitussa alkuarvioinnin työmenetelmä nimettiin *lapsikeskeiseksi tilannearvioksi* ja jälkimmäisessä *lapsen elämäntilanteen kartoitukseksi (LEK)*. Ehdotusta valtakunnalliseksi lastensuojelun alkuarvioinnin malliksi muotoiltiin osana lastensuojelun kehittämisohjelmaa (Oranen 2006). Viimeisin laajamittainen ponnistus lastensuojelutarpeen arvioinnin kehittämiseksi on ollut Väli-Suomessa

toteutettu LasSe-hanke (Rantanen ym. 2015; Rantanen 2016). Lastensuojelussa ja muissa lasten ja perheiden palveluissa tehtävä arviointi, samoin kuin koko palvelujärjestelmä, on muutoksessa parhaillaankin arviointia ohjaavan lainsäädännön muututtua uuden sosiaali- huoltolain (1301/2014) myötä. Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelman (LAPE) kehittämistyötä tukemaan laaditussa raportissa arvioinnin laatua jäsenetään lapsikeskeisyyden, yhteistyön ja monitoimijaisuuden, tiedonmuodostuksen jäsenytyneisyyden sekä työyhteisön ja organisaation tuen ja sitoutumisen näkökulmista. Tiedonmuodostuksen jäsenytyneisyys jaetaan arviointiteemojen lapsikeskeiseen määrittelyyn sekä osallistavaan, avoimeen ja lapsikeskeiseen dokumentointiin. (Petrelius ym. 2016.)

Kansainvälisesti kehitettyjä ja suomalaisessa lastensuojelussa käytössä olevia tai ainakin kokeiltuja strukturoituja arviointimalleja ovat Iso-Britanniassa kehitetty *Common Assessment Framework (CAF)*, CAF-mallin työvälineeksi kehitetty *perhearviointi*, Australiasta lähtöisin oleva *Signs of Safety (Turvaa arkeen)* sekä Hollannista tuotu nuoren tilanteen arvioinnin *BARO*-menetelmä. Signs of Safety -menetelmää on kokeiltu ainakin Vantaalla (Sulavuori 2007) ja BARO-menetelmää on käytetty Helsingissä (Heikkilä 2008). (Aaltio 2016; Hietämäki 2015, 20.) Näistä arviointimalleista laajimmalle levinnyt ja eniten tutkittu on CAF, jonka sovelluksia on käytössä Iso-Britannian lisäksi 15 maassa, esimerkiksi Ruotsissa, jossa se tunnetaan nimellä BBIC (Barns behov i centrum). (Petrelius 2016, 139–141; Aaltio 2016). Helsingin lastensuojelussa otettiin keväällä 2013 käyttöön uusi, mm. Ruotsin BBIC-malliin pohjautuva alkuarviointimalli (Vanhanen ym. 2015). Kotimaisista alkuarviointimalleista on syytä vielä nostaa esille Suomen Kuntaliitossa viime vuosina kehitetty lastensuojelun toimintakykymittari, jota pilotoitiin keväällä 2014 11 kunnassa, yhtenä niistä Espoossa (Aaltio 2015).

Elina Aaltio (2016) on vertaillut lastensuojelun strukturoitujen alkuarviointivälineiden arviointikohteita ja teoriapohjaa. Vertailussa olivat edellä mainituista mukana CAF, perhearviointi, Signs of Safety, lapsen elämäntilanteen kartoitus, lapsikeskeinen tilannearvio sekä lastensuojelun toimintakykymittari. (Aaltio 2016.) Taulukkoon 1 olen koonnut tutkimukseni kannalta keskeisimpien arviointimallien vertailun. Perheterapiaan pohjautuvat perhearviointi- ja Signs of Safety -mallit jätin pois vertailusta, koska ne eivät nosta lasta arvioinnin keskiössä olevaksi toimijaksi eivätkä siksi välttämättä sovellu lapsen elämäntilanteen ja lastensuojelun tarpeen kokonaisvaltaiseen arvioimiseen suomalai-

sessä kontekstissa. Perhearviointi keskittyy perheen dynamiikkaan ja sinänsä työskentelytapana kiinnostava Signs of Safety melko kapeasti lapsen turvallisuuteen (Aaltio 2016). Näkökulmat eivät myöskään tuo lisäarvoa tämän tutkimuksen kohteena olevaan espoolaisen lastensuojelutarpeen arvioinnin tarkasteluun.

Taulukko 1. Arviointimallien keskeiset ominaispiirteet (Aaltio 2016).

	Common Assessment Framework CAF	Lapsen elämäntilanteen kartoitus	Lapsikeskeinen tilannearvio	Lastensuojelun toimintakyky-mittari
Viitekehys	Laaja, monitieteinen lapsen kasvua ja kehitystä sekä vanhemmuuden edellytyksiä koskeva teoreettinen ja empiirinen tausta	PRIDE, viittaa myös CAF:iin	Lapsilähtöinen kehittäminen	Hyvinvointi toimintakykynä, empiirinen lastensuojelututkimus
Arvioinnin kohteena oleva toimija	Lapsi, vanhempi, perhe	Vanhempi (suhhteessa lapseen)	Lapsi, vanhempi (pääpaino lapsessa)	Lapsi, vanhempi
Arvioinnin teemat	Lapsen kehitys, vanhemmuus, vanhempien elämänhallinta ja terveys, perhehistoria, yhteiskunnalliset tekijät	Vanhemman valmiudet, lapsen arki, tärkeät ihmiset ja tunteet	Lapsen arki, läheiset ihmiset, tunteet ja toiminta, vanhemmuus	Lapsen ja vanhemman toimintakyky, lapsen kohtelu
Rakenne	Keskipitkä strukturoitu lomake, avovastauksia	Lyhyt strukturoitu lomake, avovastauksia	Väljä otsikko-tasoinen malli yhteenvedolle	Pitkä strukturoitu lomake, valmiit vastausvaihtoehdot
Orientaatio	Perhepalvelu	Lapsikeskeinen	Lapsikeskeinen	Perhepalvelu

Tarkastelu osoitti, että arviointimallien teoriapohjat erosivat huomattavasti toisistaan. CAF-mallin viitekehys on tarkastelluista laajin ja monitieteisin. Se koostuu lapsen kasvua ja kehitystä selittävistä teorioista sekä vanhemmuuden edellytyksiä ja lapsen tarpeita koskevista empiirisistä tutkimushavainnoista. Lapsen elämäntilanteen kartoitus ja lapsikeskeinen tilannearvio perustuivat vahvimmin koettuun tarpeeseen kehittää lapsilähtöistä työskentelyä ja tutkimushavaintoihin siitä, että lapsen kokemusmaailma jäi usein lastensuojelussa sivuun. Näistä lapsen elämäntilanteen kartoituksessa viitataan

CAF:iin, vaikkakin arviointikohteiden valinta perustui yhdysvaltalaiseen PRIDE-valmennukseen. PRIDE-valmennuksen teoreettista taustaa ei mallissa ole kuvattu. Lapsikeskeisellä tilannearvio -mallilla puolestaan ei ole taustallaan erityistä auki kirjoitettua teoriaa, vaan se perustuu lapsikeskeisyyden edistämistä tavoittelevaan kehittämistyöhön. Lastensuojelun toimintakykymittarin rakentamisessa on yhdistetty lapsen kaltoinkohtelua koskevaa empiiristä tutkimustietoa hyvinvointia toimintakykynä, osallisuutena, terveytenä ja elämänhallintana tarkasteleviin yhteiskuntatieteellisiin teorioihin. (Aaltio 2016.)

Tarkastellut arviointimallit eroavat myös sen suhteen, onko arvioinnin pääasiallisena kohteena lapsi vai vanhempi. CAF-mallissa arvioinnin kohteeksi määrittyy lapsen ja vanhemman ohella myös perhe. Lapsikeskeisessä tilannearviossa arvioinnin pääpaino on lapsessa, lapsen elämäntilanteen kartoituksessa puolestaan vanhemmassa suhteessa lapseen. Lastensuojelun toimintakykymittarissa arvioidaan sekä lasta että vanhempaa. Laajimmalle ulottuvat arvioinnin teemat on CAF:issa, jossa arviointi kohdistuu lapsen kehitykseen, vanhemmuuteen, vanhempien elämänhallintaan ja terveyteen, perhehistoriaan sekä lähiyhteisöön ja yhteiskunnallisiin tekijöihin. Lapsen elämäntilanteen kartoituksessa käydään läpi vanhemman valmiuksia, lapsen arkea, tärkeitä ihmisiä ja tunteita. Lapsikeskeisessä tilannearviossa tarkastellaan lapsen arkea, läheisiä ihmisiä, tunteita ja toimintaa sekä vanhemmuutta. Kahden edellä mainitun osalta Aaltio (2016) toteaa jäävän jossain määrin epäselväksi, onko lapsen arjen ja kokemusten kartoituksessa tarkoitus tehdä arviointia vai pikemmin kohdata lapsi ja tarjota hänelle tukea. Lastensuojelun toimintakykymittarin tarkoitus on mitata sekä lapsen että vanhemman toimintakykyä ja lisäksi lapsen kohtelua. Kaikissa arviointimalleissa tilannetta tarkastellaan sekä lapsen ja perheen ongelmien ja kuormituksen että voimavarojen ja vahvuuksien kautta. Lastensuojelun lapsikeskeinen orientaatio viittaa sellaiseen järjestelmätason toimintatapaan, joka korostaa lapsen tarpeiden huomioimista sekä lapsen oikeutta tulla kuulluksi ja osallistua työskentelyyn. Perhepalvelujen orientaatiossa perheillä on käytettävissä ennaltaehkäisevää tukea, lapsen kaltoinkohtelu hahmotetaan osana yleisiä sosiaalisia ja vanhemmuuden ongelmia ja lastensuojelu katsotaan osaksi yleisiä perhepalveluita. (Aaltio 2016.)

Hietamäen (2015) mukaan Suomessa kehitettyjä lapsikeskeistä tilannearviota ja lapsen elämäntilanteen kartoitusta yhdistävät hyvin samankaltaiset teoreettiset oletukset tai periaatteet, joita pidetään oleellisina alkuarvioinnin onnistumisen kannalta. Periaatteita ovat arvioinnin prosessimaisuus, työskentelyn avoin kuvaaminen asiakkaille, hyvä asiakassuhde, asiakkaiden osallistuminen, korostettu lapsikeskeisyys, työskentelyn toiminnallisuus, tiedon tuottaminen sekä asiakkaille että työntekijöille, voimavarakeskeisyys ja muutostarvetietoisuus. (Hietamäki 2015, 62–66.)

Tarkkaa tietoa siitä, kuinka paljon ja millä tavalla eri alkuarviointimenetelmiä on Suomessa hyödynnetty, ei ole käytettävissä. Väli-Suomen LasSe-hankkeen yhteydessä tehdyssä pro gradu-tutkielmassa (Kosola 2015) analysoitiin 17 lastensuojelun toimintayksiköstä kyselylomakkeella kerättyjä tietoja lastensuojelutarpeen selvityksen toimintakäytännöistä. Toimintayksiköt käsittivät yhteensä 39 kuntaa. Lähes kolmasosassa toimintayksiköistä ilmoitettiin käytössä olevan lapsen elämäntilanteen kartoitus -malli. Yli 40 prosentissa toimintayksiköistä ei ollut käytössä mitään tiettyä mallinnettua ja kuvattua tapaa tehdä lastensuojelutarpeen selvitys. Pääkaupunkiseudulla kehitetty ja hyödynnetty lapsikeskeinen tilannearviomalli ei ollut käytössä yhdessäkään kyselyyn osallistuneista toimintayksiköistä. (Kosola 2015, 33–34, 49.)

Kyselyn perusteella yleisimpiä lastensuojelutarpeen selvityksissä arvioitavia asioita olivat perheen arki, vanhemmuus, perheen käytössä olevat verkostot, vuorovaikutus lapsen ja vanhemman välillä sekä koulun sujuminen. Melko yleisesti arvioitiin myös lapsen tarpeita, perheenjäsenten päihteidenkäyttöä ja terveyttä, vapaa-ajan viettoa, perheen taloudellista tilannetta, lapsen turvallisuutta ja perheväkivallan mahdollisuutta. (Kosola 2015, 36–37.)

2.2.2 Lastensuojelutarpeen arviointi Espoossa

Espoo osallistui muiden pääkaupunkiseudun kuntien ohella vuonna 2003 käynnistyneeseen kaupunkisosaaliryöön ja moniammatillisten työmuotojen kehittämishankkeeseen, jossa hyödynnettiin lapsikeskeisen tilannearvion mallia (Oranen 2006, 19–20). Espoossa pilottialueina toimi kaksi lastensuojelun neljästä alueellisesta toimipisteestä. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kokemuksia uudesta alkuarvioinnin toteuttamistavasta on kartoitettu vuonna 2005. (Kivelä 2015, 22.) Käytettävissäni ei ole tietoa siitä, miten

lapsikeskeinen tilannearviointi juuri Espoossa tuolloin implementoitiin tai miten laajasti se omaksuttiin ja otettiin käyttöön. Aloittaessani vuonna 2009 lastensuojelun sosiaalityöntekijänä Espoossa toimi lapsikeskeinen tilannearvio -malli arviointityön yleisenä tausta-ajatteluna. Työntekijöitä ei kuitenkaan koulutettu systemaattisesti tilannearvion tekemiseen eikä asiakastietojärjestelmään ollut luotu mallin mukaista yhteenvetopohjaa lastensuojelutarpeen selvitykselle. Vuosina 2009–2014 Espoossa ei ollut yhtenäistä kaupunkitasoista ohjeistusta, toimintamallia, koulutusta tai perehdytystä lastensuojelutarpeen arviointiin. Tutkimusajankohtana käytössä ollut yhteenvetopohja on liitteenä 1.

Mielestäni voi perustellusti todeta, että aineiston keruun ajankohtana huhtikuussa 2014 lastensuojelutarpeen arvioinnin toteuttaminen oli pitkälti yksittäisen työntekijän ja työparin ammatillisen osaamisen ja harkinnan varassa. Voidaan myös olettaa, että eri työyhteisöjen arvioinnin ja dokumentoinnin käytännöt ja toimintakulttuurit saattavat kehittyä toisistaan poikkeaviin suuntiin (esim. Kaski ym. 2016). Tutkimusaineiston karkean tarkastelun perusteella arvion dokumentoinnissa on havaittavissa joitakin toimipistekohdaisia eroja. Tarkempi analyysi työyhteisökohtaisista ominaispiirteistä tai niiden eroavuuksista ei kuitenkaan ole tämän tutkimuksen tavoitteena.

Suomen Kuntaliiton toimintakykymittarin pilotointiin ajalla 17.3.–30.9.2014 osallistui yksi Espoon lastensuojelun avoimuuden neljästä toimipisteestä. Pilotin lastensuojelutarpeen selvitykset valittiin satunnaistetulla otannalla. (Aaltio 2015.) Tutkimusaineistossani ei esiinny lastensuojelun toimintakykymittari -mallin mukaisia lastensuojelutarpeen arviointeja eikä mittari ole vakiintunut lastensuojelutarpeen arvioinnin välineeksi Espoossa.

Syksyllä 2015 Espoon lastensuojelussa otettiin käyttöön BBIC -arviointimallin sovellus, jota on tarkoitus hyödyntää lapsen lastensuojelun asiakkuuden kaikissa eri vaiheissa. Lastensuojelun ohella arviointimallin toteuttamiseen koulutettiin myös muiden lapsiperheiden palvelujen esimiehiä ja työntekijöitä. Tavoitteena oli jaettu arviointimalli eri toimijoiden kesken.

2.2.3 Tiedonmuodostuksen keinot ja osallistujat

Lastensuojelutarpeen arvioinnissa tarvittavaa tietoa voidaan hankkia lukuisilla eri tavoilla. Tiedonhankinnan välineet voidaan nähdä tutkimusmetodeina, joista tavallisin on haastattelu. Muita metodeja ovat havainnointi ja kyselyt. Tietolähteinä käytetään myös erilaisia dokumentteja kuten asiakasasiakirjoja. (Niemelä 2012, 25; Holland 2011, 153–166; Compton & Galaway 1994, 364–366.) Samat aineistonkeruun menetelmät ovat yleisimpiä laadullisessa tutkimuksessa (Tuomi & Sarajärvi 2009, 71). Haastattelemalla tietoa voidaan saada asiakkaalta itseltään, hänen läheisiltään ja asiakkaan asiassa mukana olevalta ammattilaisverkostolta. Havainnoinnissa kohteena voi olla esimerkiksi lapsen non-verbaali toiminta tai perheenjäsenten välinen vuorovuorovaikutus. Myös kokemukset toiminnasta tietyn asiakkaan kanssa tuottavat työntekijälle arviointitietoa. Kyselyt voivat olla asiakkaan kirjallisia vastauksia arvioinnissa käytettyihin kysymyksiin tai standardoituja testejä. Yksi tapa tuottaa kirjallista materiaalia arviointia varten on pyytää asiakasta seuraamaan ja kirjaamaan omaa käyttäytymistään joissakin tietyissä tilanteissa. Muilta ammattilaisilta voidaan pyytää kirjallista arviota tai lausuntoa asiakkaan tilanteesta. Myös fysiologiset mittarit kuten alkometri ja huumesekalat voivat tulla kyseeseen arviointitiedon keräämisen välineinä. Arvioinnissa hyödynnettävät asiakasasiakirjat voivat olla muistiinpanotekstejä, suunnitelmia ja aikaisempia arvioita. (Gambrill 2006, 190–191; Hepworth ym. 1997, 199.) Iso-Britanniassa tehdyt tutkimukset korostavat lapsen ja perheen tilanteesta tehtyihin aiempiin arviointeihin, muihin asiakirjoihin ja ylipäänsä perheen (asiakkuus)historiaan perehtymisen tärkeyttä pelkän nykyhetken tilanteen kartoittamisen sijaan (Turney ym. 2012, 155; Holland 2011, 162; Rieder ym. 1993).

Lastensuojelutarpeen arvioinnissa eri tutkimusmenetelmät usein limittyvät ja lomittuvat. Lasten kanssa työskentelyyn kehitetyt toiminnalliset menetelmät (esim. Paaso 2010; Muukkonen & Tulensalo 2004) voivat käsittää tiedonhankintaa haastattelun, havainnoinnin sekä lomakkeiden ja asteikkojen avulla. Lasta voidaan haastatella erilaisten korttien avulla tai pyytää esimerkiksi piirtämään oma perhe. Saman tyyppisiä toiminnallisia välineitä voidaan hyödyntää myös aikuisten kanssa työskenneltäessä (esim. Holland 2011, 158). Toiminnallisuus käsittää myös lapsen kanssa leikkimisen, josta työntekijälle saattaa kertyä arviointitiedoksi muunnettavissa olevaa kokemusta tietyn lapsen

kanssa toimimisesta. Jään kuitenkin pohtimaan, miten ja kuinka usein kokemus yhteisestä leikistä tulee dokumentoiduksi arviointitietona (vrt. Tulensalo 2016).

Kotikäynti on perinteisesti ollut keskeinen lastensuojelun työtapana (Heino 1997; Satka 1996; Pulma 1987). Sitä pidetään edelleen yhtenä olennaisena osana lastensuojelutarpeen arviointia (Lastensuojelun käsikirja). Kotikäyntien merkitystä ja tehtävää lastensuojelutyössä ei kuitenkaan juuri ole tutkittu (Ferguson 2018; Heino 1997). Sekä Heino (1997, 344–345) että Kääriäinen (2007) ovat pohtineet sitä, miten kotikäynneillä nähty ja koettu muuntuu lastensuojelun sosiaalityöntekijän toimintaa ohjaavaksi tiedoksi ja arvioksi lastensuojelun tarpeesta. Kontaktiin ja vuorovaikutukseen perustuvassa sosiaalityössä muodostetaan vaikutelmia ja tunnistetaan lapsen arkeen ja hyvinvointiin liittyviä ilmiöitä tunnelmina. Tällaista monitasoista tulkittua vihjemaailmaa voi olla vaikea verbalisoida. (Heino 1997, 344–346.) Kuinka paljon ja minkälaista tietoa lapsen hyvinvoinnista ja suojelun tarpeesta muodostuu aistimalla esimerkiksi kotikäynnin tunnelmaa ja tekemällä havaintoja asunnon siisteystasosta (Kääriäinen 2007)?

Kotikäynnillä, toimistotapaamisessa tai vaikkapa kouluneuvottelussa tapahtuva havainnointi on siinä mielessä erityinen tiedonhankintakeino, että sitä voidaan hyödyntää myös melko tiedostamattomasti ja jäsentymättömästi. Holland (2011) pitää havainnointia olennaisena osana jokaista tilannearviota. Havainnointia tehdään enemmän tai vähemmän tietoisesti läpi arviointiprosessin ennen tapaamisia, niiden aikana ja tapaamisten jälkeen. Tietoisesti ja tarkoituksellisesti voidaan päättää havainnoida esimerkiksi lasta koulussa tai koko perhettä ruokailutilanteessa. Havainnoinnin kohteena voivat olla esimerkiksi perheenjäsenten keskinäiset suhteet, tietty ongelmallisena pidetty käyttäytyminen tai lapsen kehitystaso. Tehtyjä havaintoja on aina syytä tulkita suhteessa kontekstiin. Kokonaisen kuvan saamiseksi lasta on hyvä havainnoida eri ympäristöissä. (Holland 2011, 160–162.) LasSe-hankkeessa kootuissa käytännöissä on jonkin verran ja sen netetty lapsen, kodin ja perheenjäsenten välisen vuorovaikutuksen havainnointia (LasSe -hankkeen kootut käytännöt 2015).

Tiedonhankinnan keinojen ja menetelmien tarkastelu korostaa sosiaalityöntekijän roolia tilanteen tutkijana ja tiedon kokoajana. Tärkeä näkökulma on myös se, kenen tiedolla arvioinnissa on merkitystä. Keskeisinä tiedonlajeina voidaan pitää ainakin lapsen tietoa, vanhempien tietoa sekä ammattilaisten tietoa (Petrelius ym. 2016, 14; Holland 2011,

146–148). Tiedon rakentamisessa on merkitystä sillä, tuotetaanko arvioinnissa tietoa asiakkaasta, asiakkaalta vai asiakkaan kanssa (Ojaniemi & Rantajärvi 2010, 224). Yksi tilannearvioinnin tarkastelukulma on se, kuinka paljon asiakkaan ajatellaan osallistuvan arviointiin ja toisaalta arvioinnin kriteerien ja prosessin määrittelyyn. Kaikkein asiakaslähtöisimmässä mallissa asiakas sekä määrittelee arvioinnin kriteerit että toteuttaa itse arvioinnin. (Hietamäki 2015, 51–52; Whittington 2007, 46–52.) Suomessa kehitetyissä lastensuojelun alkuarviointimalleissa työntekijä vastaa arvioinnin kriteerien määrittelystä ja asiakkaan oletetaan osallistuvan aktiivisesti arvioinnin toteuttamiseen (Hietamäki 2015, 52). Lapsikeskeisen ja monitoimijaisen arvioinnin avulla lapsen ja perheen tilanteesta ja tuen tarpeesta voidaan muodostaa monipuolinen, kokonaisvaltainen ja ehyt käsitys. Keskeisiä toimijoita ovat lapsen elämää, arkea ja tilannetta tuntevat tahot. (Petrelius ym. 2016, 5, 12.)

Holland (2000, 162) varoittaa nojautumasta arvioinnissa liiaksi pelkästään vanhempien haastatteluun tiedon lähteenä. Etenkin vakavan huolen tilanteissa tulisi tietoa vanhemmuuden arvioimiseksi hankittava useista eri lähteistä. Yksittäiseen tai muutamaaan tapaamiseen perustuvaa arviointia ei voida pitää luotettavana. Arviointi tulisi toteuttaa pidempänä prosessina, jossa asetetaan selkeitä muutostavoitteita ja myös arvioidaan niiden toteutumista. (Ward ym. 2014.) Vanhempien tai kenenkään muunkaan toimijan ääni ei saisi saada ylivaltaa. Monitoimijaisessa arvioinnissa, jossa on mukana iso joukko ammattilaisia, saattaa uhkana olla sekä lapsen että vanhempien tiedon marginalisoituminen (Petrelius ym. 2016, 12).

Mikä tekee arvioinnista lapsikeskeistä? Arvioinnin lapsikeskeisyys on paljon moniulotteisempaa kuin pelkkä lapsen tapaaminen selvitysprosessin aikana (Petrelius ym. 2016, 9). Lapsen osallisuuden on ajateltu rakentuvan lapsen olemisesta puheen aiheena, lapsen näkemisestä, lapsen tiedosta, lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksesta ja lapsen tuottamasta arviointitiedosta (Muukkonen 2008). Hurtig (2003) näkee lapsen suojelun edellyttämän paikan rakentumisen vaativan lapsen paikallaoloa tapaamisissa, lapsesta kootua tietoa, lapseen kohdistuvasta huolesta puhumista sekä huolenaiheista ja työn tavoitteista keskustelemista lapsen itsensä kanssa. Lapsikeskeisyyden toteutuminen edellyttää, että lapsi otetaan mukaan tiedon tulkintaan ja toimenpiteiden suunnitteluun (Petrelius ym. 2016, 10), toisin sanoen tutkimuksen analyysi- ja johtopäätösvaiheeseen. Käytännössä lapsi voi lastensuojeluprosessin aikana olla aktiivinen, välillinen tai ulkopuolinen

toimija. Aktiivinen toimijuus tarkoittaa lapsen aktiivista suhdetta tietoon ja välillinen lapsen rakentumista tiedon kohteeksi. Ulkopuolinen toimijuus tarkoittaa lapsen jäämistä työskentelyn ja/tai dokumentoinnin ulkopuolelle. Tällöin lapsi asetetaan tiedolta suojeltavan asemaan. (Tulensalo 2016.)

2.2.4 Analyysi ja arvion muodostaminen

Lastensuojelussa tehtävä arviointi ei kuitenkaan ole pelkästään tietojen systemaattista ja tarkoituksenmukaista keräämistä. Tietoa täytyy prosessoida: analysoida, reflektoida ja tulkita. Arviointityökalut, mittarit, tarkistuslistat tai muut apuvälineet eivät voi korvata ammatillista arviointia. Kyse on sosiaalityöntekijän ajattelun laadusta ja siitä, että hän tietää mitä on tekemässä ja miksi. Arvioinnissa tarvitaan analyttistä, intuitiivista, reflektiivistä ja kriittistä ajattelua. Arvioinnin tulee etsiä selitystä lapsen tilanteeseen, mikä edellyttää työntekijältä kykyä tehdä johtopäätöksiä tiedon pohjalta. Arviointi vaatii työntekijältä teoreettisen ja empiirisen tiedon sekä käytännön viisauden soveltamista. (Lees 2017; Turney ym. 2012, 81–85, 92–97, 100–102; Munro 2002; Taylor & White 2001; Drury-Hudson 1999) Lisäksi lastensuojelutarpeen arviointi edellyttää sosiaalityöntekijältä proseduraalisen ja henkilökohtaisen tiedon sekä tiedonmuodostuksen taitojen hallintaa ja hyödyntämistä (Jaakkola 2016; Drury-Hudson 1999). Lapsen tilannetta koskevien vaihtoehtoisten hypoteesien muodostamiseksi ja testaamiseksi on mahdollista hakea tukea laadullisen sosiaalityöntekijän analyysimenetelmistä, jottei tulisi yksinomaan vahvistaneeksi omia ennako-oletuksiaan ja ensivaikutelmiaan tilanteesta (Holland 2011, 169–170). Laadulliset tutkimusmenetelmät ovat hyödyksi myös johtopäätösten pitävyyden punnitsemisessa (Heino 1997, 364). Ajankohtaiset kehityssuunnat painottavat koko monitoimijaisen verkoston vastuuta tiedon prosessoinnista ja yhdessä tehdyistä johtopäätöksistä (Petrelius ym. 2016). Tutkimusajankohtana lastensuojelutarpeen arvioinnin yhteenvedon laatiminen on kuitenkin käytännössä vielä ollut yksinomaan sosiaalityöntekijän ja työparin vastuulla.

2.2.5 Tiedonmuodostus ja dokumentointi

Edellä on käyty läpi arvioinnin viitekehyksiä, tiedon hankkimista, prosessoimista ja analysoimista lastensuojelutarpeen arviointia varten. Seuraavassa tarkastellaan dokumentoinnin merkitystä sosiaalityöntekijän tiedonmuodostuksen kannalta. Dokumentointi on

monella tapaa tiedonmuodostuksen ja samalla tämän tutkimuksen keskiössä, vaikka tutkimustehtävä ei ensisijaisesti kohdistu dokumentteihin teksteinä eikä dokumentoinnin prosesseihin. Tutkimuksen aineistona ovat dokumentit ja analyysi perustuu siihen, mitä tehdystä työstä asiakastietojärjestelmään tallentuneet jäljet kertovat lastensuojelutarpeen selvityksen tiedonmuodostuksesta. Tarkoitan asiakirjoilla ja dokumenteilla Kääriäisen (2003, 15) tapaan samaa.

Dokumentointi, asiakirjojen laatiminen ja niiden hyödyntäminen, on tänä päivänä vääjäämättä osa sosiaalityöntekijän ammatillista ja institutionaalista toimintaa, sosiaalityön tekemistä (Kääriäinen 2016; O'Rourke 2010; Kagle & Kopels 2008; Healy & Mulholland 2007; Kääriäinen 2003). Sosiaali- ja terveystieteiden ja laajemminkin yhteiskunnan on nähty tekstualisoituneen (esim. Tiililä 2010; Hiidenmaa 2000) ja dokumentointi on nostettu yhdeksi sosiaalityön keskeisimmistä työtehtävistä (Kääriäinen 2016, 189). Asiakirjojen laatiminen on tehdyn työn pelkistämistä tiedoksi (Kääriäinen 2003). Dokumentointiprosessin voidaan katsoa alkavan jo vuorovaikutustilanteesta ja muistiinpanojen kirjaamisesta kohtaamisen aikana (Huuskonen & Vakkari 2015). Sosiaalityö ei luonnollisestikaan typisty sitä tehtäessä laadittuihin dokumentteihin. Sosiaalityön tiedonmuodostus käsittää paljon enemmän ajattelua ja toimintaa kuin mitä tietojärjestelmään tallennetut dokumentit voivat vangita. Dokumenttien voidaan ajatella olevan vain tiedonmuodostuksen jäävuoren huippu. (Kääriäinen 2003, 3, 23.)

Dokumentointi ei ole pelkkää tehdyn ja tapahtuneen kirjaamista tietojärjestelmiin. Se on tiedonmuodostuksen väline, kokonaisvaltainen prosessi, johon kuuluu paitsi kirjoittaminen myös asiakirjojen lukeminen, käyttäminen ja analysointi. (Kääriäinen 2003, 182.) Walls (2005) erottaa toisistaan tiedontuotannon ja tiedonmuodostuksen. Tiedontuotanto viittaa tiedonkeruuseen ja sen käsittelyyn, tallennukseen, luokitteluun ja julkaisemiseen. Tiedonmuodostus puolestaan viittaa tiedon sisällölliseen ja laadulliseen syvenemiseen, aiemman tiedon kyseenalaistumiseen ja uuden tiedon syntymiseen. (Walls 2005, 27.) Tässä tutkimuksessa viitataan molempiin tiedonmuodostuksen käsitteillä. Tiedonmuodostukseen liittyvä osaaminen kehittyy paitsi koulutuksen ja kokemuksen myös työn dokumentoinnin ja dokumentoidun tiedon analysoinnin kautta. Käsiteltävän tietomäärän lisääntyessä kasvaa sen dokumentoinnin merkitys. Organisaatioilta tietointensiivinen työ vaatii tiedonhallintaa, sitä että huolehditaan informaation kokoamisesta, varastoimisesta, saatavuudesta ja mahdollisuudesta hyödyntää sitä. (Lehmuskoski 2017, 417–418.)

Sosiaalityön organisaatioissa käytössä olevien sähköisten asiakastietojärjestelmien oletetaan palvelevan sekä asiakastyötä että laajemmin organisaation ja koko yhteiskunnan tiedon tarpeita (Huuskonen 2014, 12).

Lastensuojelutyön dokumentointia ohjataan lainsäädännöllä, kehittämishankkeilla ja ammatillisella koulutuksella (Kääriäinen 2016, 189) sekä ammattieettisillä ohjeilla ja käytännön oppailla (Huuskonen 2014, 19–22). Lain näkökulmasta lastensuojelun työntekijöiden kirjaamisvelvollisuus on ehdoton. Kirjaamisvelvollisuutta on määritelty muun muassa lastensuojelulaissa ja laissa sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista. Lasta tai nuorta koskeviin asiakasasiakirjoihin tulee lastensuojeluasian vireille tulosta lähtien merkitä kaikki lapsen tai nuoren tarvitsemien lastensuojelutoimenpiteiden järjestämiseen vaikuttavat tiedot sekä toimenpiteiden suunnittelun, toteuttamisen ja seurannan kannalta tarpeelliset tiedot (Lastensuojelulaki 417/2007, 33§). Kirjaukset on tehtävä viipymättä sen jälkeen, kun asiakkaan asiaa on käsitelty (Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 254/2015, 4§). Dokumentointia ja asiakirjojen käyttöä säätelevät lisäksi henkilötietolaki, laki sosiaalityönhuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta. Asiakasasiakirjojen sisältö on tähän saakka jäänyt pitkälti toisaalta kunkin sosiaalihuoltoa järjestävän organisaation määrittelyn varaan (Lehmuskoski 2017) ja toisaalta yksittäisen sosiaalityöntekijän ammatilliseen harkintaan (Huuskonen 2014).

Huuskonen (2014, 70) piti hämmästyttävänä sitä, että hänen lastensuojelutyön dokumentointia käsittelevään väitöstutkimukseensa osallistuneet sosiaalityöntekijät olivat oppineet dokumentoinnin pääasiassa käytännössä työtä tekemällä. Mitä ilmeisimmin dokumentointia on pidetty selkeänä ja yksinkertaisena työtehtävänä, josta työntekijöiden on ajateltu suoriutuvan keskimäärin samalla tavoin ilman erityistä ohjeistusta (Kääriäinen 2003, 24). Jatkossa asiakastietojen kirjaamisen käytännöt sekä tietojärjestelmien sisältämän tiedon muoto ja rakenne tulevat yhtenäistymään uuden kansallisen asiakastietomallin myötä (Lehmuskoski 2017). Lakia sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista (254/2015) toimeenpannaan parhaillaan Kansa-koulu-hankkeen avulla. Tavoitteena on edistää määrämuotoisen kirjaamisen käyttöönottoa sekä kansallisten luokitusten ja asiakirjarakenteiden toimeenpanoa asiakastietojärjestelmiin. (<http://www.socom.fi/kansa-koulu/>)

Asiakasasiakirjoilla on monia arvioinnin ja yleensä sosiaalityön tekemisen kannalta olennaisia funktiota, joita tutkimus- ja oppikirjallisuudessa on jaoteltu eri tavoin ajankohdasta ja näkökulmasta riippuen (esim. Günther 2015; O'Rourke 2010; Kagle & Kopels 2008; Healy & Mulholland 2007; Prince 1996). Esimerkiksi Princen (1996) haastattelemat sosiaalityöntekijät nostivat asiakirjojen tärkeimmiksi tehtäviksi asiakastyön jatkuvuuden varmistamisen, tiedon kokoamisen ja työntekijän työn tukemisen. Työntekijän tekemän työn arvioinnin mahdollistamista pidettiin 8. tärkeimpänä ja tehdyn työn oikeuttamista (self justification) 10. tärkeimpänä. (Prince 1996, 41–48.) Kagle ja Kopels (2008) pitävät asiakirjojen ensisijaisena funktiona työntekijän tilivelvollisuuden (accountability) täyttämistä. Tilivelvollisuuden täyttämiseen he sisällyttävät muun muassa asiakkaan tilanteen ja palvelujen tarpeen sekä saatavilla olevien palveluresurssien kuvaamisen, päätösten ja toiminnan perustelemisen, lain, organisaation ohjeistusten ja ammattietiikan edellytysten noudattamisen sekä prosessin ja palvelujen vaikuttavuuden seuraamisen. Toissijaisina funktioina he pitävät asiakastyön, hallinnon, ammatillisen kehittymisen ja koulutuksen tukemista, informaation tarjoamista ulkopuolista tarkastusta varten sekä oikeudenkäynnissä todistusaineistona toimimista. Dokumentit tukevat asiakastyötä, koska ne sisältävät työskentelyn jatkuvuuden varmistamiseksi tarvittavaa tietoa asiakkaasta ja asiakkuudesta, tukevat yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa ja voivat toimia vuorovaikutuksen välineenä asiakkaiden kanssa. Lisäksi asiakirjoilla on vielä muita funktioita kuten tutkimusaineistona palveleminen ja historiantutkimuksen mahdollistaminen. (Kagle & Kopels 2008, 11–18.)

Viimeaikainen tutkimus on nostanut esiin dokumentointiin liittyviä byrokraattisia ja tilivelvollisuutta korostavia näkökulmia (Huuskonen 2014, 70). Suomessa terveydenhuollon uusien sähköisten tietojärjestelmien on todettu tuottavan sellaisia dokumentoinnin käytäntöjä, jotka painottavat työntekijän selontekovelvollisuutta. Tällä on vaikutusta myös siihen, minkälaisina palvelut asiakkaan kannalta toteutuvat. (Saario 2014.) Esimerkiksi mielenterveyskuntoutujien tukiasumisyhteisön tilaaja-tuottaja -malliin siirtymisen myötä uudistetulla asiakassuunnitelma-lomakkeella oli seurauksia asiakkaan osallisuuden ja toimijuuden kannalta. Aiemmin asiakkaan osallisuutta ja yhteistä kuntoutuksen suunnittelua painottanut lomake korvattiin enemmän työntekijöiden arviointityötä ja tilivelvollisuutta korostavalla lomakkeella, jota käytettäessä asiakas määrittäi aiempaa vahvemmin kohteeksi. (Günther & Raitakari 2012.) Asiakkaan tilanteen ja sosiaalityön toimenpiteiden dokumentoimista on tärkeä tarkastella paitsi tilivelvollisuuden

myös sosiaalityön ammatillisen toiminnan, sen tukemisen ja palvelujärjestelmän toiminnan mahdollistamisen näkökulmista. Ammatillisesta näkökulmasta dokumentoinnin tulisi ensi sijassa palvella tiedonmuodostusta ja asiakkaan hyvinvoinnin tukemista (Kääriäinen 2003, 179–180). Tarvitaan lisää tutkimustietoa siitä, miten asiakirjoja käytetään hyödyksi jokapäiväisessä työssä (Huuskonen 2014, 70).

Healy ja Mulholland (2007) esittävät sosiaalityön dokumenteilla olevan kuusi eri funktiota: interventioiden tietoperustana toimiminen, asiakkaan tilanteen selkiyttäminen sekä työntekijälle että asiakkaalle itselleen, sosiaalityön elementtien näkyväksi tekeminen, tiimin keskinäisen yhteistyön tukeminen, tilivelvollisuuden täyttäminen ja tehdyn työn laadun arvioinnin mahdollistaminen, sekä työn yhdenmukaisuuden ja tilastoinnin tukeminen. Ensinnäkin dokumentit toimivat sosiaalityön interventioiden tietoperustana. Asiakirjoihin koostetaan asiakkaan tilanteen ja tarpeiden kuvaus, joka on koottu vuorovaikutuksen avulla esimerkiksi puheluista, sähköpostiviesteistä ja kasvokkaisista haastattelutilanteista. Asiakkaan tilanteen dokumentoinnissa on tärkeää erottaa faktat ja mielipiteet toisistaan. Fakta on jotakin havaittua ja todennettavissa olevaa kuten ominaisuus tai tapahtuma, jota on itse ollut todistamassa. Mielipide puolestaan on tapahtuneesta tehty tulkinta. Lisäksi asiakirjoihin tallennetaan tietoa asiakkuusprosessista: asiakkuuden alkamisajankohdasta, tapaamisten määrästä, tilanteen parantamiseksi tehdyistä toimenpiteistä, tapahtuneista muutoksista, työskentelyn lopputuloksesta ja sen arvioinnista sekä asiakkuuden päättämisestä. Toiseksi kirjaamisprosessi ja kirjallinen kuvaus asiakkaan tilanteesta selkiyttävät sitä sekä työntekijälle että asiakkaalle itselleen. (Healy & Mulholland 2007, 68–70.) Dokumentoinnin avulla muodostetaan ymmärrystä asiakkaan tilanteesta; se on keskeinen tiedon prosessoinnin ja työn suunnittelun alue (Kääriäinen 2003).

Kolmanneksi dokumentointi tekee asiakkaan tilanteeseen liittyvät sosiaalityön elementit näkyviksi. Dokumentoinnissa on kyse asiakkaan ja työntekijän tiedon muuntamisesta sosiaalityön tekemisen kannalta merkitykselliseksi ja tarkoituksenmukaiseksi materiaaliksi. Asiakkaan tilanteen kirjaaminen tuottaa dokumentaarisen todistusaineiston tilanteesta ja tarpeista. Tilanteen dokumentointi muodostaa pohjan sosiaalityön päätöksenteolle ja mahdollistaa palvelujärjestelmän toiminnan asiakkaan tarpeisiin vastaamiseksi. (Healy & Mulholland 2007, 70–71.) Sosiaalityön asiakirjojen laatiminen voidaan nähdä

tiedon ja toiminnan suhdetta ohjaavana käytäntönä (Kääriäinen 2016, 190). Jotta sosiaalityöntekijä voi tehdä päätöksiä, täytyy hänen paitsi kerätä, myös tutkia ja jalostaa saamiaan tietoja (Kääriäinen 2003, 26). Dokumentointi onkin aineiston analyysin paikka, jossa tilannearvion lopputulos ja perustelut kiteytyvät (Milner & O’Byrne 2002, 63).

Sosiaalityötä myös luetaan, tulkitaan ja arvioidaan asiakirjoista ja asiakirjojen avulla (Kääriäinen 2016, 189; Kääriäinen 2003, 159). Neljänneksi asiakirjat edistävät yhteistyötä tiimin jäsenten kesken. Hyvin laaditut dokumentit auttavat muita tiimin jäseniä arvioimaan asiakkaan tarpeita ja mahdollisia ratkaisuja ja tukitoimia hänen tilanteeseensa. Viidenneksi dokumentit toimivat sosiaalityöntekijän tilivelvollisuuden välineinä ollen todistusaineistoa työntekijän sitoutumisesta ja hyvin tehdystä sosiaalityöstä. Dokumentit mahdollistavat työn arvioinnin ja sosiaalityön hyvien käytäntöjen tunnistamisen. (Healy & Mulholland 2007, 70–72.) Arvioinnin asiakirjat kuten asiakassuunnitelmat ja loppulausunnot rakentavat kuvaa ammattilaisen toiminnasta, siitä miten he ovat vastanneet asiakkaiden tarpeisiin (Günther 2015, 65). Kuudenneksi dokumentit tukevat sosiaalityön käytäntöjen yhtenäisyyttä ja tilastointia. Ne mahdollistavat tilastojen ja tiedon tuottamisen organisaation tasolla ja laajemminkin poliittisen päätöksenteon tarpeisiin. Lisäksi ne palvelevat tutkimusaineistona. (Healy & Mulholland 2007, 70–72.)

Lastensuojelun asiakirjat ovat sosiaalityöntekijän ja muiden sosiaalihuollon ammattilaisten kirjoittamia, mutta ne eivät pelkästään tai välttämättä edes pääasiassa koostu sosiaalityöntekijän institutionaalisesta puheesta. Sosiaalityöntekijän kirjoittamat tekstit ovat moniäänistä puhetta, jossa ääneen pääsevät niin asiakkaat, lähiyhteisö kuin ammattilaisetkin. (Kääriäinen 2003.) Dokumenttien tekijöiksi ja osallisiksi voidaan työntekijöiden ohella katsoa asiakkaat ja kaikki lastensuojeluasiassa mukana olevat tahot ja verkostot. Sosiaalityöntekijä ei yksin määritä asiakirjojen sisältöä, vaan perustaa dokumentointinsa eri tahojen esille tuomiin seikkoihin. (Askeland & Payne 1999, 56–57.) Lapsen tilanteen määrittäminen lastensuojelun puuttumista tarvitseväksi vaatii silminnäkijöitä. Esimerkiksi Kati Katajan (2012) väitöskirjan asiakirja-aineistossa lastensuojelun tarvetta määritteleviä toimijoita olivat lastensuojeluviranomaisten ohella terveydenhuolto, poliisi, muut viranomaiset, päiväkotit, koulu, omaiset ja tuttavat sekä satunnaiset ohikulkijat, jotka ilmoittivat havainnoistaan lastensuojeluun. (Kataja 2012.)

Oletan lastensuojelun asiakirjatyypeissä olevan eroja sen suhteen, miten paljon kenenkin ääni niissä saa kuuluvutta. Lasta ja vanhempia lastensuojelutarpeen arvioimiseksi haastateltaessa koostuneen laadittu asiakaskertomus pääasiassa heidän näkemyksistään. Tilanearviota lastensuojelutarpeen selvityksen yhteenvedoksi, asiakassuunnitelmaksi tai vaikkapa huostaanottopäätökseksi kiteytettäessä saanee sosiaalityöntekijän ammatillinen ja institutionaalinen ääni enemmän kantavuutta.

2.3 Aikaisempi tutkimus tiedonmuodostuksen näkökulmasta tarkasteltuna

Suomessa lastensuojelun alkuarviointia koskevaa tutkimusta on toistaiseksi tehty niukasti. Johanna Hietämäki (2015, 68–72) löysi tutkimuskatsaukseensa 12 suomalaista, lastensuojelun asiakkuuden alkuvaihetta tarkastelevaa tutkimusta. Lastensuojelutarpeen arviointia, samoin kuin muuta lastensuojelussa tehtävää tilanearviointia on mahdollista lähestyä useista eri näkökulmista. Suomalainen tutkimus on lähestynyt arviointia ainakin sosiaalityöntekijän tekemän asiakkuusmäärittelyn (Heino 1997), uusien asiakkuuksien profiloinnin (Heino 2007), lastensuojelun institutionaalisen rajan määrittämisen (Pösö 2010), arvioinnin vaikutusten ja vanhempien kokemusten (Hietämäki 2015), lapsikeskeisyyden (Tulensalo & Muukkonen 2016) sekä arvioinnissa tarvittavien tietojen ja taitojen näkökulmasta (Jaakkola 2016). Rakentamalla tiedonmuodostuksen näkökulmalla on yhtymäkohtia kaikkiin edellä kuvattuihin lähestymistapoihin. Anglosaksisessa tutkimuskeskustelussa lastensuojelussa tehtävää arviointia on sen sijaan tutkittu paljonkin (Petrelius 2016). Seuraavassa käyn läpi ensin suomalaista ja sen jälkeen brittiläistä (esim. Turney ym. 2012) ja yhtä ruotsalaista tutkimusta (Matscheck & Berg Eklundh 2014) tiedonmuodostuksen näkökulmasta tutkimustarkoituksiani palvelevalla tavalla.

Tarja Heino (1997) tarkasteli väitöstutkimuksessaan lapsen tai perheen määrittymistä lastensuojelun asiakkaaksi sosiaalityöntekijän näkökulmasta. Tutkimustehtävänä oli tarkastella tapauskohtaiseen asiakkuusmäärittelyyn johtavassa prosessissa ilmeneviä kognitiivisia, emotionaalisia ja moraalisia elementtejä. Sosiaalityöntekijä näyttäytyi aktiivisena toimijana ja lastensuojelun sosiaalityö kokonaisvaltaisena tunnustelutyönä, jota tehtiin vuorovaikutuksessa monien eri tahojen kanssa. Sosiaalityöntekijän intuitiivinen tulkinta lapsen olosuhteista, kontekstista ja toiminnan esteistä sekä mahdollisuuksista muodostui tiedon, tunteiden ja moraalien yhdistelmänä. Tutkimuskäsitteenä oli ”naksaus”, joka viittasi hetkeen tai vaiheeseen, jossa lapsen asia määrittyy lastensuojelun

asiakkuudeksi. Heino pohti sosiaalityöntekijän joutuvan määrittämisprosessissa tutkimaan ristiriitaisten näkökulmien perusteita ja johtopäätösten pitävyyttä, missä laadullisten tutkimusmenetelmien hallinta oli hyödyksi. (Mt.)

Vuonna 2006 lastensuojelun avohuollon asiakkaiksi tulleita lapsia käsittelevä paikallistutkimus (Heino 2007) toi konkreettisesti esille asiakkuuteen tulevien lasten ja perheiden sekä heidän elämäntilanteidensa ja elinolosuhteidensa moninaisuuden. Asiakkuuteen tuli kaikenikäisiä lapsia, muita useammin kuitenkin alle kolmivuotiaita tai murrosiässä olevia. Myös vanhemmat olivat kaikenikäisiä. Yli puolet lapsista asui perheissä, joiden rakenne oli jollakin tavalla muuttunut. Kaksi kolmesta asui pääasiassa toisen biologisen vanhemman, useimmiten äidin luona. Heistä kaksi kolmesta oli yhteydessä etävanhempaansa. Vanhempiin ja vanhemmuuteen liittyvinä asiakkuuden taustasyinä korostuivat vanhempien jaksamattomuus, perheristiriidat, vanhempien riittämätön vanhemmuus, vanhempien avuttomuus ja osaamattomuus, vanhempien mielenterveysongelmat, vanhempien päihteidenkäyttö, lapsen huolto- ja tapaamisriidat sekä perheväkivalta tai sen uhka. Lapsiin ja nuoriin liittyvinä syinä nousivat esiin ristiriidat vanhempien kanssa, koulunkäyntivaikeudet, huono psyykinen terveys, sairastelu, fyysinen sairaus tai vamma sekä kehityksen viivästyminen. (Heino 2007.)

Tutkimuksessa hahmottui kahdeksan erilaista asiakkuuden alkuvaihetta kuvaavaa asiakkuusprofiilia. Asiakkuusprofiilit nimettiin seuraavasti: 1) monissa vaikeuksissa olevan nuoren asiat, 2) väkivalta, 3) lapsen hoidon laiminlyönti ja vanhempien avuttomuus, 4) aikuisten riidat ja riitely lapsesta, 5) vanhempien päihde-ehdotin elämä, 6) lapsen itsenäisen selviytymisen pulmat, 7) vanhempien jaksamattomuus ja vaikeudet työelämässä sekä 8) lasten erityisyys ja sairaus. Tutkimus toi esille sen, ettei lastensuojelun asiakkuuden tarve selity millään yksittäisellä tekijällä. Perhe, lähiyhteisö, ammatilliset käytännöt, palvelujärjestelmä tai yhteiskunta eivät mikään yksinään selitä lapsen lastensuojelun asiakkuutta. (Heino 2007.) Asiakkuuden muodostumiseen vaikuttavat monet tekijät, toimijat ja näkökulmat (Heino 2009, 210).

Tarja Pösö (2010) eritteli neljään vuosina 2007–2009 toteutettuun projektiin pohjautuvia havaintojaan suomalaisen lastensuojelun institutionaalisesta rajasta. Ensimmäinen projekteista oli edellä kuvattu lastensuojelun uusia asiakkaita kuvaava tutkimus (Heino

2007). Pösö (mt.) viittaa institutionaalisen rajan käsitteellä niihin kohtiin, joissa lastensuojelu antaa apuaan tai puuttuu yksittäisten lasten ja vanhempien välisiin suhteisiin. Arviointi kohdistuu tällöin siihen, ovatko lapsen ja perheen ongelmat sellaisia, että ne mahdollisesti vaikuttavat lapsen hyvinvointiin ja kehitykseen. Institutionaalinen raja on konkreettinen kannanotto siihen, mikä on lastensuojelun tehtäväalue yhteiskunnassa ja mitkä asiat kuuluvat muiden palveluiden hoidettaviksi. Lastensuojelun asiakkuuteen liittyviä päätöksiä ja valintoja tehdään instituution (kunnallinen lastensuojelu), asiantuntijan (sosiaalityöntekijä ja muu viranomaisverkosto) ja asiakkaan (lapsi, vanhemmat ja heidän suhdeverkkonsa) välisessä suhteessa. Sosiaalityöntekijä on tässä keskeinen toimija siinä mielessä, että institutionaalinen raja konkretisoituu sosiaalityöntekijän kannanottoihin. Lastensuojelun institutionaalista rajaa ylläpidetään niissä arkisissa käytännöissä, joissa päätetään esimerkiksi asiakkaaksi ottamisesta, ottamatta jättämisestä, huostaanoton valmistelun aloittamisesta tai asiakkuuden lopettamisesta. (Pösö 2010, 324–325, 327.)

Institutionaalinen raja määrittyy inhimillisen ja tapauskohtaisen arvioinnin tuloksena. Yksittäiset ominaispiirteet, elämäntilanne tai käyttäytyminen eivät ratkaise lastensuojelun asiakkuuden tarvetta. Kokonaisuus on se, joka ratkaisee. Esimerkiksi vanhemman päihdeongelmaa tulkitaan suhteessa lapsen ja perheen sosiaalisiin verkostoihin ja erilaisia ongelmatilanteita ja kriisejä tasapainottaviin tekijöihin. Kiteytettynä ”lastensuojelun institutionaalinen raja määrittyy kompleksisina ja kontekstisidonnaisina erilaisten sosiaalisten ongelmien ja selviytymistä kuormittavien asioiden yhdistelminä, jotka saavat vaihtelevia lapsikohtaisia merkityksiä”. Lastensuojelun tieto näyttäytyy vahvasti suhdeperustaisena, asiakassuhteessa syntyvänä. Tutkimukseen osallistuneet sosiaalityöntekijät kokivat inhimillisen muistin asiakkaasta ja asiakassuhteesta tärkeämmäksi tietolähteeksi kuin asiakastietojärjestelmän, koska suhdeperustainen tieto ei sellaisenaan helposti kääntynyt dokumentoitavaksi kuvaustiedoksi. Arvioinnin inhimillisuus, tapauskohtaisuus ja moniaineksisuus tekevät institutionaalisesta rajasta epätarkan ja häilyvän. Sosiaalityöntekijän asiakassuhteessa tekemän arvioinnin tuloksena syntyy tapauskohtainen arvio siitä, millaista lastensuojelua tarvitaan, ja tarvitaanko ylipäänsä. Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhteen ohella arviointiin vaikuttaa kunnan ja työyksikön toimintakulttuuri. (Pösö 2010, 329–331.)

Analyysi nosti esille ristiriidan lastensuojelun asiakkuuden kompleksisuuden ja kontekstisidonnaisuuden ja käytössä olevan yksilöiden puutteita korostavan sanaston välillä. Lapsen lastensuojelun tarve ei ole pelkistettävissä asiakastietojärjestelmien syylookitukseen. Syylookitukset kuten ”vanhemmuuden puutteet” tai ”vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmat” kadottavat sosiaalityöntekijöiden työn kuvauksissa näkyviksi tulevat suhderakenteet konteksteissaan. Tutkija päätyi kysymään, olisiko lastensuojelun kohdentumista kuvaavaa käsitteistöä paikallaan kehittää siihen suuntaan, että se tavoittaisi tarkastelun kohteena olevan ilmiön? (Pösö 2010, 329, 333.)

Johanna Hietämäki (2015) tarkasteli väitöstutkimuksessaan lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutuksia arviointiin osallistuneiden vanhempien näkökulmasta. Viitekehyksenä on realistinen arviointitutkimus ja tarkastelu kohdistui siihen, oliko alkuarvioinnin toteutuksella, sosiaalityöntekijän työorientaatiolla, tai asiakkaisiin tai kuntaan liittyvillä tekijöillä yhteyttä alkuarvioinnin vaikutusten saavuttamiseen. Tämän tutkimuksen kannalta on kiinnostavaa, miten Hietämäen (mt.) tarkastelemat alkuarvioinnit oli toteutettu, eli miten tietoa oli koottu ja keitä tiedon antamiseen oli osallistunut. Alkuarvioinnit sisälsivät 1–12 tapaamista. Reilulla neljäsosalla perheistä alkuarviointi sisälsi vain yhden tapaamisen. Noin puolella perheistä tapaamisia oli enemmän kuin kaksi. Tapaamisten keskiarvo selvityksissä oli 3,7. Reilu puolet selvityksistä oli sellaisia, joissa tavattiin sekä lapsi, äiti että isä. Äiti tavattiin ainakin kerran lähes kaikissa selvityksissä (97 prosentissa), lapsi 87 prosentissa ja isä 63 prosentissa selvityksistä. Lapsia tavattiin ilman vanhempia ainoastaan noin neljäsosassa selvityksistä. Lapsen yksilötapaamisten määrä vaihteli yhdestä kuuteen ja keskiarvo oli kaksi tapaamista. Ainoastaan yhdessä selvityksessä tavattiin lapsi yksin eikä vanhempia lainkaan. 60 prosentissa selvityksistä lapsi tavattiin yhdessä vanhempien kanssa. Oma henkilökohtainen tapaaminen oli 38 prosentilla äideistä ja 11 prosentilla isistä. (Hietämäki 2015, 115–118.)

Toiminnallisten työvälineiden käyttäminen arvioinnissa oli harvinaista. Vajaa neljännes vanhemmista kertoi tapaamisissa käytetyn jotakin toiminnallista menetelmää. Useimmin käytettyjä menetelmiä olivat kortit, verkostokartta ja ajankäyttöympyrä. Kolme viidesosaa selvityksistä toteutti sosiaalityöntekijä yksin. Kaksi viidesosaa toteutettiin moniammatillisesti niin, että mukana arvioinnissa oli esimerkiksi perhetyöntekijä, psykologi tai sijaishuollossa työskentelevä ohjaaja. Neljäsosa vanhemmista kertoi saaneensa

alkuarvioinnista kirjallisen yhteenvedon ja samoin neljäsosa oli saanut suullisen yhteenvedon. Kolmasosa oli saanut sekä kirjallisen että suullisen yhteenvedon. 16 prosenttia koki jääneensä ilman palautetta. Asiakkuus jatkui alkuarvioinnin jälkeen noin kolmasosalla perheistä. (Mts. 119–121, 129, 140.)

Tutkimuksen mukaan alkuarviointi toimi parhaiten silloin, kun se toteutettiin hyvää asiakassuhdetta luoden, asiakkaan voimavaroja tarkastellen, isän osallistuessa alkuarviointiin, alkuarvioinnin sisältäessä useita tapaamisia ja kun työskentelystä annettiin asiakkaille yhteenvedo. Vanhempien näkökulmasta alkuarviointi toimi parhaiten silloin, kun asiakkuuden taustalla olivat lasten ongelmat, ja asiakkuus oli alkanut lastensuojeluilmoituksesta. Kun työskentely toteutettiin hyvää asiakassuhdetta muodostaen ja asiakkaiden voimavaroja tarkastellen, toimi alkuarviointi myös silloin, kun asiakkuuden taustalla olivat vanhempien ongelmat ja/tai perheen oma yhteydenotto lastensuojeluun. Kuntaan liittyvät olosuhteet kuten kunnan koko tai alkuarviointiin annettu koulutus eivät olleet merkittävästi yhteydessä vaikutusten saavuttamiseen. (Mts. 164–166.)

Outi Jaakkola (2016) tutki ammatillisessa lisensiaatintutkimuksessaan sosiaalityöntekijöiden käsityksiä lastensuojelutarpeen arvioinnissa tarvittavista tiedoista ja taidoista. Tulokset osoittivat, että sosiaalityöntekijät pitävät lastensuojelutarpeen arvioinnissa tarvittavia tiedon lajeja teoreettista, empiiristä, proseduraalista ja henkilökohtaista tietoa sekä käytännön viisautta toisiaan tukevinä ja täydentävinä. Proseduraalisen tiedon hallinnan suhteessa lastensuojelujärjestelmään koettiin heikentyneen sen myötä, että lastensuojelutarpeen arviointi on organisoitu erilliseksi yksiköksi. Taidoista keskeisiä ovat asiakassuhteeseen liittyvät, hallinnolliset, tiedonmuodostuksen ja auttamisen taidot. Tutkimus nosti esille sosiaalityöntekijöiden kokemuksen siitä, että lastensuojelutarpeen selvityksen aikarajat ja erilliseksi yksiköksi organisoitu lastensuojelutarpeen arviointi heikentävät mahdollisuutta asiakassuhteen rakentamiseen ja asiakkaan auttamiseen jo arvioinnin aikana. Työn lisääntyneiden tehokkuusvaatimusten myötä hallinnollisten taitojen kuten työn suunnittelun, ajanhallinnan, priorisoinnin ja dokumentoinnin merkitys korostui verrattuna aiempiin tutkimuksiin. (Jaakkola 2016.)

Hanna Tulensalo ja Tiina Muukkonen (2016) tarkastelivat lastensuojelun arvioinnin 2000-luvun kehitystä ja nykytilaa lapsikeskeisyyden näkökulmasta. Nykytilan tarkastelu

perustuu kahden keväällä 2013 toteutetun fokusryhmäkeskustelun analyysiin. Fokusryhmäkeskustelujen osallistujat olivat pääkaupunkiseudulla toimivia sosiaalityöntekijöitä. Aineiston perusteella lapsen tapaaminen oli vakiintunut arvioinnin työtavaksi ja lapsi tavataan selvityksen aikana henkilökohtaisesti keskimäärin kerran. Lisäksi etenkin nuori saattoi olla mukana verkostotapaamisissa, mikä oli tilanteen akuuttiuden ohella lapsen tapaamisten lukumäärää lisäävä tekijä. Erityisesti pienen lapsen kohdalla tapaaminen rajoittui yhteen kertaan ja työskentelyprosessi luotiin aikuisten välille. Aikuisten huolista keskustellaan lapsen kanssa, mutta lapset omat huolet tulevat kuulluiksi heikosti tai vain osittain. (Tulensalo & Muukkonen 2016.)

Lapsen paikka arvioinnissa näytti toisaalta vahvistuneen, toisaalta kaventuneen. Verrattuna lapsikeskeisen tilannearvioinnin kehittämistä motivoineisiin periaatteisiin vaikutti arviointityöskentelyn fokus vuoteen 2013 mennessä siirtyneen lapsen huomioimisesta ja auttamisesta mahdollisimman sujuvaan ja nopeaan prosessiin. Sosiaalityön keskeiset tehtävät, auttaminen ja suhteen rakentaminen, näyttivät jääneen ylikorostuneen arviointitehtävän jalkoihin. Lisäksi arviointi vaikutti kohdistuvan lapsen elämäntilanteen ja arjen kokonaisuuden sijaan hyvin suppeasti siihen, onko lastensuojelun asiakkuudelle tarvetta vai ei. Lapsen paikan arvioinnissa todettiin kaventuneen etupäässä toimintaympäristöstä johtuvien työ- ja asiakaspaineiden vuoksi. Samalla kun lapsikeskeisyyden periaate on entistä vahvemmin kirjattu lainsäädäntöön, ovat sen toteuttamisen mahdollisuuden käytännön asiakastyössä pikemmin kaventuneet. (Tulensalo & Muukkonen 2016.)

Kansainvälisesti lastensuojelutarpeen arviointia käsittelevää tutkimusta on julkaistu paljon aina 1990-luvun lopulta lähtien, etenkin angloamerikkalaisissa maissa. Päivi Petrelius (2016) on kartoittanut vuosina 2000–2014 ruotsin ja englannin kielellä julkaistuja vertaisarvioituja empiirisiä tutkimusartikkeleja, joissa tutkimuskohteena on ollut lastensuojelutyön eri vaiheissa tehtävä asiakaskohtainen arviointi. Yksi kirjallisuuden valintaan vaikuttanut tekijä oli tutkimusten kiinnostavuus suomalaisen kehittämistyön kannalta. Tarkasteltava kirjallisuus jakautui viiteen temaattiseen luokkaan, jotka olivat 1) riskinarviointivälineiden kehittäminen ja arviointi, 2) arvioinnin organisatorinen konteksti ja vaikutukset arviointiin, 3) työntekijöiden toiminta- ja ajattelutavat arvioinnissa ja päätöksenteossa, 4) Ison-Britannian arviointimalliin liittyvät tutkimukset, 5) vanhemmat arvioinnin osapuolina ja kohteina. (Petrelius 2016.)

Seuraavassa tarkastelen Isossa-Britanniassa käytyä tutkimuskeskustelua pääasiassa Turneyn ja kollegoiden (2012) vuosien 1999–2010 tutkimuksia kartoittavan katsauksen pohjalta. Brittitutkimuksessa toistuvasti esille nousevia arvioinnin ongelmakohtia ovat lapsen riittämätön huomioiminen arvioinnissa, puutteet tiedon keräämisessä, lastensuojelun vaihtelevat puuttumiskynnykset, heikkoudet kriittisessä ajattelussa ja analyysissä sekä yhteistyön vaikeudet muiden ammattilaisten kanssa (mts. 12). Toisena keskeisenä lähteenä käytän Sally Hollandin (2011) tutkimusperustaista oppikirjaa lapsen ja perheen tilanteen arvioinnista. Tarkastelukulma nostaa esille tiedonmuodostuksessa havaittuja puutteita ja kehittämisen kohteita liittyen lapsen osallisuuteen, tiedon keräämiseen ja hyödyntämiseen, analyysin ja arvion muodostamiseen sekä dokumentointiin. Esimerkkinä myönteisemmästä kehityskulusta nostan esille Matscheckin ja Berg Eklundhin (2014) tutkimuksen BBIC-mallin vaikutuksista lapsen osallisuuteen arvioinnissa Ruotsissa. Lopuksi tarkastelen vielä sosiaalityön dokumentoinnin haasteita sekä suomalaisen että kansainvälisen tutkimuksen valossa.

Useissa Isossa-Britanniassa tehdyissä tutkimuksissa on todettu puutteita siinä, miten lasten näkemyksiä selvitetään arvioinnissa ja miten niitä kuvataan arviointiin liittyvissä asiakirjoissa (Thomas & Holland 2010; Gilligan & Manby 2008; Cleaver ym. 2007; Pit-house 2006; Cleaver & Walker 2004; Preston-Shoot 2003). Holland (2011) havaitsi lastensuojelutarpeen arviointia käsittelevässä väitöstutkimuksessaan, että asiakirjoissa kuvattiin vanhempia ja heidän tarpeitaan elävästi, mutta lapsia pikemminkin kaksiulotteisesti, arvioinnin objekteina. Esimerkiksi eräs 25 sivun mittainen arvio käsitti kahdeksan sivua kuvausta äidistä ja yhteensä kaksi sivua neljästä 2–10-vuotiaasta lapsesta. Kaksi-vuotiasta lasta käsiteltiin ainoastaan neljässä lauseessa. Asiakirjoissa ilmeni kolmenlaisia tapoja kuvata lapsia. Suuri osa lapsista kuvattiin lähinnä sivuhenkilöinä. Joidenkin isompien lasten mielipiteet ja näkemykset oli selvitetty ja kuvattu perusteellisemmin. Suhteessa kehityksellisiin normeihin lapsia kuvattiin usein standardoiduilla fraaseilla ilman että heidän yksilöllisyyttään otettiin huomioon. (Holland 2011, 98–105.) Hollandin tutkimuksen aineisto on kerätty 1990-luvun lopulla ja seuranta-aineisto vuonna 2001 (Holland 2011, 4–5). Voiko tilanteen ajatella sittemmin parantuneen? Turney ja kollegat (2012, 106) päätyvät katsauksessaan siihen, etteivät tulokset osoita lasten osallistumisen arviointiin lisääntyneen 11 vuoden tarkasteluajanjaksona.

Tutkimuksissa esille nousseet arvioinnin lapsikeskeisyyden esteet voidaan jakaa organisaatorisiin, ihmisten välisiin ja järjestelmään liittyviin tekijöihin. Organisaatioon liittyviä tekijöitä ovat ajan puute, työprosessissa oikominen, tietojen ja taitojen puutteet liittyen suoraan työskentelyyn lapsen kanssa sekä turtuminen lapsen tarpeiden kannalta riittämättömään vanhemmuuteen. Ihmisten välisiä tekijöitä ovat työntekijöiden ymmärrys lasten lojaalisuudesta vanhempiaan kohtaan, huoli luottamuksellisuuden toteutumisesta, yli-identifioituminen vanhempiin, vanhempien pyrkimys hankaloittaa lasten tapaamista ja ohjata huomiota pois lapsen hyvinvointia vaarantavista huolenaiheista, voimavarakeskeisten lähestymistapojen virheellinen käyttö, väkivallan pelko ja työn emotionaalinen kuormittavuus. Järjestelmään liittyviä tekijöitä ovat tehokkuusvaatimukset ja työntekijöiden tunne kohtuuttoman työtaakan alle nääntymisestä. (Turney ym. 2012, 107–108, 110–111.)

Ruotsissa Matcheck ja Berg Eklundh (2014) ovat todenneet, että Iso-Britannian arviointimalliin pohjautuva BBIC (Barns behov i centrum) -mallin käyttöönotto on edistänyt lapsen kehityksellisten tarpeiden huomioimista arvioinnissa ja ylipäänsä lapsen nostamista arvioinnin keskiöön. Vuodesta 2005 vuoteen 2008 lasten tapaaminen vähintään kerran arvioinnin aikana lisääntyi 0–6-vuotiaiden ikäryhmässä 43:sta 79 prosenttiin. Vanhemmissa ikäryhmissä lapsi tavattiin vähintään kerran 85 prosentissa ja vähintään kaksi kertaa 50 prosentissa arvioinneista jo vuonna 2005. 0–6- ja 7–12-vuotiaiden ikäryhmissä lasten osallistuminen arviointiin toteutui pääasiassa heidän ajatustensa kuulemisena eikä niinkään heidän osallistumisenaan päätöksentekoon. 13–17-vuotiaat otettiin nuorempia useammin mukaan päätöksentekoon ja nostettiin arvioinnin keskiöön, jopa siinä määrin, että heidän vanhempansa jäivät arvioinnissa vähemmälle huomiolle. (Matcheck & Berg Eklundh 2014.)

Etenkin brittiläiset tutkimustulokset herättävät kysymyksen siitä, mihin ja kenen tietoon arviointi perustuu, jos ja kun se ei perustu lapsen kuulemiseen ja osallistumiseen. Hollandin (2000) mukaan lastensuojelussa tehtävä arviointi perustui pitkälti vuorovaikutustilanteisiin vanhempien kanssa, vanhempien verbaalisiin kykyihin ja suoriutumiseen haastattelusta. Arviointi kohdistui pitkälti sosiaalityöntekijöiden tapaamisissa tekemiin havaintoihin vanhempien persoonallisuudesta ja asenteesta arviointiin. Työntekijät katsoivat vanhemman kyvyn muodostaa työskentelysuhde työntekijän kanssa ilmentävän vanhemman persoonallisuutta ja jopa kykyä huolehtia lapsesta. Vanhemmalta odotettiin

kykyä yhteistyöhön ja esitettyjen huolenaiheiden hyväksymiseen. Lisäksi arviointiin vaikutti vanhemman kyky tuottaa uskottava selitys perheen tilanteeseen liittyvistä huolenaiheista ja niiden syntyhistoriasta. (Holland 2000.)

Puutteita on havaittu paitsi lasten osallistumisessa myös lastensuojelun aikaisemman tiedon ja eri toimijoiden eri tarkoituksia varten laatimien asiakirjojen hyödyntämisessä. Lapsen kuolemaan johtaneita tilanteita selvitetessä on liian usein havaittu, etteivät työntekijät olleet perehtyneet lapsen elämäntapahtumia kuvaaviin asiakirjoihin ja niissä kumuloituvan tiedon merkitykseen riittävän systemaattisesti. Työntekijät eivät olleet riittävästi tutustuneet taustatietoihin ja perheen historiaan, jolloin arviointi on painottunut liiaksi nykyhetkeen. (Turney ym. 2012, 155; Holland 2011, 162; Reder ym. 1993.) Lasten kroonisen laiminlyönnin ja kaltoinkohtelun tapauksissa on toistuvana ilmiönä havaittu niin kutsuttu puhtaalta pöydältä aloittamisen syndrooma ('start again syndrome'). Syndroomalla viitataan tilanteeseen, jossa esimerkiksi uuden vauvan syntymä perheeseen saa työntekijän sivuuttamaan aiemman tiedon ja katsomaan tilannetta uusin silmin. Uusi alku ikään kuin pyyhkii pois perheen ja vanhemmuuden aiemman historian, mikä voi johtaa puutteelliseen arvioon ja interventioon, ja lapsen kannalta jopa kohtalokkaisiin seurauksiin. (Turney ym. 2012, 89–90.)

Brittiläisissä tutkimuksissa ja ammattikäytäntöä käsittelevissä teksteissä on lähes poikkeuksetta todettu puutteita kerätyn tiedon analysoinnissa (Dalzell & Sawyer 2016; Turney ym. 2012, 81; Holland 2011, 29). Erityisesti lapsen kuolemaan johtaneiden tapaus-ten tutkinnat ovat nostaneet esille paitsi tiedon keräämisen myös ennen kaikkea sen tulkinnan haasteita. On todettu, että analyttistä ja kriittistä ajattelua voivat heikentää monet arki ajattelun piirteet ja tottumukset. Lastensuojelun sosiaalityön tutkimuksessa esille ovat nousseet erityisesti verifikationismi ('verificationism') ja tiettyyn ajattelutapaan ja kertaalleen tehtyyn arvioon fiksoituminen ('fixed thinking'). Verifikationismi viittaa tässä yhteydessä taipumukseen etsiä informaatiota, joka tukee ja vahvistaa ensivaikutelmaa ja alkuperäistä arviota, ja jättää huomiotta sitä kyseenalaistavat havainnot. Fiksoituminen tehtyyn arvioon kuvaa nimensä mukaisesti taipumusta muodostaa tilanteesta tietty käsitys ja pitäytyä siinä, torjuen käsitystä kyseenalaistavat selitykset ja tulkinnat. Lastensuojelussa tehtävä arviointi on erittäin vaativaa, monipuolista ajattelua edellyttävää ja aikaa vaativaa työtä, jota on paikallaan tarkastella osana sen toimintaympäristöä. Etenkin työpaineen ja tiukkojen aikarajojen, työhön liittyvien kuormittavien tunteiden

sekä systeemisten heikkouksien ja muiden organisaatioon liittyvien tekijöiden on todettu haittaavan kriittistä ajattelua ja analyysin tekemistä. (Turney ym. 2012, 87–91; Holland 2011, 169–172; Broadhurst ym. 2010.)

Isossa-Britanniassa tehtyjen tutkimusten päähavainto lastensuojelussa dokumentoiduista tilannearvioista on, että ne ovat hyvin vaihtelevia niin sisällöltään, pituudeltaan kuin muodoltaankin, ja usein puutteellisia. Esimerkiksi Thomasin ja Hollandin (2010) tutkimuksessa havaittiin tilannearvioiden olevan yleensä suppeita ja arviointiraporttien pituuden vaihtelevan 7–86 sivun välillä. Eri tutkimuksissa hyväksi tai laadukkaiksi todettujen tilannearvioiden osuus on vaihdellut 33–80 prosentin välillä. Erot saattavat liittyä paikallisiin toimintakäytäntöihin, tutkijoiden määrittelyihin laadukkuudesta sekä siihen, että tutkimusten kohteena ovat olleet eri arviointiformaatit. Aina tilannearviota ei löydy asiakirjoista lainkaan. Sen on pohdittu viittaavan joko siihen, että arvio on jäänyt dokumentoimatta, tai että se on jäänyt kokonaan tekemättä. Kaikissa tutkimuksissa asiakirjoista ei ole voitu päätellä, mitkä tilannearviot on todellisuudessa tehty ja mitkä ei. Käytännössä puuttuva tieto voi tarkoittaa sitä, ettei tietoa ole kerätty, sitä ei ole luettu käytävissä olevista asiakirjoista, tai että se on jäänyt dokumentoimatta ja pelkästään tiedon keränneen työntekijän muistiin. On myös kyseenalaistettu sitä, voiko kirjaamatonta arviota edes olla olemassa, koska arviointi on analyttistä ja reflektiota vaativaa työtä, jossa dokumenttien laatiminen toimii työvälineenä. (Turney ym. 2012, 42, 152–155.)

Tarja Vierula (2017) toteaa sosiaalityön ja lastensuojelun dokumentointitutkimukselle tyypillisen institutionaalisen näkökulman (esim. Huuskonen 2014; Räsänen 2014; Huuskonen & Korpinen 2009; Kääriäinen 2003) korostaneen dokumentoinnin välttämättömyyttä sosiaalityöntekijöiden ja organisaation toiminnalle. Samalla tutkimus on osoittanut dokumentoinnin puutteita asiakirjoissa ja asiakastietojärjestelmissä. (Vierula 2017, 98.) Esimerkiksi lastensuojelun avohuollon asiakkuuspolkua tarkastelevassa tutkimuksessa ainoastaan 40 prosenttia tutkimushankkeeseen osallistuneista sosiaalityöntekijöistä piti asiakastietojärjestelmän tietoja hyvinä tai kattavina asiakkuuden seurannan kannalta. Alle puolella lapsista työntekijä oli säilynyt samana reilun vuoden seuranta-aikana. (Huuskonen ym. 2010a; Huuskonen & Korpinen 2009, 9, 16.) Osa tiedosta oli peruuttamattomasti kadonnut työntekijöiden vaihtuessa. Koska lastensuojelun työnteki-

jöiden tiedetään vaihtuvan usein (esim. Kananoja 2013), on asiakirjoilla aivan keskeinen rooli lapsen tilannetta ja asiakkuutta koskevan institutionaalisen ja ammatillisen tiedon kantajina.

Dokumentoinnin puutteellisuus voi liittyä moniin seikkoihin. Saila Huuskonen (2014) totesi väitöstutkimuksessaan, että lastensuojelun sosiaalityöntekijän dokumentoidessa asiakastyötä valikoituu tietoa sekä tarkoituksellisesti että tahattomasti. Tiedon valikoitumista tapahtuu dokumentoinnin jokaisessa vaiheessa: kohtaamisessa, muistiinpanojen tekemisessä ja muistiinpanojen kirjaamisessa tietojärjestelmään. Sosiaalityöntekijän tietoiseen valintaan vaikuttavat oletukset kirjatun tiedon erilaisista lukijoista ja arviot tiedon merkityksestä työn ja asiakkuuden jatkon kannalta. Tahattomasti tietoa voi karsiutua muun muassa työn rajallisten aikaresurssien, dokumentoinnin keskeytysten ja asiakastietojärjestelmän käytön ongelmien vuoksi. (Huuskonen 2014).

Ei myöskään ole itsestään selvää, että sosiaalityön tunnepitoinen ja suhdeperustainen tieto kääntyy kirjallisiksi dokumenteiksi (Lees 2017). Esimerkiksi edellä mainitussa lastensuojelun asiakkuuksien seurannassa (Huuskonen & Korpinen 2009; Huuskonen ym. 2010a) sosiaalityöntekijät kokivat asiakasta ja asiakassuhdetta koskevan inhimillisen muistin asiakastietojärjestelmiä tärkeämmäksi tietolähteeksi. (Pösö 2010, 330.) Floersch (2000) totesi mielenterveyspalvelujen sosiaalityöntekijöiden suullisten ja dokumentoitujen, samoja asiakastapauksia koskevien narratiivien eroavan toisistaan. Suulliset ja kirjalliset narratiivit käyttivät eri kieltä. Dokumentit kuvasivat tehtyä työtä vain osittain eikä työntekijöiden tilannesidonnainen tieto tallentunut asiakirjoihin. Dokumenteissa ei kommentoitu tapahtunutta eikä etsitty tai tarjottu sille selityksiä. (Floersch 2000.)

Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden on todettu olevan erittäin varovaisia vaikutelmiensa, ajatustensa ja hiljaisen tietonsa dokumentoinnissa (Huuskonen & Vakkari 2015; Räsänen 2014; Kääriäinen 2003). Räsänen (2014) väitöstutkimustaan varten haastattelemat sosiaalipäivystyksen työntekijät painottivat puheessaan faktapohjaista kirjaamista ja faktan erottamista muusta tiedosta. Räsänen tulkitsi faktan informaatioksi (information), joka voidaan tallentaa ja siirtää sähköisesti. Muu tieto, kuten työntekijöiden asiakkaan tilannetta koskevat arviot ja tuntemukset, on tulkittavissa tiedoksi (knowledge), jota on vaikeampi pukea sanoiksi ja dokumentoida. Tällainen tieto voi osoittautua merkitykselliseksi kokonaisymmärryksen muodostamisen kannalta ja siksi se olisi tärkeä siirtää

myös seuraavalle asiakkaan asiaa käsittelevälle työntekijälle. (Räsänen 2014, 75–76.) Työntekijöiden vaihtuessa kesken asiakkuusprosessin saattaa osa edellä kuvatun tyyppisestä tiedosta jäädä sirpaleiseksi tai kokonaan tavoittamatta (Pösö 2010, 330).

Sosiaalityön vuorovaikutuksessa tapahtuva asiakastyö ja työstä laadittavien asiakirjojen kirjaamiskulttuuri saattavat poiketa toisistaan. Dokumenteista ei siksi välttämättä voi tehdä luotettavia päätelmiä siitä, miten esimerkiksi asiakaslähtöisyys tai asiakkaan osallisuus on työprosessissa toteutunut. Vaikka mielenterveystyön asiakassuunnitelmissa korostuu asiantuntijoiden tieto, rooli ja ääni, saattaa asiakas neuvottelutilanteissa olla osallinen ja saada äänensä hyvin kuuluviin. (Günther 2015, 77; Günther ym. 2013, 103; Günther 2012, 28.) Hieman samansuuntainen havainto nousi esille Tulensalon (2016) tutkimuksessa. Sosiaalityöntekijän kohtaaminen lapsen kanssa ja yhteinen toiminta voi tulla puutteellisesti kirjatuksi, vaikka koko tapaamisen painopiste olisi ollut niissä. Lapselle ei näytä jäävän tilaa aikuisen asiakkuusprosessin kuvaukseen painottuvassa dokumentoinnissa. (Tulensalo 2016, 277–278.) Havainnot ovat kiinnostavia. Sosiaalistaako instituutio työntekijät yhdenlaiseen työkulttuuriin ja toisenlaiseen kirjaamiskulttuuriin? Onko asiakas osallinen kohtaamisissa, mutta ei vielä tiedollinen toimija asiakirjoissa? Eikö lapsen tai aikuisasiakkaan tiedolla ole yhtä suurta merkitystä kuin asiantuntijan tiedolla?

Organisaation muistin (Huuskonen ym. 2010; Olivera 2000) näkökulmasta voidaan kysyä, missä määrin tieto ja arvio lapsen tilanteesta on institutionaalisesti olemassa, jos sitä ei ole dokumentoitu asiakastietojärjestelmään? Entä onko lapsen lastensuojelun asiakkuus oikeutettu, jos asiakkaaksi ottamisen perusteluja ei etsimälläkään löydy tietojärjestelmästä?

2.4 Tutkimuksen konteksti: suomalainen lastensuojelu vuonna 2014

Tutkimuskirjallisuudesta omaksumani näkökulma lastensuojelutarpeen arviointiin on, ettei arviointi onnistumisineen, puutteineen ja kehittämiskohteineen ole erotettavissa kontekstistaan (Petrelius 2016; Ward ym. 2014; Broadhurst ym. 2010). Tästä syystä pidän tärkeänä avata suomalaisen lastensuojelun orientaatioita ja kehityssuuntia sekä toimintaympäristön keskeisiä piirteitä ja toimintaedellytyksiä tutkimusajankohtana huhtikuussa 2014, ennen viime vuosina käynnistettyjä ja toteutettuja uudistuksia. Kuten

edellä jo todettiin, on lasten ja perheiden palveluja ja lastensuojelua viime vuosina pyritty uudistamaan lainsäädäntöä muuttamalla sekä kehittämishankkeilla. Lakiuudistusten tavoitteena on ollut vahvistaa peruspalveluja, vähentää korjaavien toimenpiteiden tarvetta sekä parantaa asiakkaiden yhdenvertaisuutta. Lasten ja perheiden palvelujen painopistettä on tarkoitus siirtää lastensuojelun avo- ja sijaishuollosta ennaltaehkäiseviin perhepalveluihin, jotka eivät edellytä lastensuojelun asiakkuutta. (HE 164/2014.)

Tutkimuksen kontekstiksi määrittyy suomalainen, vuoden 2007 lastensuojelulain säätelemä lastensuojelu, sellaisena kuin se on kirjallisuudessa näyttäytynyt ennen vuoden 2015 alusta lähtien porrastetusti voimaan tulleita lakimuutoksia. Suomalaisen institutionaalisen lastensuojelun tehtäväkenttä ei ole yksiselitteinen. Työtä säädellyt lastensuojelulaki on antanut toiminnalle yleiset raamit, mutta ei ole määritellyt tarkasti esimerkiksi asiakkuuden kriteerejä. Laki on velvoittanut kuntaa ryhtymään avohuollon tukitoimiin, mikäli lapsen kasvuolosuhteet uhkaavat vaarantaa tai eivät turvaa hänen kasvuaan ja kehitystään, tai lapsi itse vaarantaa kasvunsa ja kehityksensä omalla käyttäytymisellään. Kunnilla, työyhteisöillä ja yksittäisillä sosiaalityöntekijöillä on paljon harkintavaltaa sen suhteen, minkälaisen tekijöiden, olosuhteiden tai prosessien he näkevät vaarantavan lapsen kehitystä, ja mikä tulkitaan vaarantumiseksi. Toisin sanoen lastensuojelun asiakkuuden kriteerit määritellään pääosin paikallisissa käytännöissä. Suomessa on ollut hyvin vähän dokumentoitua tietoa siitä, mitä kriteerejä lastensuojelun tarpeen määrittämisessä käytetään. Oletuksena on, että kriteerit vaihtelevat. (Pösö 2011, 114–116.)

Asiakkaaksi ottamisen kriteerien ohella lastensuojelun ammattiryhmien sisäinen työnjako, palvelujen järjestämistavat, palvelujen sisältö ja niiden saatavuus vaihtelevat alueittain ja kunnittain. Erot ovat määrällisiä, rakenteellisia ja laadullisia. (Bardy & Heino 2013, 26; Heino 2008, 18.) Lastensuojelun onkin joskus todettu olevan toimintaa, joka kussakin kunnassa sellaiseksi määritellään (Pösö 2007, 68). Asioita on mahdollista tehdä monella tavoin hyvin. Toisaalta moninaisuus voi asettaa eri alueilla asuvat lapset ja perheet eriarvoiseen asemaan. (Petrelius ym. 2016, 8; Bardy & Heino 2013, 26.)

Lastensuojelu on sekä lapsille ja perheille tarjottava palvelu että puuttumista perheen yksityisyyteen. Palvelu ja kontrolli ovat samanaikaisesti työssä läsnä. Mm. tästä kaksijaokoisuudesta johtuen lastensuojelutyön sisältö, muoto ja kohde voivat määrittyä kovin erilaisiksi näkökulmasta ja tarkastelijasta riippuen. Lastensuojelu on myös hyvinvoinnin

edistämistä ja suojelua. Kansainvälisessä vertailussa on aiemmin löydetty selkeä ero lapsen ja perheen *hyvinvointia* painottavan ja lasten *suojelua* painottavan orientaation välille. Suomalaiselle ja muille pohjoismaisille lastensuojeluorientaatioille on todettu olevan ominaista hyvinvointipainotteisuus. Lastensuojelun laaja-alaiseksi tehtäväksi on Suomessa määritetty lasten ja perheiden hyvinvoinnin tukeminen, jossa lasten suojeleminen on vain yksi tehtävä. Työn kohteena ovat olleet moninaiset lapsuuden, nuoruuden ja perhe-elämän ongelmat, mikä on tullut lähelle monia muita lasten ja perheiden sosiaalipalveluja. (Pösö 2010; Pösö 2007, 65, 72–76.) Lastensuojelua on määritelty myös räätälöidyksi eriarvon tasaukseksi (Bardy & Heino 2013, 19–20).

Uudempi vertaileva tarkastelu on nostanut kolmantena lastensuojelun orientaationa esille *lapsikeskeisyyden* (Gilbert ym. 2011, 251–256), jonka katsotaan edelleen haastavan sekä suomalaista että muita pohjoismaisia lastensuojelujärjestelmiä muutokseen (Pösö 2011; Pösö ym. 2014). Lapsikeskeisyys on 2000-luvulla noussut lastensuojelun aiemman vanhempi- ja perhekeskeisen ajattelun rinnalle (Pösö ym. 2014; Pösö 2011; Forsberg ym. 2006; Hurtig 2006; Sinko 2001). Lapsikeskeisyys viittaa lapsen edun ja tarpeiden ensisijaisuuteen sekä lapsen näkökulman selvittämiseen. Sillä tarkoitetaan lapsen suojelemista, osallisuutta, kuulemista, kohtaamista, huomioimista ja näkemistä. Lapsikeskeisyys korostaa lapsen toimijuutta ja subjektiutta. (Jaakola 2016, 115, 119.) Petrelius ja kumppanit (2016) pitävät lapsikeskeisyyttä johtavana ideologisena periaatteena 2000-luvun suomalaisessa lastensuojelun sosiaalityössä. Lapsikeskeisyys on ollut merkittävässä roolissa myös kansainvälisessä lastensuojelututkimuksessa ja lastensuojelun uudistuksissa. Lapsikeskeisyyden merkityksen perustelut ovat eri maissa ja järjestelmissä olleet erilaisia. Englanninkielisten maiden keskusteluissa ovat painottuneet pääasiassa lapsen kehitykselliset tarpeet. Suomalaisessa ja pohjoismaisessa kehittämissä kehitysnäkökulman rinnalle on nostettu lapsen toimijuuden ja osallisuuden teemat. (Jaakola 2016; Petrelius ym. 2016, 8.) Lapsikeskeisyyden toteuttamisessa on havaittavissa runsaasti vaihtelua työntekijöiden ja työyksiköiden kesken (Tulensalo & Muukkonen 2016). Tämä asettaa lapset eriarvoiseen asemaan sen suhteen, kuinka heidän osallisuutensa arvioinnissa toteutuu (Petrelius ym. 2016, 8).

2010-luvun kynnyksellä keskustelua alkoi herättää se, että lasten ja perheiden pulmatilanteet ja palvelutarpeet määrittivät lastensuojeluasiaksi merkittävästi aiempaa useam-

min (Forsberg & Ritala-Koskinen 2012, 157). Sekä lastensuojeluilmoitusten että lastensuojelun asiakkaiden määrien on todettu jo pitkään kasvaneen (Heino 2014, 289–292). Usein julkisuudessa esitetty toteamus on lastensuojelun asiakasmäärien kaksinkertaistuminen kymmenessä vuodessa 2010-lukua lähestyttäessä (Huuskonen ym. 2010a, 650; Heino 2009). Lastensuojelun työntekijät eivät suinkaan ole lisääntyneet samaa tahtia asiakkaiden kanssa. On selvää, että kuormitus lastensuojelussa on kasvanut valtavasti. (Bardy & Heino 2013, 13.) Työn vaativuus kuten aikapaineet ja työn suuri määrä kuormittavat psyykkisesti sosiaalityöntekijöitä, joilla on todettu muita ammattiryhmiä suurempi riski joutua työkyvyttömäksi mielenterveyden häiriöiden vuoksi (Salo ym. 2016).

Selityksiä asiakasmäärien kasvuun on etsitty ja löydetty useista eri suunnista: 1) perheiden ongelmat ovat lisääntyneet, 2) tilastoinnin ja tiedonkeruun käytännöt ovat muuttuneet, 3) lainsäädäntö liittyen ilmoitusvelvollisuuteen ja asiakkuuden dokumentointiin on muuttunut, 4) peruspalveluissa on puutteita, 5) lapsuuteen ja perhe-elämään liittyvät kulttuuriset normit ovat muuttuneet (Forsberg & Ritala-Koskinen 2012, 155–158). Lastensuojelun asiakasmäärien kasvun ei siis voi suoraan tulkita johtuvan yksinomaan lasten ja perheiden ongelmien ja pahoinvoinnin lisääntymisestä (Pösö 2010; Heino & Pösö 2003). Enenevässä määrin on kiinnitetty huomiota siihen, etteivät peruspalvelut ja ehkäisevä lastensuojelu toimi lastensuojelun tarvetta ehkäisevästi (Heino 2014, 288–289). Osa lapsista ja perheistä olisi tullut autetuksi muilla, lastensuojelua kevyemmällä palveluilla, jos niitä vain olisi ollut olemassa (Pösö 2011; Huuskonen & Korpinen 2008, 33). Palvelujärjestelmä on toiminut lastensuojeluun työntävästi ja muiden palvelujen saaminen on saattanut edellyttää lastensuojelun asiakkuutta (Puustinen-Korhonen 2013). Lastensuojelun asiakkaaksi ottamisen kynnyks on painunut varsin alas ja osa asiakkuuksista on perustunut muun palvelujärjestelmän puutteisiin ja aukkoihin. (Pösö 2010).

8-vuotiaan tytön murha vuonna 2012 viritti kiihkeää julkista keskustelua lastensuojelusta ja sysäsi liikkeelle selvitysten aallon (Saira & Kankainen 2014; Alhanen 2014; Kananen ym. 2013; Kumpula 2013; Puustinen-Korhonen 2013; Sinko & Muuronen 2013). Lastensuojelua koskevan keskustelun ja sen tilaa koskevan selvitystyön kiihtymisen on tulkittu osaltaan kertovan lastensuojelun kriisistä tai kriisiytymässä olevasta tilasta (Bardy & Heino 2013, 13). Lastensuojelujärjestelmän vakavimpina ongelmina on pi-

detty kohtuuttoman suuria asiakasmääriä työntekijää kohden, epäpätevien työntekijöiden suurta määrää, työntekijöiden jaksamista, kuormittumista, suurta vaihtuvuutta ja siirtymistä lastensuojelusta muihin tehtäviin sekä kiireestä ja rakenteista johtuvien ammatillisten keskustelujen ja ohjauksen sattumanvaraisuutta (Lahtinen ym. 2017, 11; Pösö 2014; Bardy & Heino 2013). Uhkatekijöinä näyttäytyvät myös palveluiden pirstaleisuus, työntekijöiden vähyys, johtamisongelmat, työntekijöiden vaihtuminen, yhteistyön vaikeudet ja arkitiedon ohittaminen. Järjestelmä ei tue vaan pikemmin heikentää sekä asiakkaiden että työntekijöiden toimintakykyä. Työntekijöiltä puuttuu sekä aikaa että edellytyksiä arvioida huolellisesti asiakkaiden tilanteita. Kokonaistilanne on vaarassa johtaa siihen, että viranomaisten suojelevaltaa uhkaa toisaalta tehottomuus, toisaalta sortuminen mielivaltaisuuteen. (Alhanen 2014.) Järjestelmätason puutteet ja ongelmat luovat edellytyksiä vakaville, jopa kohtalokkaille virheille, jotka suotuisammassa työskentelyolosuhteissa olisivat vältettävissä (Pösö 2014).

Esimerkiksi lastensuojelulain (sittemmin sosiaalihuoltolain) määrittelemä kolmen kuukauden määräaika lastensuojelutarpeen selvittämiseksi ja määräajan ylittämisen sanktioksi asetettu uhkasakko ovat paineistaneet arviointia ja uhkaavat resurssien puuttuessa pinnallistaa sitä (Hietamäki 2015, 172). Lastensuojelun keskeisimpien toimijoiden – lasten ja sosiaalityöntekijöiden – kannalta tämä työn paineistuminen ja järjestelmän ylikuormittuminen tarkoittaa mm. sitä, että samalla kun lapsikeskeisyyden periaate on entistä vahvemmin kirjattu lainsäädäntöön, ovat sen toteuttamisen mahdollisuudet lastensuojelun asiakastyössä pikemmin kaventuneet (Tulensalo & Muukkonen 2016). Ymmärrys lapsikeskeisen työn tärkeydestä ei aika- ja työntekijäresurssien puuttuessa anna lapsikeskeisyyden toteutumiseksi riittäviä edellytyksiä (Kaski ym. 2016). Kiire ja aikapaineet ovat lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden raportoimia syitä myös sille, miksi he aika ajoin joutuvat laiminlyömään dokumentointia asiakkaiden avun tarpeen ja ylipäänsä kiireellisempien työtehtävien ajaessa edelle (Huuskonen & Vakkari 2015; Sinko & Muuronen 2013, 15; Huuskonen ym. 2010b; Forsman 2010, 87). Myös brittitutkimuksessa alkuvaiheen arvioinnin aikarajat, suuri asiakasmäärä ja kiire ovat nousseet laadukkaan ja lapsikeskeisen arvioinnin esteiksi (Petrelius 2016). Toimintakulttuurit eivät välttämättä myöskään tue lapsikeskeisyyden toteutumista tai siihen liittyvän osaamisen kehittymistä (Petrelius ym. 2016, 8).

3 Tutkimuksen toteuttaminen

3.1 Tutkimustehtävä ja aineiston valinta

Tutkimusaineiston muodostavat 114 lastensuojelutarpeen selvityksen asiakirjat. Aineiston valinnalla on tiettyjä seurauksia tutkimukselle. Asiakirjat eivät tarjoa kokonaista kuvaa organisaation muistista, koska kaikkea työntekijöillä olevaa tietoa ei dokumentoida (Huuskonen 2014; Huuskonen ym. 2010a). Tutkimus ei kerro sosiaalityöntekijöiden muistissa olevista tilannearvioista eikä työntekijöiden tilannearviointiin ja tiedonmuodostukseen liittyvistä ajatus- ja valintaprosesseista. Kokonaisempi kuva olisi rakentunut, jos olisin asiakirjojen analysoinnin lisäksi toteuttanut kyselyn tai haastattelut aineiston lastensuojelutarpeen selvitykset tehneitä työntekijöitä. Tällaista aineiston keruun tapaa on hyödynnetty institutionaalisia polkuja ja institutionaalista tietoa tarkastelevissa tutkimuksissa (Heino ym. 2016; Eronen 2013). Haastatteleamalla olisi voinut saada lisätietoa esimerkiksi siitä, mitä arviosta on jäänyt dokumentoimatta, ja mitä tietoisia valintoja dokumentoinnissa on tehty. Tietoa olisi tällöin kertynyt myös lastensuojelun sosiaalityön tekemisen reunaehdoista työntekijöiden kuvaamana. (esim. Huuskonen 2014; Huuskonen ym. 2010b.) Nyt aineiston valinta antaa ainoastaan asiakirjoille mahdollisuuden kertoa tarinaa tiedonmuodostuksesta ja lastensuojeluinstituution tilasta.

Tutkimuksen kiinnostuksen kohteena olevan institutionaalisen tiedonmuodostuksen voi kuitenkin ajatella kiteytyvän pääasiassa asiakirjoihin. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna dokumentoimaton arvio ei muodosta institutionaalista tietoa. Myös dokumentoimaton arvio on kuitenkin siinä mielessä olemassa, että sillä on seurauksia lapsen lastensuojelun asiakkuuden ja tarjottavien tukitoimien, lastensuojelun institutionaalisen rajan (Pösö 2010) määrittämisen kannalta.

Tutkimustehtävänä on tarkastella sitä, minkälaiseen tiedonmuodostukseen lastensuojelutarpeen arviointi perustuu. Tiedonmuodostusta tapahtuu useassa vaiheessa: tietoa hankitaan eri tahoilta ja sitä tuotetaan vuorovaikutustilanteissa eri toimijoiden kanssa; tietoa käsitellään ja tallennetaan tietojärjestelmään kirjaamalla; sitä reflektoidaan, eritellään, arvioidaan ja analysoidaan. Lopulta tiedosta muodostetaan lapsen tilannetta koskeva arvio ja asiakkuuden tarvetta määrittävät johtopäätökset. Lastensuojelun asiakirja-aineis-

toon on tallentunut informaatiota siitä, miten tietoa on muodostettu, minkälaista ja kenen antamaa tietoa on dokumentoitu sekä minkä sisältöinen tilannearvio tiedonmuodostuksen pohjalta on laadittu. Tutkimuksen aineisto houkuttaa lastensuojelun ammattilaisista myös kysymään, mitä tietoa asiakastietojärjestelmästä puuttuu, ja mitä arvioon on jäänyt kirjaamatta. Kuinka paljon ja minkälaisia asioita jää lukijan tulkintatyön varaan?

Lähestyn tutkimustehtävää kolmen tutkimuskysymyksen avulla:

- 1) Miten lastensuojelutarpeen arvioinnissa tarvittava tieto muodostetaan?
- 2) Minkälaisista sisällöistä arvio lapsen tilanteesta ja lastensuojelun tarpeesta koostuu?
- 3) Minkä tyyppisiä ovat ne tilanteet, joissa sosiaalityöntekijä on arvioinut lapsen olevan lastensuojelun tarpeessa?

3.2 Tutkimusaineiston muodostaminen

Tutkimuksen aineistona ovat lastensuojelutarpeen selvitykseen liittyvät asiakirjat, jotka on tallennettu Espoon lastensuojelun Effica -tietojärjestelmään. Tällaisia asiakirjoja ovat lastensuojeluilmoitus tai muu vireille tulo, jonka perusteella lastensuojelutarpeen selvitys on aloitettu, selvityksen aikana vastaanotetut muut lastensuojeluilmoitukset, asiakaskertomukseen tehdyt kirjaukset selvitykseen liittyvistä tapaamisista, puhelusta ja muusta tiedonhankinnasta, sekä lastensuojelutarpeen selvityksen yhteenveto. Lisäksi aineistona ovat Effica-tietojärjestelmään tallennetut tiedot tutkimuksen kohteena olevista lastensuojeluilmoituksista (ilmoittaja, vireille tulotapa, ilmoituksen syy) sekä tietojärjestelmään tehdyistä teknisistä päätöksistä saatava tieto siitä, jatkuiko vai päättyikö lapsen lastensuojelun asiakkuus selvityksen jälkeen.

Aineistoksi valitsin koko Espoon lastensuojelussa yhden kuukauden aikana päätetyt lastensuojelutarpeen selvitykset. Tarkasteltavaksi kuukaudeksi valikoitui huhtikuu 2014, jonka kuluessa päätettiin 140 lastensuojelutarpeen selvitystä. Huhtikuu valikoitui tarkastelun kohteeksi useammasta syystä. Halusin tutkia lastensuojelutarpeen arviointia vuonna 2014. Huhtikuussa päätetyt selvitykset oli suurimmaksi osaksi aloitettu vuoden 2014 aikana, koska laki velvoittaa tekemään selvityksen viimeistään kolmen kuukauden kuluessa. Aina tässä aikarajassa ei pysytä, mutta varsin pieni osa selvityksistä kestää yli kolme, saati sitten yli neljä kuukautta. Espoon vuoden 2014 selvityksistä 89 prosenttia päätettiin kolmen kuukauden määräajassa. Kesäkuukaudet suljin vaihtoehtoina pois,

koska ajattelen niiden kertovan lomakauden toiminnasta, jolloin työssä saattaa olla kesäijaisia ja muita poikkeamia työn tavanomaisesta arjesta. Huhtikuu ei ole merkittävä lomakuukausi ja silloin voi olettaa suurimman osan henkilöstöstä olleen töissä. Syksyä 2014 en pitänyt vaihtoehtona siitä syystä, että yhdessä lastensuojelun toimipisteessä oli 1.9.2014 käynnistymässä tiimirakennepilotti, jossa erotettiin lastensuojelutarpeen selvittäminen erillisen tiimin tehtäväksi. Halusin aineiston kuvaavan tilannetta ennen pilottia, jolloin lastensuojelutarpeen selvittäminen oli kaikissa Espoon toimipisteissä organisoitu samalla tavalla osaksi lastensuojelun avohuollon sosiaalityötä.

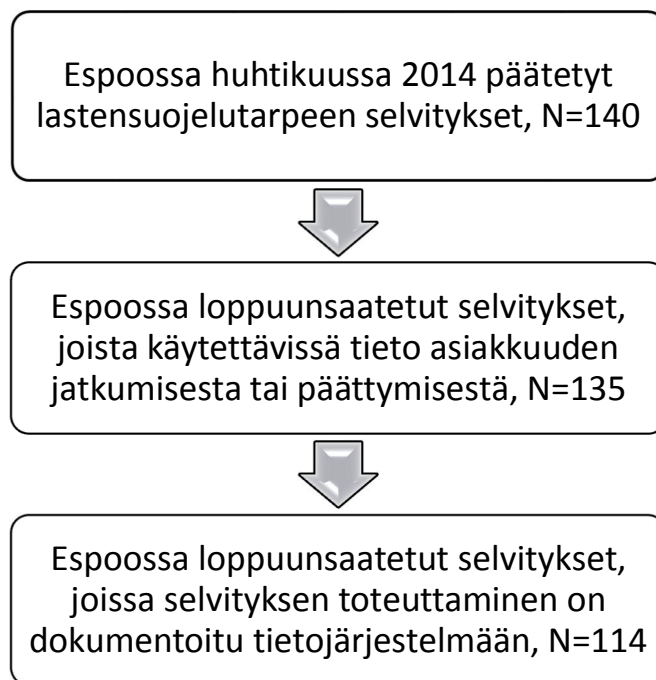
Tutkimussuunnitelmaa laatiessani käytössä olivat tammi-syyskuun 2014 tilastot. Tuona aikana Espoossa päätettiin 140–210 lastensuojelutarpeen selvitystä kuukaudessa. Yhteensä vuonna 2014 päätettiin 2043 lastensuojelutarpeen selvitystä, mikä tarkoittaa keskimäärin 170 selvitystä kuukautta kohti. Siten huhtikuussa päätettiin keskimääräistä vähemmän selvityksiä. Toinen vaihtoehtona pitämäni tarkastelukuukausi oli maaliskuu 2014, jolloin selvityksiä päätettiin sama määrä, 140 kappaletta. Maaliskuu ei siten olisi ollut huhtikuuta keskimääräisempi. Päädyin siihen, että tutkimusajankohdan sijoittuminen alkuvuodelle 2014, selkeästi lomakauden ulkopuolelle ja ajalle ennen pilotin aiheuttamia muutoksia oli tärkeämpi valintakriteeri kuin tarkastelukuukauden edustavuus päätettyjen selvitysten lukumäärän suhteen. Tutkimus tarkastelee lastensuojelutarpeen selvittämisen käytäntöjä ja tilannetta Espoossa tammi-huhtikuussa 2014, jolloin aineiston keruussa ei ole tarpeen pyrkiä edustavaan otokseen koko vuoden selvityksistä. Lisäksi arvioin, että 140 lastensuojelutarpeen selvityksen muodostama aineisto on jo varsin laaja ammatillisen lisensiaatintutkimuksen tarpeisiin.

Hain Espoon kaupungilta tutkimusluvan lastensuojelun Effica-asiakastietojärjestelmään tallennettujen asiakirjojen ja muiden tietojärjestelmän sisältämien, lastensuojelutarpeen selvitykseen liittyvien tietojen käyttämiseen tutkimuksen aineistona. Tutkimuslupa myönnettiin tammikuussa 2015 ja aineisto on kerätty 31.1.–7.2.2015 välisenä aikana.

Kaikkiaan lastensuojelutarpeen selvityksiä oli aineistossa 140. Aineiston tarkastelu osoitti kuitenkin pian, etteivät kaikki selvitykset olleet hyödynnettävissä analyysin jokaisessa vaiheissa. Kaikkien aineiston selvitysten osalta oli käytettävissä lastensuojeluilmoitus tai pyyntö lastensuojelutarpeen arvioimiseksi. 140 käynnistetystä selvityksestä 135 oli saatettu loppuun Espoossa. Näiden 135 osalta oli käytettävissä tieto siitä, oliko

asiakkuus jatkunut vai päättynyt selvityksen jälkeen. Yksi aloitetuista selvityksistä oli palautettu ilmoittajalle tilanteen tarkempaa selvittelyä ja työskentelyä varten. Yksi nuori ehti täyttää 18 vuotta ennen selvityksen valmistumista. Kolme lastensuojelutarpeen selvitystä oli siirretty kesken arviointiprosessin toiseen kuntaan viimeisteltäväksi lapsen ja perheen muuton vuoksi.

Seuraava aineiston läpikäymisessä tekemäni havainto oli, etteivät kaikki lastensuojelutarpeen selvitykset sisältäneet dokumentaatiota siitä, miten selvitys oli tehty. Käytettävissä oli ainoastaan lastensuojeluilmoitus ja tieto siitä, oliko lapsen asiakkuus jatkunut vai päättynyt selvityksen jälkeen. Tällaisia lastensuojelutarpeen selvityksiä, joiden toteuttamistapa ei selvinnyt asiakirjoista, oli aineistossa 21 kappaletta. Lopulta aineistoksi muodostui 114 lastensuojelutarpeen selvitystä, jotka oli saatettu päätökseen Espoossa ja joiden toteuttaminen oli dokumentoitu asiakastietojärjestelmään.

Kuvio 1. Tutkimusaineiston muodostaminen.

Aineisto käsittää 652 tekstisivua. Aineiston muodostavat, lastensuojelutarpeen selvitykseen liittyvät asiakirjat koostuvat kolmesta eri tekstilajista (esim. Kääriäinen 2003), joita ovat lastensuojeluilmoitus, asiakaskertomus ja lastensuojelutarpeen selvityksen yhteenvedo. Lastensuojeluilmoituksia on 135 kappaletta. Lastensuojelutarpeen selvityksen

asiakaskertomus koostuu pääasiassa puheluiden ja tapaamisten kirjauksista. Lisäksi asiakaskertomus sisältää muutamia muiden yhteydenottojen kuten kirjeiden, sähköpostien ja tekstiviestien kirjauksia. Lastensuojelutarpeen selvitysten yhteenvetoja aineistossa on 79 kappaletta.

3.3 Eettiset kysymykset

Lapsiin kohdistuva tutkimus asettaa tutkijalle erityisiä haasteita, koska lapsilla on oikeus erityiseen suojeluun (esim. Nieminen 2011, 8). Lastensuojelun tutkimus kohdistuu erityisen haavoittuvassa asemassa oleviin lapsiin. Lastensuojelun asiakkuus, siihen liittyvät asiakirjat ja ylipäänsä kaikki lastensuojeluun yksittäisistä asiakkaista kertynyt tieto on sosiaalihuollon asiakaslain (812/2000) mukaan salassa pidettävää. Arkaluontoisia ja salassa pidettäviä tietoja tutkimustarkoituksiin kerätessä ja käsitellessä sekä tutkimuksen tuloksia raportoitaessa on syytä noudattaa erityistä eettistä harkintaa.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009) on jakanut ihmistieteisiin luettavan tutkimuksen eettiset periaatteet kolmeen osa-alueeseen, jotka ovat 1) tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, 2) vahingoittamisen välttäminen sekä 3) yksityisyys ja tietosuoja. Itsemääräämisoikeuteen liittyy keskeisesti tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus. Vapaaehtoisen suostumuksen periaatteesta voidaan kuitenkin poiketa tutkittaessa viranomaisen rekisteri- ja asiakirja-aineistoja, jollaisiksi tämän tutkimuksen kohteena ovat Effica-asiakastietojärjestelmän kirjat katsotaan. Tutkimuksen toteuttaminen eettisesti ei siten edellytä suostumuksen pyytämistä niiltä lastensuojelun asiakailta, joita kirjat koskevat, eikä kirjauksia tehneiltä työntekijöiltä. Perusteluna on se, ettei tämä ei olisi kohdejoukon suuren lukumäärän vuoksi mahdollista. (Mts. 4.)

Eettisesti kiperämmän kysymyksen muodostaa vahingoittamisen välttäminen. Sosiaali-tieteitä edustavan tutkijan on pyrittävä suojaamaan tutkimuskohdetta liian vahvoilta yleistyksiltä (Nieminen 2011, 21). Lastensuojelutarpeen selvittämiseen sisältyvää tiedonmuodostusta käsittelevä tutkimus voi ainakin teoriassa tuottaa kohderyhmästä sel-laista tietoa, joka saattaa johtaa asiakkuuden entistä vahvempaan leimaavuuteen. Sekä aikaisempi tutkimus (esim. Heino 2007) että oma käytännön kokemustietoni viittaavat kuitenkin siihen suuntaan, että perusteltu tutkimustieto pikemminkin moniulotteistaa

kuvaa lastensuojelun asiakkaista ja normalisoi asiakkuutta. Lastensuojelutarpeen selvityksen piirissä ja asiakkaana on monenlaisia, varsin tavallisiakin lapsia ja perheitä, joiden elämäntilanne on syystä tai toisesta kuormittunut.

Tutkimuksen mahdolliset ei-aiotut seuraukset lastensuojelutarpeen selvityksiä tekeville ja asiakirjoja laativille sosiaalityöntekijöille ovat mietityttäneet minua eniten. Tutkimusta suunnitellessa en ole voinut tietää, minkälaisen kokonaiskuvan tulen espoolaisesta lastensuojelutarpeen selvityksestä piirtäneeksi, tai miten tuloksia eri tahoilla tulkitaan. Kokemukseni mukaan järjestelmän ongelmista on pitkälti syytetty yksittäisiä sosiaalityöntekijöitä ja toisinaan koko ammattikuntaa. Muun muassa erilaisten selvitysten ja tutkimusten (esim. Kananoja 2018; Salo ym. 2016; Alhanen 2014; Sinko & Muuronen 2013; Puustinen-Korhonen 2013; Kananoja ym. 2013) pohjalta tiedetään varsin hyvin, että lastensuojelujärjestelmä ja siinä toimivat sosiaalityöntekijät ovat tänä päivänä hyvin kuormittuneita. Lastensuojelu järjestelmänä ei tue työn tekemistä eikä asiakkaiden voimaantumista, vaan pikemminkin kaventaa yksilöiden toimintakykyjä ja -mahdollisuuksia (Alhanen 2014). Kokonaisuutta tuskin saadaan kuntoon sosiaalityöntekijöitä syyllistämällä. Eettisesti kestävämpi lähestymistapa lastensuojelutarpeen selvittämiseen ja sen mahdollisiin ongelma-kohtiin on tarkastella niitä suhteessa organisaation luomiin toimintaedellytyksiin ja koko lastensuojelujärjestelmään.

Suomalaisessa lastensuojelussa on kyse merkittävää yhteiskunnallista, perheen yksityisyyteen puuttuvaa valtaa käyttävästä instituutiosta, jota käsittelevässä tutkimustiedossa on hämmentävän isoja aukkoja (Pekkarinen ym. 2013; Pekkarinen 2011). Pekkarinen ja kollegat (2013) toteavat lastensuojelusta tietämisen olevan metodologisesti ja eettisesti haastavaa, mutta ennen kaikkea moraalinen velvoite. Etenkään vallankäytön ja yhteiskunnallisten instituutioiden toiminnan tutkimista ei pidä rajoittaa sillä perusteella, että tulokset voivat aiheuttaa haittoja tutkittaville. Tulosten raportoinnissa on keskeistä asiallinen argumentointi ja tasapuolisuus eri näkökulmien välillä. Tutkittavien vahingoittamisen vaara suurenee, jos tutkimuksen tulokset esitetään arvostelevasti, asenteellisesti tai epäkunnioittavasti. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009, 7–8.) Tutkijan eettinen velvollisuus on raportoida mahdollisesti esiin nousevat vallankäytön vääristymät tai eettisesti ja ammatillisesti arveluttavat työkäytännöt asiallisesti ja kontekstiinsa asettaen.

Yksityisyyden suojaa koskevat tutkimuseettiset periaatteet jaetaan tutkimusaineiston suojaamiseen ja luottamuksellisuuteen, tutkimusaineiston säilyttämiseen ja hävittämiseen, sekä tutkimusjulkaisuihin. Tunnisteellisten eli henkilötietoja sisältävien aineistojen käsittelystä säädetään henkilötietolaissa (523/1999). Tunnisteellisten tietojen keräämisen ja säilyttämisen on oltava tutkimuksellisesti tarkoituksenmukaista ja perusteltua. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009, 8–9.) Suostumuksen hankkiminen niiltä lapsilta ja vanhemmilta, joiden henkilötietoja tässä tutkimuksessa käsitellään, ei ole mahdollista tietojen suuren määrän perusteella. Tällöin velvollisuudesta hankkia tutkittavien suostumus voidaan poiketa ja hakea tietojen käyttöön viranomaislupaa (Rekisteritutkimuksen tietosuojaoapas 2010, 2).

Espoon kaupunki myönsi tutkimusluvan ja sain käyttööni erillisen tutkijatunnuksen aineiston keräämiseksi Espoon lastensuojelun Effica -asiakastietojärjestelmästä. Tutkimuksen toteuttamiseksi oli välttämätöntä kerätä alkuun tunnisteellinen aineisto tietojärjestelmästä. Tietojärjestelmästä saa hakutoiminnon avulla luotua nimellä ja henkilötunnuksella varustetun listauksen siitä, keiden lasten lastensuojelutarpeen selvitykset on päätetty huhtikuussa 2014. Tallensin listan Excel -taulukkona. Käytin lasten nimiä ja henkilötunnuksia kunkin lastensuojelutarpeen selvityksen asiakirjojen ja muiden tietojen etsimiseen tietojärjestelmästä. Kopioin koko asiakirja-aineiston Efficasta tekstitiedostoon siten, että yhtä lasta koskevat asiakirjat asettuivat aikajärjestykseen lastensuojeluilmoituksesta tai muusta vireille tulosta asiakaskertomuksen tapaamiskirjausten kautta lastensuojelutarpeen selvityksen yhteenvedon. Kirjasin tekstitiedostoon kunkin selvityksen kohdalle taustatiedot kuten lapsen iän, sukupuolen, lastensuojeluasian vireille tulotavan sekä tiedon siitä, jatkuiko vai päättyikö lapsen lastensuojelun asiakkuus selvityksen jälkeen. Numeroin lastensuojelutarpeen selvitykset. Tämän jälkeen anonymisoin aineiston huolellisesti eli poistin siitä asiakkaiden suorat tunnistetiedot kuten nimen, osoitteen ja henkilötunnuksen. Samalla nimesin lapset uudelleen keksityillä nimillä. Aineiston keräämisen jälkeen tuhosin suorat tunnistetiedot sisältävän listauksen lapsista. Suojasin anonymisoidun asiakirja-aineiston salasanalla ja siirsin sen muistitikulla kotitietokoneelleni. Aineiston paperitulosteita säilytin lukitussa kaapissa, jonka avaimet ovat yksinomaan itselläni.

Tutkimustuloksia raportoidessani olen poistanut aineisto-otteista myös kaikki epäsuorat tunnistetiedot kuten esimerkiksi koulun, päiväkotiryhmän tai asuinalueen nimen. Samoin olen poistanut kaikki päivämäärät ja vuosiluvut. Tulosten raportoinnissa lapsen ikä tulee esille silloin, kun sillä on merkitystä tutkimuksen kannalta. Etenkin pidemmiksi aineisto-otteiksi olen valinnut kokemukseni perusteella hyvin tyypillisiä lastensuojelutarpeen selvityksessä kohdattavia tilanteita, joiden perusteella ei voi arvioida kenenkään yksittäisen lapsen olevan tunnistettavissa ja yksilöitävissä.

Organisaatioita tutkittaessa ratkaistaan tutkimuskohteen ja sitä edustavien yksittäisten tutkittavien tunnistettavuus tapauskohtaisesti (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009, 11). Päädyin käyttämään tutkimusraportissa Espoosta kaupungin omaa nimeä. Katson tutkimuksen tuottavan tietoa ennen kaikkea paikallisista tiedonmuodostuksen käytännöistä, mikä mielestäni perustelee tutkimuksen kontekstin yksiselitteistä nimeämistä. Tutkimuskohteenä olevan kaupungin nimen kertominen ei arvioni mukaan vaaranna lastensuojelutarpeen selvitysten kohteena olleiden lasten ja perheiden yksityisyyden suojaa. Espoossa on noin 264 000 asukasta ja lastensuojelutarpeen selvityksiä tehtiin tutkimusajankohtana vuosittain yli 2000. Lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijän virkoja vaihtuvine työntekijöineen oli tutkimusajankohtana 53, joten myöskään yksittäisten sosiaalityöntekijöiden työn tunnistaminen ei mahdollistu kunnan nimen perusteella. Tutkimusaineiston keräämisen suuresta kaupungista on myös aiemmissa lastensuojelun asiakirjoja hyödyntäneissä tutkimuksissa (Pietilä 2017; Kääriäinen 2003) arvioitu suojaavan asianosaisten yksityisyyttä.

3.4 Analyysimenetelmät ja analyysin kulku

Tutkimusaineiston analyysi oli monipolvinen ja -vaiheinen prosessi, jota kuvaa parhaiten sen määrittely *sisällön erittelyksi, sisällönanalyysiksi ja tyypittelyksi*. Laadullista tutkimusaineistoa tarkastellaan usein kokonaisuutena, johon sisältyviä havaintoja pyritään eri tavoin tiivistämään ja pelkistämään, jotta ilmiön ymmärtävä selittäminen mahdollistuu (Alasuutari 2011, 31–39). Aineiston tehtävä on toimia tutkijan apuna rakennettaessa käsitteellistä ymmärrystä tutkittavasta kohteesta (Eskola & Suoranta 1998, 46–47). Tässä tutkimuksessa jokaiseen kolmeen tutkimuskysymykseen vastaaminen on edellyttänyt erilaista aineiston rajausta ja jossain määrin toisistaan poikkeavaa lähestymistapaa

aineiston jäsentämiseen. Kokonaisuutena aineiston kuitenkin tulkitaan kertovan lastensuojelutarpeen selvittämiseen liittyvästä sosiaalityön tiedonmuodostuksesta.

Sisällön erittelyllä viitataan joukkoon erilaisia tapoja luokitella ja järjestää laadullista aineistoa. Sanallisesti kuvattu aineisto on mahdollista kvantifioida eli tuottaa siitä määrällisiä tuloksia. Kvantifiointi edellyttää analyysiyksiköiden nimeämistä, jonka jälkeen niiden lukumääriä ja esiintymistiheyksiä voidaan laskea. Yksinkertaisimmillaan sisällön erittely tarkoittaa sen laskemista, kuinka monta kertaa tietystä asiasta on puhuttu tai montako palstamillimetriä tämä puhe käsittää. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 107; Eskola & Suoranta 1998, 119–120, 123–124, 134–136.)

Sisällönanalyysiä on kuvattu perusanalyysimenetelmäksi, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Sisällönanalyysi on tekstimuotoisten aineistojen analyysiä. Tutkittavat tekstit voivat olla mitä tahansa kirjalliseen muotoon saatettuja dokumentteja. Laadullisen sisällönanalyysin avulla pyritään muodostamaan tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty kuvaus. Aineisto järjestetään tiiviiseen ja selkeään muotoon, jotta sen avulla voitaisiin tehdä luotettavia ja mielekkäitä johtopäätöksiä tutkittavasta ilmiöstä. Analyysiä tehtäessä aineisto ensin tiivistetään tai pilkotaan osiin ja lopulta käsitteellistetään ja kootaan uudestaan johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi. Tällainen laadullinen käsitteily perustuu loogiseen päättelyyn ja tulkintaan. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91, 103–104, 107–108.)

Eskola (2001) on esittänyt laadullisen tutkimuksen jaottelun aineistolähtöiseen, teoriasidonnaiseen ja teorialähtöiseen analyysiin. Tuomi ja Sarajärvi (2009) hyödyntävät jaottelua, mutta kirjoittavat teoriasidonnaisen sijaan teoriaohjaavasta sisällönanalyysistä. Lähestymistapojen erona on analyysin ja luokittelun perustuminen joko aineistoon tai valmiiseen teoreettiseen viitekehykseen. Teorialähtöisessä eli deduktiivisessä sisällönanalyysissä aineiston luokittelu perustuu jo olemassa olevaan viitekehykseen, joka voi olla teoria tai käsitejärjestelmä. Sekä aineistolähtöisessä että teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä analyysi etenee aineiston ehdoilla. Lähestymistapojen ero on siinä, miten empiirinen aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin. Aineistolähtöisessä teoreettiset käsitteet luodaan nimensä mukaisesti aineistosta. Aikaisemmilla tiedoilla tai teorioilla ei tällöin pitäisi olla merkitystä analyysin toteuttamiselle tai sen lopputulokselle. (Tuomi

& Sarajärvi 2009, 95–100, 108–118.) Aineistolähtöinen analyysi on tarkoituksenmukaista etenkin silloin, kun tarvitaan perustietoa jonkin ilmiön olemuksesta (Eskola & Suoranta 1998, 16).

Teoriaohjaavassa analyysissä aikaisempi tieto ohjaa tai auttaa analyysiä, vaikka analyysiyksiköt valitaankin aineistosta. Käytetty päättelyn logiikka on abduktiivista, mikä tarkoittaa yksinkertaistettuna sitä, että tutkijan ajatteluprosessissa vuorottelevat aineistolähtöisyys ja valmiit mallit. Aikaisemman tiedon ohjaavuus voi olla eklektistäkin ja pikemmin uusia ajatusuria aukovaa kuin aikaisempaa teoriaa testaavaa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–97, 117–118.)

Kokonaisuutena tämän tutkimuksen analyysin toteuttamisesta kuvaa parhaiten aineistolähtöisyys. Suomalaisen lastensuojelutarpeen selvityksen tiedonmuodostuksesta ei juuri ole käytettävissä aikaisempaa tutkimustietoa. Sen olemusta ei ole aiemmin riittävästi kuvattu. Paikoitellen hyödynnän aiempia jäsennyksiä analyysin sisältöluokkien nimeämisessä. Brittiläisestä tutkimuskirjallisuudesta (Turney ym. 2012; Holland 2011) oli löydettävissä joitakin johtolankoja siihen, minkälaisilla seikoilla saattaisi olla merkitystä lastensuojelun tiedonhankinnan ja arvion muodostamisen kannalta. Sisällönanalyysin ohella hyödynsin analysoinnin loppuvaiheessa lastensuojelutarpeen arvioiden ja asiakkuuteen johtavien tilanteiden tyypittelyä. Tyyppien muodostamiseksi aineistosta etsitään samankaltaisuuksia, joista kootaan eräänlaisia malleja, tyyppiesimerkkejä. Tyypittely tiivistää ja tyypillistää aineistossa esiintyviä ilmiöitä. Havaintojen kiteyttäminen tyypeiksi on parhaimmillaan kiinnostava, taloudellinen ja lukijaystävällinen tapa kuvata aineistoa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93–94; Eskola & Suoranta 1998, 131.)

Analyysi voidaan jäsentää kolmivaiheiseksi tutkimuskysymysten mukaan edeten.

Taulukko 2. Tutkimuksen aineisto ja analyysimenetelmät tutkimuskysymyksittäin.

Tutkimuskysymys	Aineisto	Analyysimenetelmä
1) Miten lastensuojelutarpeen arvioinnissa tarvittava tieto muodostetaan?	114 lastensuojelutarpeen selvityksen kaikki asiakirjat 652 tekstisivua	Sisällön erittely ja sisällönanalyysi Kvantifointi
2) Minkälaisista sisällöistä arvio lapsen tilanteesta ja lastensuojelun tarpeesta koostuu?	79 lastensuojelutarpeen selvityksen yhteenvetoon kirjattua arviota lastensuojelun tarpeesta 30 asiakaskertomukseen kirjattua arviota lastensuojelun tarpeesta 50 tekstisivua	Aineistolähtöinen sisällönanalyysi Kvantifointi Tyypittely
3) Minkä tyyppisiä ovat ne tilanteet, joissa sosiaalityöntekijä on arvioinut lapsen olevan lastensuojelun tarpeessa?	44 lastensuojelutarpeen selvityksen kaikki asiakirjat 247 tekstisivua	Tyypittely Kvantifointi

1) Ensimmäisen tutkimuskysymyksen kohdalla analyysi painottui määrälliseen sisällön erittelyyn. Havaitsin aineiston kuvaavan tiedonmuodostuksen osallistujia ja tiedonhankintakeinoja, joiden esiintymistiheyttä ja sisältöjä pyrin erittelemään kattavasti. Lapsen osallistumisen tai osallisuuden tarkastelu lähestyi teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä. Siinä analyysin tueksi oli käytettävissä aikaisempia teoreettisia ja empiirisiä jäsennyksiä (Berg Eklundh 2010; Shier 2001). Kvantifointia olen hyödyntänyt tulosten jäsentämisessä läpi analyysin.

2) Lastensuojelutarpeen arvioita tarkastelin aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Analyysin teoreettisena kehyksenä olisi ainakin periaatteessa voinut hyödyntää eri arviointimalleja, esimerkiksi Espoossa sittemmin käyttöön otettua BBIC:tä. Tällöin analyysi olisi voitu toteuttaa teoriaohjaavana tai jopa teoriasidonnaisena. Tämä ei kuitenkaan olisi palvellut tutkimuksen kysymyksenasettelua, koska aineiston kokonaisuudessa BBIC tai muutkaan arviointimallit eivät näyttäneet tiedonmuodostusta merkittävästi ohjaavina tekijöinä.

Seuraava taulukko kuvaa neljän esimerkkiluokan avulla lapsen elämäntilanteeseen liittyvien tekijöiden tiivistämistä pelkistetyistä ilmauksista alaluokiksi aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–113). Alaluokkien nimeäminen perustuu paitsi aineistoon myös oman ammatilliseen käsitykseeni lastensuojelun sosiaalityön kohteena olevista ilmiöistä.

Taulukko 3. Aineiston ryhmittely ja alaluokkien muodostaminen.

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka
Lapsen hyvinvointi Lapsi näyttää iloiselta ja hyvinvoivalta Lapsi käyttäytyy hyvin Lapsi osaa ilmaista tunteitaan ja ajatuksiaan Lapsi otti luontevasti kontaktia työntekijöihin Nuori ymmärtää toimineensa väärin Nuori ymmärtää, että teoilla seurauksia Lapsen rikollinen oireilu Lapsen omaehtoinen toiminta Nuoren elämäntapa estää tervettä kehitystä Nuori uhmaa kodin sääntöjä Lapsen valehtelu ja varastelu Arjen elinpiirin kapeus Vetäytyminen sosiaalisista kontakteista Lapsen adoptiotaustan vaikutus Tuki sopivan harrastustoiminnan löytymiseen Nuorella on vapaa-ajan harrastuksia Lapsi viihtyy harrastusten parissa Nuorella ei muuta harrastusta kuin tietokoneella oleminen Nuoren ADD-tutkimukset	Lapsen kehitys ja hyvinvointi
Lapsen ja vanhemman suhde näyttää lämpimältä Vuorovaikutus on luontevaa/lämmintä Lapsen ja vanhemman ristiriidat Äidin ja vauvan vuorovaikutus Lapsen luottamus vanhempaan Lapsella ja vanhemmalla on luottamuksellinen suhde	Lapsen ja vanhemman suhde ja vuorovaikutus

Lapsen perushuolenpito Vanhempi huomioi lasta Päivärytmi Kasvatuskysymykset Lapsi joutuu ottamaan liikaa vastuuta Kodin säännöt Lapsi kokee olonsa turvalliseksi kotona Vanhempien keskinäinen yhteistyö Vanhempi osaa laittaa lapsen tarpeet etusijalle	Vanhemmuuden taidot
Vanhempi hoitaa asioita vastuullisesti/ aktiivisesti Perheen asuminen Kodin olosuhteet Lapsen/perheen arki sujuu hyvin Vanhempi huolehtii perheen hyvinvoinnista Lapsen oma tila kotona	Vanhempi olosuhteiden turvaajana
Vanhempien ero Erovanhemmuus Yhteisvanhemmuus Vanhempien keskinäinen yhteistyö Eronneiden vanhempien ristiriidat Lapsi vanhempien riitojen välikappaleena Lapsen lojaliteettiristiriita Lapsen asuminen Lapsen ja etävanhemman tapaamiset Lapsen asioista sopiminen Huolto- ja tapaamisriita	Erovanhemmuus

Aineistolähtöisessä analyysissä alaluokista edetään käsitteiden jäsenyessä yläluokkiin ja pääluokkiin (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–113). Yllä olevan taulukon kuvaamien luokkien yläluokaksi muodostui *lapsen elämäntilanteen arvio*. Pääluokka on *lastensuojelutarpeen arvio*. Yläluokat muodostuivat aineistolähtöisesti, mutta niiden nimeämisessä tukeuduin aikaisempaan tutkimukseen ja jäsenyyksiin.

Taulukko 4. Lastensuojelutarpeen arvio.

Yläluokka	Pääluokka
Lapsen elämäntilanteen arvio	Lastensuojelutarpeen arvio
Institutionaalisen rajanvedon perustelu	
Pelkkä kannanotto institutionaaliseen rajaan	
Ei sosiaalityöntekijän arviota	

Erilaiset lastensuojelutarpeen arviot voi mielestäni hahmottaa myös sisäisesti yhtenäisinä ja toisensa poissulkevinä *tyypeinä*.

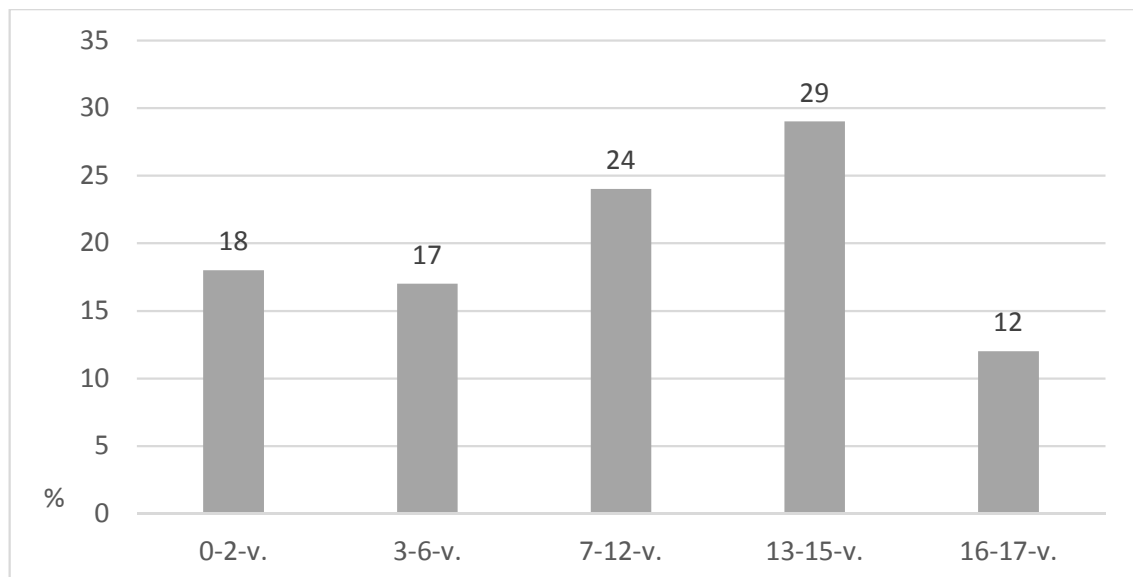
3) Lopuksi tyypittelin osaa aineistosta sen kuvaamiseksi, minkälaisissa tilanteissa lasten arvioitiin olevan lastensuojelun tarpeessa. Tyypien muodostamisessa hyödynsin edellisessä vaiheessa aineistosta tiivistämäni lapsen elämäntilanteen arvion sisältöjen luokittamista.

Käytännössä analyysin toteuttaminen on tarkoittanut aineiston sisältöjen luokittamista eli koodaamista Atlas/TI -analyysiohjelman avulla, sisältöjen taulukointia niin Wordin kuin Excelinkin avulla sekä lukumäärien ja esiintymistiheyden laskemista. Luokittamista ja taulukointia olen tehnyt useista eri näkökulmista analyysin edetessä. Tulosten tiivistämiseen ja kuvaamiseen olen käyttänyt runsaasti taulukoita ja kuvioita.

4 Lastensuojelutarpeen selvitys tiedonmuodostuksen näkökulmasta

4.1 Tutkimusaineistoon sisältyneet lapset ja lastensuojelutarpeen selvitykset

Tutkimuksen aineiston muodostavat 114 lasta koskevat lastensuojelutarpeen selvityksen asiakirjat ja muut asiakastietojärjestelmään tallennetut tiedot. Aineiston lapsista 53 prosenttia on poikia ja 47 prosenttia tyttöjä. Asiakirjoissa esille tulleiden tietojen perusteella 28 prosentilla lapsista toisella tai molemmilla vanhemmilla on maahanmuuttajatausta. Tässä ryhmässä tyttöjä ja poikia on yhtä paljon. Ikäryhmittäin tarkasteltuna aineistossa on eniten 13–15 -vuotiaille nuorille tehtyjä lastensuojelutarpeen selvityksiä (kuvio 2).

Kuvio 2. Lasten ikäjakauma aineistossa, % (N=114).

Aineistossa on kaikkiaan 93 perhettä. Aineisto ei sisällä systemaattisia tietoja perheen lapsiluvusta tai muusta kokoonpanosta. Sen perusteella ei siten voi tehdä luotettavia päätelmiä siitä, käynnistettiinkö selvitys perheen kaikille kotona asuville ala-ikäisille lapsille vai ainoastaan osalle heistä. Perheittäin tarkasteltuna lastensuojelutarpeen selvitys käynnistettiin 1–4 saman perheen lapselle. Reilussa 3/4 tapauksista selvitys koski yhtä lasta perheessä. 17 prosentin kohdalla selvitys käynnistettiin kahdelle lapselle perheessä. Lopuissa kuudessa prosentissa selvitys käynnistettiin 3–4 lapselle perheessä.

Tutkimusajankohtana voimassa olleen lain mukaan lastensuojeluasiasa saattoi tulla viireille joko lastensuojeluilmoituksen, viranomaisen yhdessä asiakkaan kanssa tekemän pyynnön tai asiakkaan tekemän hakemuksen kautta. Neljäntenä mahdollisena viireille tulotapana oli se, että työntekijä muuta työtehtävää suorittaessaan sai tietoonsa lapsen, jonka lastensuojelun tarve vaati selvittämistä. (Lastensuojelulaki 2007, 26§). Tutkimusaineiston 114 lasta koskevia lastensuojeluilmoituksia ja muita viireille tuloja tehtiin tarkastelun kohteena olevien lastensuojelutarpeen selvitysten aikana yhteensä 135 kappaletta. Viireille tuloja oli lasta kohti 1-5 kappaletta, keskimäärin 1,2. Valtaosa selvityksistä (85 prosenttia) tuli viireille lastensuojeluilmoituksen kautta (taulukko 5). Pyyntö lastensuojelutarpeen arvioimiseksi olivat suhteellisen harvinaisia ja vanhemman tekemiä hakemuksia oli ainoastaan kaksi kappaletta. Yhdessä selvityksessä ei ollut lainkaan viireille tuloa.

Taulukko 5. Lastensuojeluasian viireille tulotavat.

Viireille tulotavat	Selvitys kpl	Selvitys %
Lastensuojeluilmoitus	115	85
Pyyntö lastensuojelutarpeen arvioimiseksi	17	12
Hakemus	2	2
Ei viireillepanoa	1	1
Yhteensä	135	100

Yli 3/4 viireille tuloista on ammattihenkilöiden ja viranomaisten tekemiä lastensuojeluilmoituksia tai pyyntöjä lastensuojelutarpeen arvioimiseksi. Loput vajaa neljäsosa viireille tuloista on lasten vanhempien tekemiä hakemuksia tai ilmoituksia (12 prosenttia), anonyymien ilmoittajien (5 prosenttia) tai nimensä ilmoittaneiden yksityishenkilöiden ilmoituksia (5 prosenttia). Neljä viidestä lastensuojeluilmoituksen tehneestä ja nimensä ilmoittaneesta yksityishenkilöstä kuuluu asiakirjojen tietojen perusteella perheen läheisverkostoon. Eniten lastensuojeluilmoituksia ja pyyntöjä tehtiin terveydenhuollosta kuten aikuis- ja nuorisopsykiatriasta (taulukko 6). Ammatillisista toiseksi eniten ilmoituksia tehtiin koulusta, sen jälkeen poliisista ja hätäkeskuksesta.

Taulukko 6. Ilmoittajat.

Ilmoittajat	Selvitys kpl
Terveydenhuolto (muu kuin neuvola)	31
Koulu	20
Lapsen vanhemmat	16
Poliisi	14
Hätäkeskus	11
Anonyymi	7
Yksityinen henkilö	7
Päihdepalvelut	6
Aikuissosiaalityö	5
Muu taho/viranomainen	5
Sosiaalityöntekijä	3
Perheneuvola	3
Toinen kunta	2
Lapsi itse	1
Päivähoito	1
Sosiaali- ja kriisipäivystys	1
Rikosseuraamuslaitos	1
Ei vireille tuloa	1
Yhteensä	135

Vireille tulojen syissä korostuvat vanhemmuuteen liittyvät vaikeudet sekä aikuisten päihde- ja mielenterveysongelmat. Näiden jälkeen tulevat perheväkivalta, lapsen koulunkäynnin jatkuva laiminlyöminen, lapsen rikollinen oireilu sekä lapsen kohdistunut pahoinpitely. Valtaosa ilmoituksista liittyy vanhempien toimintaan ja ongelmiin. Lapsen käyttäytymiseen liittyvät tekijät ovat selkeästi pienemmässä osassa. Muutamien ilmoituksen syynä on lapsen väkivaltainen käyttäytyminen, mielenterveysongelmat tai itsetuhoisen käyttäytyminen.

Taulukko 7. Vireille tulojen syyt.

Vireille tulon syy	kpl
Vanhemmuuteen liittyvät vaikeudet	27
Aikuisen päihdeongelmat	18
Aikuisen mielenterveysongelmat	15
Perheväkivalta	12
Lapsen koulunkäynnin jatkuva laiminlyöminen	12
Lapsen rikollinen oireilu	11
Lapseen kohdistunut pahoinpitely	10
Lapsen hoidossa/huolenpidossa puutteita/osaamattomuutta	9
Talouteen liittyvät vaikeudet	5
Aikuisen jaksamattomuus	4
Lapsen väkivaltainen käytös	3
Lapsen mielenterveysongelmat	3
Lapsen itsetuhoinen käytös	2
Vanhempien parisuhteeseen liittyvät vaikeudet	2
Lapsen hoidon laiminlyönti	1
Ei vireille tuloa	1
Yhteensä	135

Ilmoittajia ja ilmoitusten syitä olisi periaatteessa mahdollista verrata Espoon koko vuotta 2014 käsitteleviin lastensuojelutilastoihin. Ongelmana on kuitenkin se, että tilastoluvuissa ovat mukana myös ilmoitukset, jotka on tehty jo asiakkaana olevista lapsista. Kaikkien lastensuojelun vireille tulojen lukumäärä Espoossa huhtikuussa 2014 oli 402. Aineistoni 135 vireille tuloa muodostavat siten ainoastaan 34 prosenttia kaikista kuukauden vireille tuloista.

41 prosentilla lapsista ei asiakirjojen mukaan ollut aikaisempaa asiakkuutta lastensuojelussa eikä aikaisempaa lastensuojelutarpeen selvitystä (taulukko 8). Vajaan kolmasosan kohdalla asiakirjoissa ei ollut tietoa siitä, oliko lapsen tilanteesta tehty aiemmin selvitys tai oliko hänellä ollut asiakkuus lastensuojelussa joskus aiemmin. 12 prosentilla oli aiempi asiakkuus lastensuojelussa ja kahden kohdalla oli maininta sisaruksen aiemmasta

asiakkuudesta. Yksi tai useampi aiempi lastensuojelutarpeen selvitys oli tehty 15 prosentille aineiston lapsista.

Taulukko 8. Aiempi asiakkuus lastensuojelussa.

Aiempi asiakkuus lastensuojelussa	Kpl	%
Ei aiempaa asiakkuutta	47	41
Ei tietoa	35	30
Aiempi asiakkuus	14	12
Sisaruksella aiempi asiakkuus	2	2
1 aiempi lastensuojelutarpeen selvitys, jonka jälkeen asiakkuus ei jatkunut	12	11
2 aiempaa lastensuojelutarpeen selvitystä, joiden jälkeen asiakkuus ei jatkunut	3	3
3 aiempaa lastensuojelutarpeen selvitystä, joiden jälkeen asiakkuus ei jatkunut	1	1
Yhteensä	114	100

Vajaalla kolmasosalla perheistä oli asiakirjojen perusteella ollut jonkinlainen aiempi kontakti lastensuojeluun. Koska vajaan kolmasosan kohdalla tietoa aiemmasta kontaktista ei ole aineistosta saatavissa, ei ole mahdollista tehdä päätelmiä selvitysten toistumisesta tai asiakkuuksien uusiutumisesta. Ei tietoa -luokan suuresta osuudesta voinee päätellä, ettei aikaisempi selvitys tai asiakkuus ole kovin keskeinen seikka lastensuojelutarpeen arviota varten tehtävän tiedon hankinnan, tilannearvion muodostamisen tai asiakkuusratkaisun perustelujen kannalta. Oletan, että tärkeänä pidetty tieto olisi dokumentoitu selvityksen asiakirjoihin.

4.2 Tiedon muodostamisen keinot ja osallistujat

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni kohdistuu siihen, miten lastensuojelutarpeen arviointia varten tarvittava tieto muodostetaan. Tarkastelen tiedon muodostamista tiedonhankinnan keinojen ja osallistujien eli tietolähteiden näkökulmasta.

4.2.1 Tiedonhankinnan keinot

Tiedonhankinnan tai tiedon yhteisen muodostamisen keinoja aineiston lastensuojelutarpeen selvityksissä ovat haastattelu, havainnointi, toiminnallisten työvälineiden sekä asiakirjojen hyödyntäminen (taulukko 9). Pääpiirteissään käytössä ovat samat aineistonkeruumenetelmät kuin tapaustutkimuksessa (Niemelä 2012) tai laadullisessa tutkimuksessa yleensä (Tuomi & Sarajärvi 2009).

Taulukko 9. Tiedonhankinnan keinot lastensuojelutarpeen selvityksessä.

Tiedonhankinnan keinot	Selvitys kpl	Selvitys %
Haastattelu tapaamisessa	108	95
Havainnointi	43	38
Haastattelu puhelimessa	32	28
Toiminnalliset työvälineet	14	13
Asiakirjat	11	10

Lähes kaikissa selvityksissä (95 prosenttia) on käytetty tiedonhankinnan keinona kasvokkaisessa kohtaamisessa tapahtuvaa *haastattelua*. Haastattelu on voitu tehdä joko yksilötapaamisessa, perheenjäsenten yhteisessä tapaamisessa tai neuvottelussa, jossa on ollut mukana ammattilaisverkoston jäseniä. Myös lapsen ja vanhempien läheisverkostoa on voinut olla mukana tapaamisissa. Selvitykseen liittyvien tapaamisten kirjauksia lukiessa tulee mielikuva avoimesta haastattelusta, jossa pyritään luontevan keskustelutilanteen luomiseen ja annetaan keskustelun edetä suhteellisen vapaasti haastateltavan ehdoilla. Reilussa neljäsosassa selvityksistä on hankittu tietoa puhelimitse haastattele-malla. Puheluita on käyty sekä vanhempien, ammattihenkilöiden että läheisverkoston kanssa. Toiseksi yleisin tiedonhankinnan tapa aineistossa on *havainnointi*. Yli kolmasosassa selvityksistä työntekijä oli dokumentoinut tapaamisissa tekemiään havaintoja asiakirjoihin. Havainnoinnin kohteita eritellään tarkemmin alla kohdassa 4.2.2.

Lapsen näkökulman ja osallisuuden vahvistamiseksi työskentelyssä on kehitetty erilaisia toiminnallisia menetelmiä ja työvälineitä (Muukkonen & Tulensalo 2004; Forsberg ym. 2006, 16; Paaso 2010). Espoossa niitä on ollut runsaasti käytettävissä ainakin siinä toimipisteessä, jossa itse työskentelin. Tässä tutkimuksessa *toiminnallisia työvälineitä* kuten lomakkeita ja kortteja on käytetty ainoastaan 13 prosentissa selvityksistä. Yhdessä selvityksessä lomakkeita on hyödynnetty lapsen ja vanhempien haastattelussa, muissa

ainoastaan lapsen haastattelussa. Nimeltä mainittuja lomakkeita olivat Nuoren kokemus perheen elämäntilanteesta, Verkostokartta, ja Tärkeät ihmiset. Lomakkeet näyttäytyvät aineistossa pikemmin haastattelua strukturoivana ja keskustelua edistävänä apuvälineenä kuin itsenäisenä tiedonkeruun menetelmänä. Erilaisia etenkin lasten kanssa keskustelun apuvälineiksi kehitettyjä kortteja on käytetty ainoastaan kolmessa selvityksessä. Vertasin tuloksia Hietamäen (2015) väitöstutkimukseen, johon osallistuneiden vanhempien kokemukset koskivat vuosina 2008–2009 päättyneitä lastensuojelutarpeen selvityksiä. Myös Hietamäen (mt.) tutkimuksessa toiminnallisten välineiden käyttäminen oli melko harvinaista. Vajaa neljäsosa vanhemmista kertoi alkuarvioinnissa käytetyn jotakin toiminnallista työvälinettä. Tavallisimmin käytettyjä olivat kortit, verkostokartta ja ajankäyttöympyrä. Tuloksista ei voi päätellä, kenen perheenjäsenen kanssa välineitä käytettiin. (Hietämäki 2015, 119.) Lastensuojelutarpeen selvityksen käytäntöjä Väli-Suomessa käsittelevän pro gradu -tutkielman vastaajat raportoivat erilaisia menetelmiä ja välineitä kuten työkirjoja, pelejä, kortteja ja lomakkeita olevan käytössä monipuolisesti ja kattavasti. Tutkielma ei kuitenkaan anna vastausta siihen, monessako prosentissa selvityksistä näitä työvälineitä tosiasiallisesti käytettiin. (Kosola 2015, 35–36.)

Asiakirjoista saatu tieto ei näyttäydä aineistossa kovin merkittävänä. Kymmenesosassa selvityksistä oli mainintoja asiakirjatiedon hyödyntämisestä. Viidessä selvityksessä pyydettiin kirjallista lausuntoa lapsen tilanteesta joltakulta ammattilaistaholta. Neljässä selvityksessä kirjauksissa oli maininta vanhemman tapaamisessa esittämistä aiemmista lausunnoista, yhteenvedoista tai vastaavista arviointia sisältävistä dokumenteista. Yhdessä selvityksessä hyödynnettiin sekä jo olemassa olevia että lastensuojelutyöskentelyä varten pyydettyjä lausuntoja. Kahdessa selvityksessä työntekijälle oli näytetty lapsen neuvolakorttia. Yhdessä selvityksessä pyydettiin aikaisemmat lastensuojelun asiakirjat lapsen edellisestä asuinkunnasta.

Lisäksi muutamassa selvityksessä asiakirjoista oli pääteltävissä, että perhe oli entuudestaan työntekijälle tuttu joko lapsen tai hänen sisaruksensa aiemman selvityksen tai asiakkuuden perusteella. Aiempaan kontaktiin perheen kanssa pohjautuva tieto ja arvio ei ollut tullut asiakirjoissa tarkemmin eritellyksi.

4.2.2 Osallistujat

Osallistujia tarkastelen tapaamisiin ja puhelinkeskusteluihin osallistumisen näkökulmasta. Taulukossa 11 osallistuminen tapaamiseen ja osallistuminen puhelimitse ovat toisensa poissulkevia. Puhelimitse osallistuminen on mainittu ainoastaan silloin, kun henkilö tai toimijataho ei ole osallistunut lastensuojelutarpeen selvityksen tapaamisiin.

Taulukko 10. Osallistuminen selvityksen tekemiseen tapaamisessa tai puhelimitse.

Osallistujat	Osallistui tapaamiseen	Osallistui puhelimitse	Selvitys kpl	Selvitys %
Sosiaalityöntekijä	108	5	113	99
Työpari	91	-	91	80
Äiti	98	7	105	85
Lapsi	86	-	86	75
Isä	67	11	78	68
Molemmat vanhemmat	58	4	62	54
Ammattilaisverkosto	36	18	54	47
Läheisverkosto	18	2	20	18

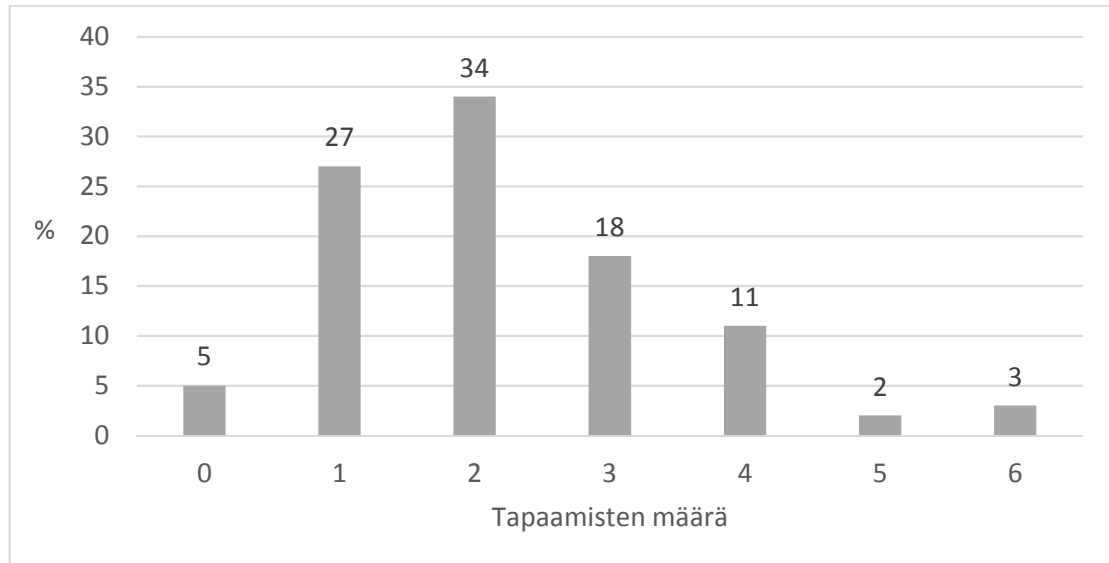
Sosiaalityöntekijä on ollut osallistujana yhtä lukuun ottamatta kaikissa selvityksissä. Viisi selvitystä on tehty puhelinkeskustelujen perusteella. Yksi selvitys tehtiin keskustelematta lainkaan lapsen tai vanhempien kanssa, perheenjäsenistä riippuvista syistä. Sosiaalityöntekijän työpari on osallistunut tapaamisiin 80 prosentissa selvityksistä. Lapsi on osallistunut tapaamisiin 3/4 selvityksistä. Äiti on osallistunut joko tapaamisiin tai puhelinkeskusteluihin 85 prosentissa ja isä 68 prosentissa selvityksistä. Reilussa puolessa selvityksistä molemmat lapsen vanhemmat ovat osallistuneet lastensuojelutarpeen selvitykseen liittyviin keskusteluihin. Ammattilaisverkosto on ollut tapaamisissa läsnä reilussa kolmasosassa selvityksistä. Jonkinlainen keskustelukontakti muihin ammattihenkilöihin on ollut lähes puolessa selvityksistä. Läheisverkosto on ollut mukana vajaassa viidesosassa selvityksistä.

Hietamäen (2015, 115–116) tutkimuksessa äiti osallistui 97 prosenttiin selvityksistä, lapsi 87 prosenttiin ja isä 63 prosenttiin. Tässä tutkimuksessa isän osallistuminen oli

hieman yleisempää, äidin ja lapsen osallistuminen puolestaan jonkin verran harvinaisempaa.

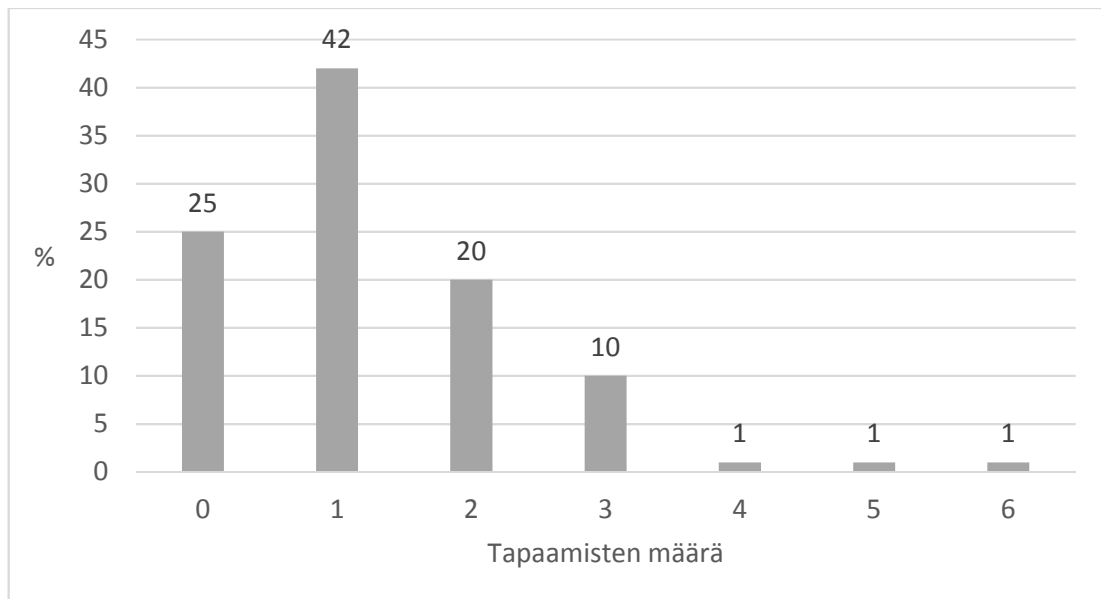
4.2.3 Tapaamisten määrä ja tyypit

Tapaamisten määrää tarkastelen kokonaismääränä (kuvio 3) ja sellaisten tapaamisten määränä, joissa lapsi oli mukana (kuvio 4).

Kuvio 3. Tapaamisten kokonaismäärä selvityksissä, % (N=114).

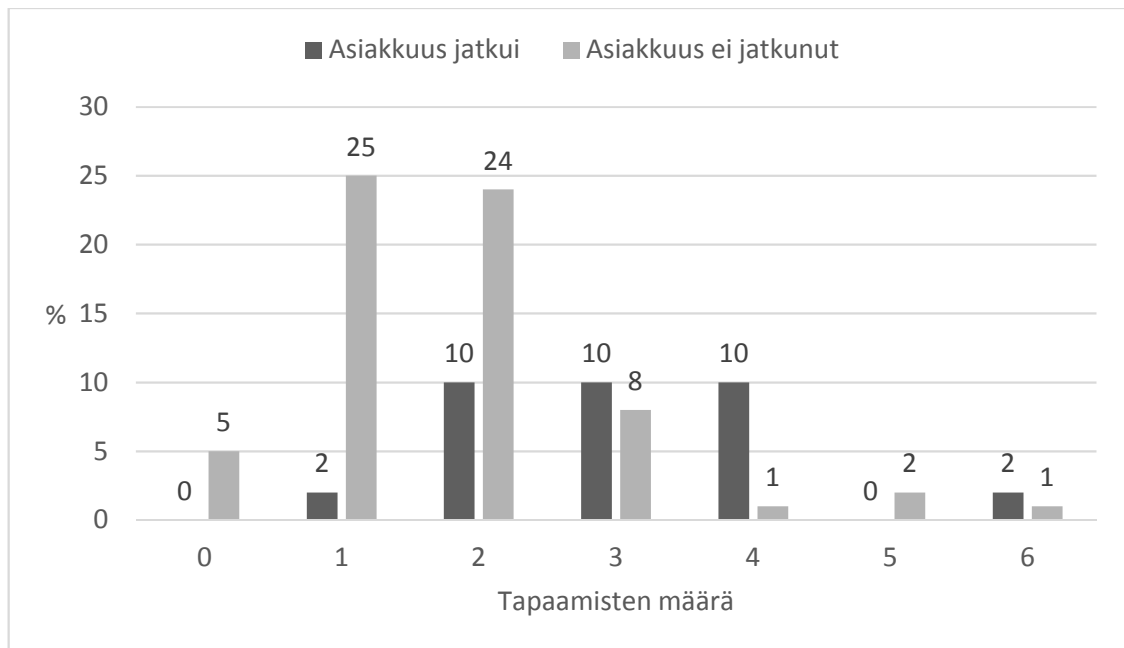
Kokonaisuudessaan lastensuojelutarpeen selvitykseen liittyviä tapaamisia oli nollasta kuuteen selvitystä kohti. Tyypillisin tapaamisten määrä oli kaksi, kolmasosa selvityksistä käsitti kaksi tapaamista. Keskiarvo oli 2,2 tapaamista. Hietmäen (2015) tutkimuksessa tapaamisia oli 1–12 kappaletta selvitystä kohti. Keskiarvo oli 3,7 tapaamista. Tutkimuksen mukaan tapaamisten suurempi määrä vaikutti yhtenä tekijänä siihen, että vanhemmat kokivat saaneensa paremmin apua perheen tilanteeseen. (Hietmäki 2015, 96–97, 115, 147–148). Vertailu vahvistaa ajatusta siitä, että tämän tutkimuksen lastensuojelutarpeen selvitykset tehtiin melko niukkojen tapaamisten ja vähäisen tiedonkeruun varassa.

Kuvio 4. Lasten tapaamisten määrä selvityksissä, % (N=114).

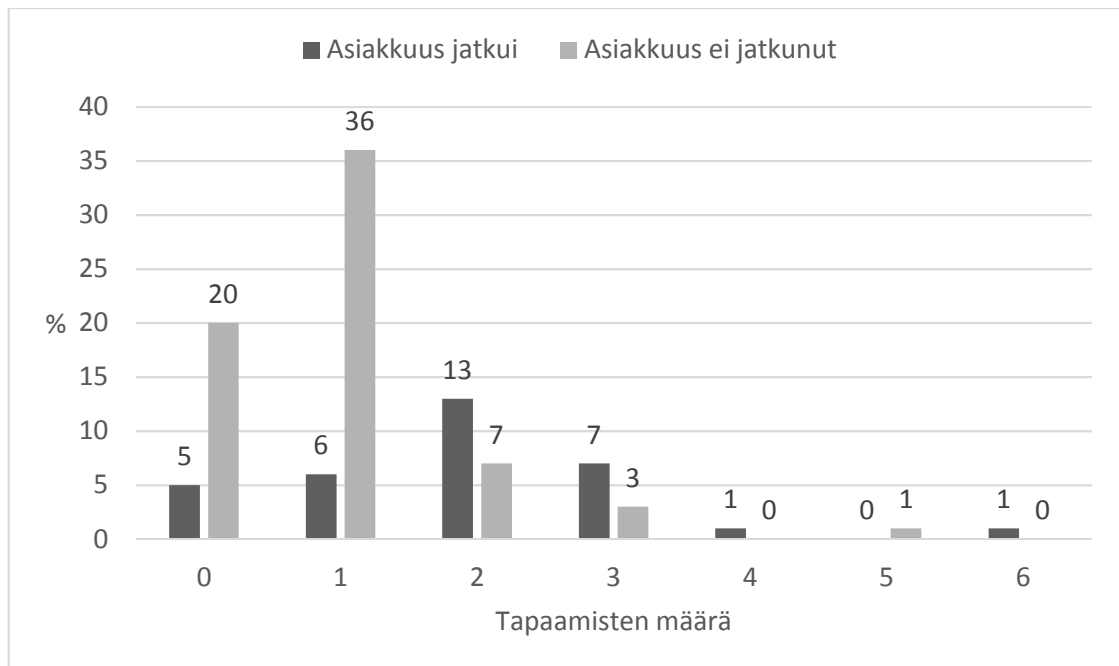
Sellaisten tapaamisten määrä, joissa lapsi oli mukana, vaihteli nolasta kuuteen. Neljäsosa lapsista ei osallistunut yhteenkään selvitykseen liittyvään tapaamiseen. 42 prosentissa selvityksistä lapsen tapaamisia oli yksi. Keskiarvo oli 1,3 tapaamista. Tyypillisesti lapsi osallistui yhteen tapaamiseen. Lapsen osallistuminen yli kolmeen tapaamiseen oli aineistossa harvinaista. Ruotsalaisessa tutkimuksessa (Matscheck & Berg Eklundh 2014) vuoden 2008 aineistossa 0-6 -vuotiaat lapset tavattiin vähintään kerran 79 prosentissa arvioinneista. Vanhemmissa ikäryhmissä lapsi tavattiin vähintään kerran 85 prosentissa ja vähintään kaksi kertaa 50 prosentissa arvioinneista. (Mt.)

Lastensuojelutarpeen selvitys sisälsi keskimäärin enemmän tapaamisia silloin, kun lapsen asiakkuus lastensuojelussa jatkui selvityksen jälkeen, verrattuna selvityksiin, joiden jälkeen asiakkuus ei jatkunut (kuvio 6).

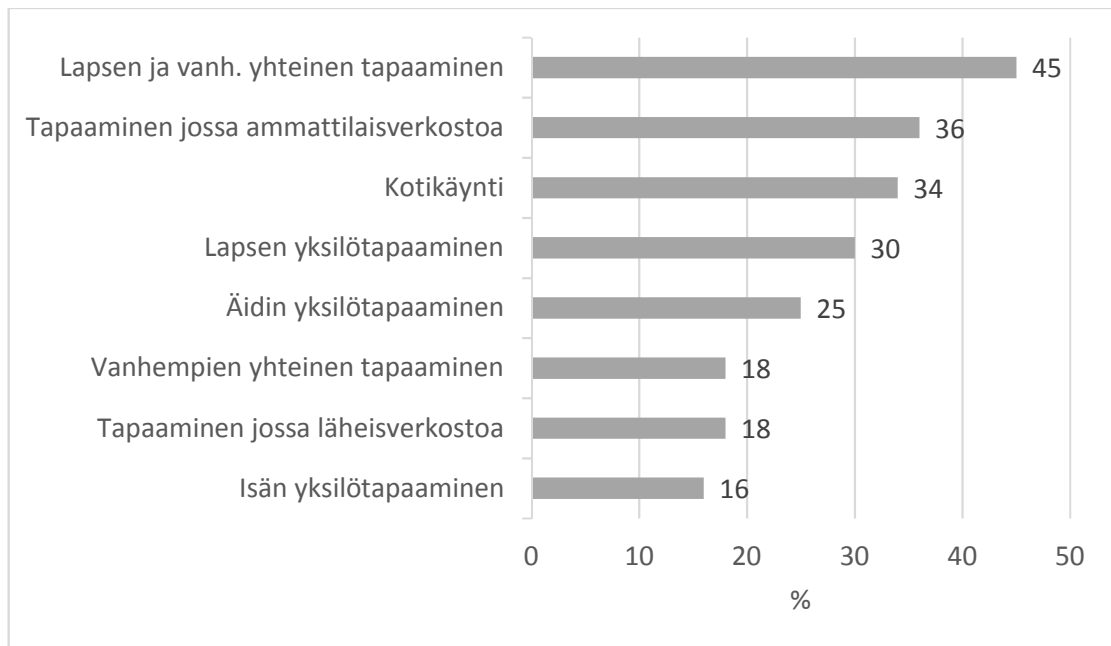
Kuvio 5. Tapaamisten kokonaismäärä selvityksissä asiakkuuden jatkumisen mukaan tarkasteltuna, % (N=114).

Selvityksissä, joiden jälkeen asiakkuus jatkui, oli aina vähintään yksi tapaaminen perheenjäsenten kanssa. Tapaamisten kokonaismäärän keskiarvo oli 3 kun asiakkuus jatkui selvityksen jälkeen (n=37) ja 1,8 kun asiakkuus päättyi selvitykseen (n=77). Kun asiakkuus jatkui, sisältyi selvitykseen tyypillisesti kahdesta neljään tapaamista, joista kahdessa lapsi oli mukana. Kun asiakkuus ei jatkunut, sisälsi tyypillinen selvitys yhdestä kahteen tapaamista, joista lapsi oli mukana kerran tai ei yhtään kertaa.

Kuvio 6. Lasten tapaamisten määrä selvityksissä asiakkuuden jatkumisen mukaan tarkasteltuna, % (N=114).

Olen jakanut aineistossa esiintyvät eri kokoonpanoissa tapahtuvat tapaamiset seitsemään luokkaan. Kahdeksas luokka on kotikäynti, joka erottuu muista tapaamispaikan eikä osallistujien vuoksi (kuvio 7). Tyypillisimmin kotikäynti on ollut lapsen ja vanhempien yhteinen tapaaminen. Tapaamiset ovat toteutuneet joko lapsen ja vanhemman tai vanhempien yhteisinä tapaamisina, lapsen tai vanhemman yksilötapaamisina, vanhempien yhteisenä tapaamisena, tapaamisena jossa on mukana perheenjäsenten lisäksi läheisverkostoa tai tapaamisena jossa on perheenjäsenten lisäksi mukana ammattilaisverkostoa.

Kuvio 7. Erityyppisten tapaamisten esiintyminen selvityksissä, % (N=114).

Yleisin tapaamisen tyyppi oli lapsen ja vanhemman tai vanhempien yhteinen tapaaminen, joita esiintyi 45 prosentissa selvityksistä. Tällä tapaamistyyppillä viitataan toimistolla tapahtuvaan tapaamiseen erotuksena kotikäynnistä. Reilussa kolmasosassa selvityksistä pidettiin tapaaminen, jossa oli mukana ammattilaisverkostoa. Myös kotikäyntejä tehtiin noin kolmasosassa selvityksistä. Lapsen yksilötapaaminen pidettiin 30 prosentissa selvityksistä. Pääasiassa lapsen yksilötapaamisia toteutui yksi. Ainoastaan kahdessa selvityksessä pidettiin kaksi yksilötapaamista lapselle. Harvinaisin tapaamisen tyyppi oli isän yksilötapaaminen. Ainoastaan kahdessa selvityksessä toteutui niin lapsen oma tapaaminen, kotikäynti kuin ammattilaisneuvottelukin.

Hietamäen (2015, 118) tutkimuksessa useimmin yksilötapaamisia oli äidillä, 38 prosentissa selvityksistä. Lapsen yksilötapaamisia oli 27 prosentissa ja isän 11 prosentissa selvityksistä. Tässä tutkimuksessa äidin yksilötapaaminen on harvinaisempaa ja isän yleisempää verrattuna Hietamäen (mt.) tutkimukseen.

4.2.4 Ammattilaisten osallistuminen

Edellä on jo tullut esille, että muita ammattilaisia osallistui tapaamisiin kolmasosassa selvityksistä. Useimmin osallistuivat koulun edustajat, joita oli mukana 12 selvityksen

tapaamisissa. Toiseksi eniten yhteisiä tapaamisia oli aikuispsykiatrian kanssa ja kolmanneksi eniten nuorten turvatalon ja aikuissosiaalityön kanssa.

Taulukko 11. Lastensuojelutarpeen selvityksen tapaamisiin osallistuneet ammattilaiset.

Tapaamisiin osallistuneet ammattilaiset	Selvitys kpl
Koulu	12
Aikuispsykiatria	6
Nuorten turvatalo	4
Aikuissosiaalityö	4
Nuorisopsykiatria	2
Perheneuvola	2
Lapsiperheiden perhetyö	2
Lastenvalvoja	1
Päihdehuollon avopalveluyksikkö	1
Kehitysvammaisten kuntoutusyksikkö	1
Lastenkliniikka	1
Yhteensä	36

Huomiota kiinnittää se, ettei yhdessäkään selvityksessä ollut mukana päivähoidon tai neuvolan edustajia. Päivähoidosta tulleita lastensuojeluilmoituksia oli aineistossa yksi, neuvolasta tulleita ei yhtään. Kuitenkin 38 prosenttia aineiston lapsista oli alle kouluikäisiä. Kun lastensuojeluilmoitus tai pyyntö oli tehty koulusta, aikuispsykiatriasta, aikuissosiaalityöstä, nuorisopsykiatriasta tai lastenklinalta osallistui ilmoituksen tekijä yhtä selvitystä lukuun ottamatta aina vähintään yhteen selvitykseen liittyvään tapaamiseen.

Tapaamisen lisäksi muilta ammattilaisilta saatiin tietoa puhelimitse tai pyytämällä joko lausuntoa tai aiempia asiakasasiakirjoja. Puhelujen osalta taulukossa ei erotella sitä, onko puhelinkeskustelu tapahtunut lastensuojelun vain yhteistyökumppanin aloitteesta. Molempia esiintyi aineistossa.

Taulukko 12. Tiedon hankkiminen muilta ammattilaisilta selvityksen aikana.

Tiedonhankinnan tapa	Selvitys kpl	Selvitys %
Tapaaminen 1-3 kpl	36	32
Puhelu	30	26
Lausuntopyyntö	5	4
Asiakirjapyyntö	1	1
Ei tiedonhankintaa ammattilaisilta	60	53

Vajaassa puolessa selvityksistä hankittiin tietoa yhteistyökumppaneilta yhdellä tai useammalla tavalla. Toisaalta 3/4 lastensuojeluilmoituksesta tai pyynnöstä oli ammattilaisten tekemiä, mikä nostaa ammattilaistiedon osuuden kokonaismäärää selvityksissä.

4.2.5 Tietolähteiden määrä ja tiedon dokumentointi

Aineistossa esille tulleita tietolähteitä olivat lapsi, äiti, isä, läheisverkosto ja ammattilaiset. Seuraavassa taulukossa esitetään tietolähteiden määrät selvityksissä. Äidin ja isän laskin eri toimijoiksi. Ammattilaisista laskin jokaisen toimijatahon erikseen tietolähteeksi. Esimerkiksi kun neuvotteluun oli osallistunut sekä koulun että nuorisopsykiatrian edustajia laskin heidät kahdeksi eri tietolähteeksi riippumatta siitä, montako henkilöä koulusta tai hoitotahosta oli osallistunut.

Taulukko 13. Tietolähteiden määrä selvitystä kohti.

Tietolähteiden määrä	Selvitystä kpl	Selvitystä %
0	1	1
1	2	2
2	31	27
3	42	37
4	28	24
5	9	8
6	1	1
Yhteensä	114	100

Yhdessä selvityksessä ei ollut yhtään tietolähdettä, koska nuorta tai perhettä ei tavoitettu. Koska nuori oli juuri täyttämässä 18 vuotta, päätettiin selvitys ja nuoren asiakkuus lähettämällä kirje kotiosoitteeseen. Yhden tietolähteen varaan rakentuvia selvityksiä oli ainoastaan kaksi. Suurimmaksi osaksi selvityksessä oli 2–4 tietolähdettä keskiarvon ollessa 3.

Tarkastelen vielä tietolähteitä siitä näkökulmasta, minkälaisen osuuden heidän keskusteluissa esille tuomansa seikat muodostavat kaikkiaan 652 sivun mittaisesta aineistosta. Koko aineistoon olen laskenut niin vireille tulot, tapaamisten dokumentoinnit kuin selvityksen yhteenvedon ja sosiaalityöntekijän arvion lastensuojelun tarpeesta.

Taulukko 14. Tietolähteiden osuus dokumentoidusta tiedosta.

Tietolähde	Dokumentoitu sivumäärä kpl	Dokumentoitu sivumäärä %
Vanhemmat	319	49
Ammattilaisverkosto	130	20
Lapsi	124	19
Sosiaalityöntekijä	59	9
Läheisverkosto	20	3
Yhteensä	652	100

Taulukko 14 tekee näkyväksi vanhempien suuren osuuden tietolähteenä. Lähes puolet aineiston tekstistä perustuu vanhempien kertomaan. Määrällisesti viidesosa koko aineiston tekstimassasta muodostuu muiden ammattilaisten esille tuomien seikkojen dokumentoinnista. Lähes viidesosa dokumentoinnista kuvaa lasten antamaa tietoa. Sosiaalityöntekijän, tai työparin joka voi olla joko sosiaalityöntekijä tai sosiaaliohjaaja, dokumentoimia havaintoja ja arviota on alle 10 prosenttia tekstistä. Läheisverkoston antama tieto muodostaa ainoastaan kolme prosenttia aineistosta.

4.2.6 Lapsen osallisuus

Lapsen osallisuutta tai osallistumista tarkastelen Berg Eklundin (2010) Shierin (2001) paljon käytetystä lapsen osallisuuden mallista jalostamaa analyysikehikkoa omani pohjana hyödyntäen (taulukko 15).

Taulukko 15. Lapsen osallisuuden malli (mukaeltu Berg Eklundhin (2010) ja Shierin (2001) mallista).

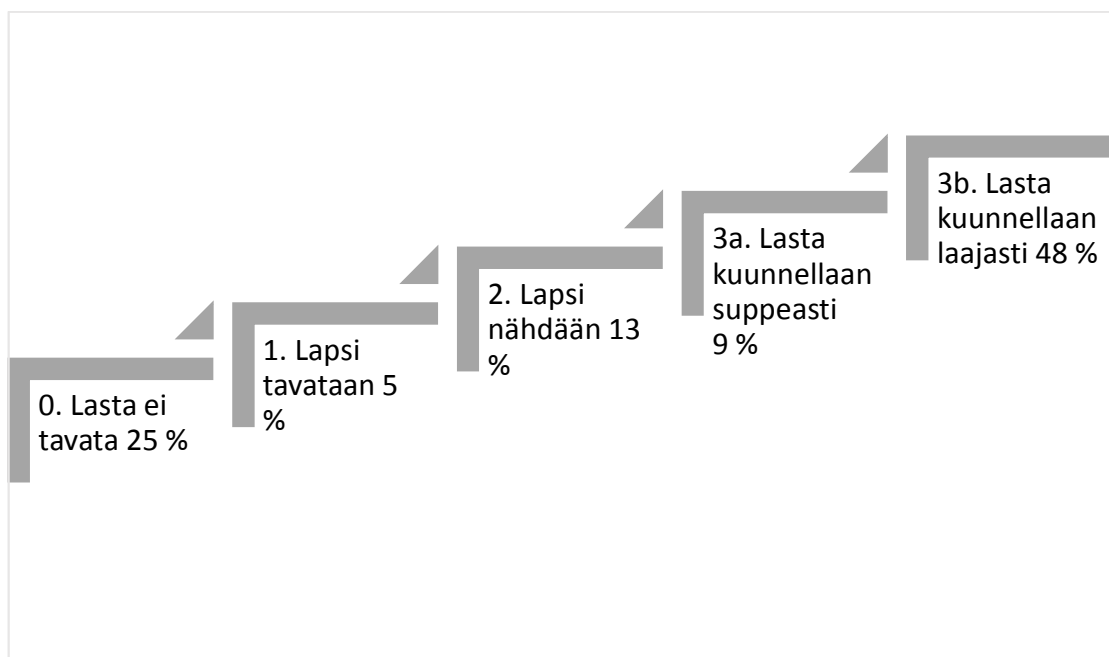
Taso	Määritelmä	Kriteerit
0	Lasta ei tavata	Lapsi tai nuori ei ole mukana selvityksessä muutoin kuin aikuisten kertomuksen välityksellä.
1	Lapsi tavataan	Lapsi tavataan, mutta työntekijän havaintoja lapsesta tai lapsen kertomaa ei kirjata asiakirjoihin.
2	Lapsi nähdään	Lapsesta tehtyjä havaintoja kirjataan asiakirjoihin.
3a	Lasta kuunnellaan suppeasti	Lapsen tuottamaa tietoa kirjataan niukasti muutamalla lauseella ja korkeintaan neljältä eri elämänalueelta.
3b	Lasta kuunnellaan laajasti	Lapsen tuottamaa tietoa kirjataan laajasti. Lapsi on tuottanut ja työntekijä kirjannut lapsen elämäntilanteen useita eri osa-alueita käsittävää tietoa. Lapsen kertomus on yksitavuisia vastauksia laajempaa.

Tärkeä havainto Berg Eklundhin (2010) analyysikehikossa on, ettei tapaaminen vielä tarkoita sitä, että lapsi olisi tullut kuulluksi, tai että hänen kertomaansa olisi dokumentoitu selvityksen asiakirjoihin. Arviointitiedon muodostamisen näkökulmasta merkitystä on lopulta vain sellaisella nähdyksi ja kuulluksi tulemisella, joka on tavalla tai toisella dokumentoitu asiakastietojärjestelmään. Analyysikehikkoni kaksi ensimmäistä tasoa ovat samat kuin Berg Eklundhin (mt.) mallissa. Tason 1, lapsi tavataan, määrittelyä laajensin sisältämään sen, ettei lapsesta tapaamisessa tehtyjä havaintoja ole kirjattu. Tasoksi 2 lisäsin tilanteen, jossa lapsi on tullut tapaamisessa nähdyksi ja työntekijä on kirjannut hänestä tekemiään havaintoja asiakastietojärjestelmään. Tasolla 3 ovat tilanteet, joissa lasta kuunnellaan ja hänen kertomaansa kirjataan joko suppeasti tai laajasti.

Koska tarkastelen tässä ainoastaan lapsen osallistumista tiedon tuottamiseen, en hyödynnä analyysissäni tätä ylempää osallisuuden tasoa, jotka viittaavat lapsen saamaan tukeen näkemystensä muodostamiseksi, lapsen näkemysten huomioon ottamiseen, lapsen ottamiseen mukaan päätöksentekoon sekä vallan ja vastuun jakamiseen lapsen kanssa. Lapsen oikeuksien sopimuksen edellyttämä minimitaso on se, että lapsen näkemykset otetaan huomioon päätöksenteossa (Shier 2001). Tämän tutkimuksen aineistosta ei

myöskään ole mahdollista luotettavasti päätellä esimerkiksi sitä, missä määrin lapsi on saanut tapaamisessa tukea näkemystensä ilmaisemiseen. Osassa selvityksistä tulee esille, että lapsen näkemyksiä on huomioitu ratkaisua asiakkuudesta ja tarjottavista tukitoimista tehtäessä. Tätä ei kuitenkaan ole mahdollista analysoida kattavasti kaikkien niiden selvitysten osalta, joissa lapsen näkemyksiä on kirjattu.

Lapset, joiden lastensuojelun tarpeen selvittämistä tutkimus käsittelee, asettuvat osallisuuden portaille seuraavasti.

Kuvio 8. Lapsen osallisuuden portaat, % (N=114)

- 0. Lasta ei tavata:** Neljäsosaa lapsista (28 lasta) ei tavattu lastensuojelutarpeen selvityksen aikana. Nämä lapset eivät päässeet lainkaan suoraan vaikuttamaan selvitystyöskentelyyn. Heistä viidesosan asiakkuus jatkui selvityksen jälkeen. Lapset, joita ei tavattu, olivat kaiken ikäisiä. Joissakin selvityksissä ratkaisu asiakkuuden jatkamisesta tai päättämisestä tehtiin vanhempien ja sisarusten tapaamisten perusteella. Muutamana nuoren kohdalla se, ettei tapaamista järjestetty, kirjattiin nuoren omaksi toivomukseksi tai valinnaksi. Useimmiten valinnan jättää lapsi tapaamatta teki kui-

tenkin työntekijä. Tapaamatta jättäminen perusteltiin vain harvoin. Ulkopuolelta tarkastellen selitystä tapaamatta jättämiseen ei löytynyt lastensuojeluilmoituksen syistä tai muistakaan käytettävissä olevista tiedoista.

1. **Lapsi tavataan:** 5 prosenttia tavatuista lapsista (6 lasta) jäi asiakirjojen perusteella näkymättömiksi ammatillisen katseen edessä. Työntekijä ei ollut kirjannut lapsen kertomusta eikä omia havaintojaan heistä. Yhtä 4-vuotiasta lukuun ottamatta lapset olivat 0–2-vuotiaita. Yhden lapsista asiakkuus jatkui selvityksen jälkeen.
2. **Lapsi nähdään:** 13 prosenttia lapsista (15 lasta) oli tullut tapaamisissa nähdyksi, työntekijä oli kirjannut asiakirjoihin havaintojaan lapsesta. Tyypillisesti havaintoja oli kirjattu lyhyesti, yhden tai muutaman lauseen verran. Lähes $\frac{3}{4}$ lapsista oli 0–2-vuotiaita, loput olivat 3–6-vuotiaita. Viidesosan nähdyksi tulleista lapsista (3 lasta) asiakkuus jatkui selvityksen jälkeen.

”Julia viihtyi hyvin isän ja äidin sylissä, ja katseli lastensuojelun työntekijöitä uteliaana. Julia on hyvin reippaan, iloisen ja hyvinvoivan oloinen.” (Julia 0 v.)

3. **Lasta kuunnellaan:**

3a. Lasta kuunnellaan suppeasti

10 selvityksessä lapsen kokemuksia ja näkemyksiä oli kirjattu suppeasti. Lapsen suppea kuuleminen määriteltiin sellaiseksi, jossa lapsi oli tuottanut tietoa vain muutamalta elämänalueelta ja lapsen kertomaa oli kirjattu niukasti. Yksi selittävä tekijä oli lapsen ikä: puolet lapsista oli 2–4-vuotiaita. Heidän osaltaan kuulemisen laajuuden voidaan ajatella vastaavan ikätasoista kykyä osallistua sanallisesti tiedon tuottamiseen.

”Miina on vanhempien mielestä tavallista fiksumpi tyttö. Arjessa ei vanhempien mukaan ole ongelmia. Miinassa välillä nousee uhmaa, mikä on kuitenkin normaalia äidin mukaan. Äiti kertoo heidän olleen Miinan kanssa Fröbelin palikoiden keikalla. Miina kertoo tanssineensa siellä, istuneensa portailla ja ratsastaneensa.” (Miina 2 v.)

”Leo kertoo viihtyvänsä päiväkodissa ja siellä on kivaa leikkiä majaleikkiä. Leo mainitsee kavereittensa nimiä ja on vierailut jonkun kaverinsa kotona. Äiti kertoo, että Leo on reipas, sosiaalinen ja temperamenttinen poika. Leo tykkää leikkiä junaradalla, autoilla ja kokoaa palapelejä. Leo kertoo isänsä kanssa leikkivän autoilla ja katselevan rekkoja.” (Leo 4 v.)

Yksi 8-vuotias lapsi tavattiin päivystysluontoisella kotikäynnillä, jossa ilmoitus tulkittiin nopeasti perättömäksi eikä lasta haastateltu laajemmin. Loput neljä suppeasti kuultua lasta olivat 14-vuotiaita. Yhden kohdalla selvitystyö keskittyi vanhempien

asioihin ja nuoren tapaaminen näyttäytyi lähinnä muodollisena. Toisen kohdalla asiakirjoista käy ilmi, että nuori ja perhe ovat työntekijälle ennestään tuttuja, ja että tilannetta on aiemmin selvitetty laajemmin. Selvityksessä keskitytään pääasiassa lastensuojeluilmoituksessa mainitun huolen käsittelyyn. Kaksi nuorta on tavattu psykiatrisen osastohoidon aikana pääosin yhteisissä neuvotteluissa psykiatrian työntekijöiden kanssa. Suppea kuuleminen vaikuttaa liittyvän ainakin sekä em. tyyppisen neuvottelun tarkoitukseen että nuoren psyykkiseen vointiin ja sen hetkiseen haluun tai kykyyn olla kontaktissa. Hoitokokouksen tehtävänä ei näytä olevan toimia nuoren kuulemisen kontekstina lastensuojelun tarpeen arvioinnin näkökulmasta.

”Neuvottelussa oli tarkoitus sopia Veeran kotiutuksesta ja intensiivihoidojakson alkamisesta. Veeralla oli kuitenkin itsetuhoisia ajatuksia edelleen. Veera kertoi ajattelevansa itsemurhaa päivittäin. Hän on suunnitellut myös tekoapoja. Veera ei kuitenkaan ollut ahdistuneen tai masentuneen oloinen, mikä oli ristiriidassa puheiden kanssa.”

Neljän suppeasti kuullun lapsen asiakkuus jatkui ja kuuden päättyi selvityksen jälkeen.

3b. Lasta kuunnellaan laajasti

Suurin osa tavatuista kouluikäisistä lapsista ja nuorista kuultiin laajemmin. 55 selvityksessä lapsen kokemuksia ja näkemyksiä omasta elämästään oli kirjattu laajasti. Laaja kuuleminen määriteltiin sellaiseksi, jossa lapsi on tuottanut ja työntekijä dokumentoinut lapsen elämäntilanteen useita eri osa-alueita käsittävää tietoa, ja jossa lapsen kertomus on ollut yksitavuisia vastauksia laajempaa. 25 lapsen asiakkuus jatkui selvityksen jälkeen, 30:n ei jatkunut.

Nuorimmat laajasti kuullut lapset olivat 5-vuotiaita, heitä oli aineistossa kaksi. Kolmea 6-vuotiasta lasta oli kuultu laajasti.

”Sosiaalityöntekijä oli Ellin kanssa juttelemassa Ellin huoneessa samaan aikaan, kun sosiaaliohjaaja oli Eeron kanssa, äiti ulkona ja isä ei ollut vielä saapunut. Elli kertoi toivovansa enemmän yhteistä tekemistä molempien vanhempien kanssa, että isä laihduttaa, että isä voisi leikkiä Ellin kanssa lattialla, että Elli saa mennä Eeron kanssa leikkimään kaverin luokse, että Elli saa tukiperheen ja ettei Ellin tarvitse olla kotona yksin. Elli kertoi, että hänelle tärkeitä henkilöitä ovat perheenjäsenet, kaksi kaveria, serkku ja toinen sukulainen. Elli kertoi, että hänellä pelottaa, ettei äiti jonain päivänä jaksakaan tehdä muuta kuin itkeä. Elli kertoi, että yrittää lohduttaa äitiä äidin itkiessä. Elli kertoi, ettei isä laita yhtä hyvää ruokaa kuin äiti. Elli kertoi pitävänsä esimerkiksi muusista ja nakeista. Elli kertoi menevänsä nukkumaan salkkareiden jälkeen kello yhdeksän tai kymmenen. Elli kertoi, että häntä on hankala saada aamulla heräämään. Elli kertoi, että Eero lyö Ellia toisinaan. Elli kertoi kuulleensa vanhempien tappelua äidin töihin liittyen.

Elli kertoi menevänsä omaan huoneeseen tappelun yhteydessä. Elli kertoi toivovansa äidin pääsevän töihin. Elli kertoi haluavansa leipuriksi, jotta voi opettaa äitiä leipomaan, koska äiti ei osaa leipoa.” (Elli 6 v.)

Teini-ikäisen tapaaminen yhdessä vanhemman kanssa näpistelyä koskevan lastensuojeluilmoituksen johdosta.

”Alfred kertoo, että "mä vein niitä tupakoita", koska olisin myynyt niitä kavereille. Alfredin mukaan kaksi vuotta sitten hän vei "patukoita ja limuja". Silloin hänellä oli kavereita mukana, jotka eivät kuitenkaan jääneet kiinni. Äiti sanoo, ettei toivoisi eikä halua tällaista. Alfred kertoo ymmärtävänsä, että on tehnyt väärin, eikä aio tehdä enää vastaavaa.

Perheeseen kuuluu äidin puoliso ja Alfredin pikkusisko. Alfred on joka toinen viikonloppu isällään. Alfredilla on myös isän puolelta pikkusisko. Alfred kertoo käyvänsä isän kanssa isän äidillä.

Alfred kertoo käyvänsä 8. luokkaa pienryhmässä. Hän on käynyt aiemmin partiossa. Alfred kertoo tulevansa koulun jälkeen suoraan kotiin. Hän harrasti aiemmin partiota. Hän "hengaa" välillä kauppakeskuksessa ja "nuokkarilla" kavereiden kanssa. Alfred sanoo, ettei käytä päihteitä, kuten kannabista. Äiti sanoo, ettei tunne hirveästi Alfredin kavereita. Alfred kertoo heräävänsä aamulla seitsemän aikaan. Alfredin kotiintuloaika on yhdeksältä, mutta hän kertoo tulevansa yleensä jo kahdeksalta kotiin.

Alfred kertoo, että jos hänellä on jokin iso huoli, niin hän kertoo siitä molemmille vanhemmille.”

Tarkastelusta on havaittavissa, että lapsen asiakkuus on jatkunut suurimmalla todennäköisyydellä silloin, kun lasta itseään on kuultu laajasti selvityksen aikana. Valitun tarkastelutavan perusteella ei kuitenkaan voida päätellä sitä, mikä vaikutus lapsen kuulemisella tai kuulematta jättämisellä on ollut tilannearvioon ja ratkaisuun lastensuojelun asiakkuudesta.

4.2.7 Havainnointi tiedon muodostamisen keinona

Sosiaalityöntekijän ammatillisen puheen dokumentointi koostuu karkeasti jaotellen havainnoista ja arviosta. Tulkintani mukaan kirjatut (ja kirjaamattomat) havainnot ovat yksi osatekijä, joiden pohjalta tietoa ja arviota muodostuu. Havainnointi todettiin edellä yhdeksi merkittäväksi tiedonmuodostuksen tavaksi. 43 selvityksen asiakirjoissa (38 % selvityksistä) oli mainintoja työntekijöiden tekemistä havainnoista. Lapseen liittyviä havaintoja oli dokumentoitu 44 kertaa ja vanhempiin liittyviä 32 kertaa. Havaintoja kohdistui lisäksi yksilöiden väliseen vuorovaikutukseen (14 mainintaa) ja suhteeseen (13

mainintaa) sekä kotikäynnillä aistittuun tunnelmaan (5 mainintaa). Kotiin liittyviä havaintoja oli dokumentoitu 19 selvityksessä (17 prosenttia). Olen erotellut yksilöihin ja heidän välisiinsä suhteisiin liittyvät havainnot ja kodin konkreettisiin olosuhteisiin liittyvät havainnot erillisiin taulukoihin.

Taulukko 16. Lapsen, vanhempiin ja suhteisiin liittyvät havainnot.

Havainnoinnin kohde	Lapsi	Vanhempi	Aineistokohtaa yhteensä
Käyttäytyminen	33	4	37
Olemus	22	3	24
Vanhemmuus	-	20	20
Tunnetila	12	4	15
Vuorovaikutus	11	10	14
Suhde	11	13	13
Ominaisuus	9	-	9
Taidot	3	-	3
Tunnelma kotikäynnillä			5
Lapsen kehitystaso	3	-	3
Elekieli	1	-	1
Mieliala	1	-	1
Reaktio keskustelun-aiheeseen	1	-	1
Yhteensä	85	31	146

Yksi aineistokohta saattoi sisältää useampaan eri kohteeseen liittyvää havainnointia, esimerkiksi useampia sekä lapsen, aikuiseen että heidän suhteeseensa tai vuorovaikutukseensa liittyviä huomioita. Tästä syystä aineistokohtien kokonaislukumäärä saattaa olla vähemmän kuin yhteenlasketut lapsiin ja aikuisiin kohdistuneet havainnot.

Eniten havaintoja liittyi lapsen käyttäytymiseen ja olemukseen sekä vanhemmuuteen. Lapsen käyttäytymistä, olemusta, tunnetilaa ja ominaisuuksia havainnoitiin selvästi use-

ammin kuin aikuisten. Lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta havainnoitiin seitsemässä aineistokohdassa. Neljä havaintoa kohdistui lapsen ja työntekijän väliseen vuorovaikutukseen, kaksi vanhempien keskinäiseen vuorovaikutukseen ja yksi vanhemman ja työntekijän vuorovaikutukseen. Lapsen ja vanhemman suhteeseen liittyviä havaintoja oli dokumentoitu 11 kertaa. Vanhempien keskinäistä suhdetta oli havainnoitu kaksi kertaa. Tunnelmaa kotikäynnillä oli kuvattu viiteen otteeseen.

”Aamu leikki neuvottelun ajan leluilla ja piirteli, itkun tullessa oli äidin sylissä ja sai lohdutusta.” (Aamu 1 v.)

Aineisto-ote kuvaa tulkintani mukaan lapsen käyttäytymiseen (”Aamu leikki neuvottelun ajan leluilla ja piirteli”), lapsen ja vanhemman (kiintymys)suhteeseen sekä vanhemmuuteen (”itkun tullessa oli äidin sylissä ja sai lohdutusta”) kohdistuvia havaintoja.

”Pojat ovat hurmaavia ja hyvin hoidettuja. Äidin ja poikien välinen vuorovaikutus on luontevaa ja äiti huomioi poikia kivasti.” (Otso 1 v.)

Tulkitsen aineistokohdan kuvaavan sosiaalityöntekijän havaintoja liittyen lasten ominaisuuksiin (”hurmaavia”), vanhemmuuteen (”hyvin hoidettuja”; ”äiti huomioi poikia kivasti”) sekä lapsen ja vanhemman vuorovaikutukseen (”Äidin ja poikien välinen vuorovaikutus on luontevaa”)

”Annika vaikutti kotikäynnillä hyväntuuliselta ja tunnelma kotona oli rauhallinen.”

Aineisto-ote kuvaa nuoren tunnetilaan ja olemukseen sekä kotikäynnin tunnelmaan kohdistuvia havaintoja.

Noin kolmasosassa selvityksistä tehtiin kotikäynti. Kuitenkin ainoastaan kuudesosassa (19 kpl) selvityksistä oli dokumentoitu asiakastietojärjestelmään yksi tai useampi kotikäynnillä esille tullut lapsen ja perheen kotiin liittyvä seikka.

Taulukko 17. Kotiin liittyvät havainnot.

Havainnoinnin kohde	Mainintoja kpl
Kodin siisteys	15
Lapsen oma huone	9
Kaunis, viihtyisä, kauniisti sisustettu koti	6
Huoneiden määrä/huonejärjestys	5
Asunnon tilavuus/avaruus	4
Yhteensä	39

Eniten mainintoja (15 kpl) liittyi kodin siisteyteen. Kaikki siisteyteen liittyvät maininnat olivat myönteisiä; yhdenkään kodin ei mainittu olevan sotkuinen. Ylipäänsä kotiin liittyvät maininnat olivat joko myönteisiä tai neutraalin toteavia.

”Asunto on siisti ja hyvinhoidettu ja avara omakotitalo. Lapset esittelevät lopuksi työntekijöille omat huoneensa, jotka ovat kauniit ja hyvin hoidetut. Lapsilla on hauskoja leluja ja Vilppu on laittanut huoneensa seinälle isän valokuvia.”

Lapsilähtöisen tilannearvion käsikirjassa mainitaan yhtenä arvioinnin toteuttamisen tapana lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen havainnointi, pienen lapsen havainnointi etenkin silloin kun lapsen ikä ja kehitystaso ei mahdollista haastattelua sekä lapsen kodin havainnointi kotikäynnillä (Muukkonen & Tulensalo 2004). Havainnointi ei aineiston perusteella vaikuta kovin systemaattiselta, jäsentyneeltä tai tietoiselta tiedonhankinnan tavalta. Tehtyjen havaintojen yhteyttä lastensuojelutarpeesta muodostettuun arvioon ei useinkaan avata. Oletan kuitenkin, että dokumentoitujen havaintojen kohteet liittyvät lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden käsityksiin lapsen hyvinvoinnista ja lastensuojelun tarpeeseen liittyvistä tekijöistä.

Lasten asuinpaikan kuvauksia sosiaalityöntekijöiden oikeudelle laatimissa olosuhdeselvityksissä tarkasteleva tutkimus (Forsberg ym. 2018) nosti esiin samansuuntaisia tuloksia. Kodin siisteys mainittiin valtaosassa selvityksistä yhtenä keskeisenä asuinpaikan fyysisiä olosuhteita kuvaavana tekijänä. Kotikäynneillä tehdyt havainnot asunnon siisteydestä esiintyivät raporteissa useimmiten lyhyenä mainintana, ilman että siisteyttä käsitteenä tai sen yhteyttä lapsen olosuhteiden arviointiin avattiin tarkemmin. Fyysisten olosuhteiden ohella sosiaalityöntekijät raportoivat havaintojaan kodin sosiaalisista suhteista. Sosiaalisia suhteita kuvasivat muun muassa havainnot lapsen henkilökohtaisesta

tilasta asunnossa, vanhemmuudesta sekä lapsen ja vanhemman keskinäisestä suhteesta ja tunnesiteestä. Olosuhdeselvitysten yhteenvedoissa fyysiset olosuhteet jätettiin pitkälti huomiotta. Sosiaalityöntekijät perustelivat esitystään lapsen asuinpaikasta pääasiassa ihmisten välisillä suhteilla ja kodin ilmapiirillä sekä asumisratkaisun vakaudella ja pysyvyydellä lapsen kannalta. Erityistä huomiota kiinnitettiin eronneiden vanhempien väliin kommunikaatioon ja yhteistyöhön. (Forsberg ym. 2018.)

4.3 Lapsen elämäntilanteen ja lastensuojelutarpeen arvio

Seuraavassa tarkastelen sosiaalityön tiedonmuodostusta lapsen ja perheen tilanteesta muodostuvan arvion sekä lastensuojelun asiakkuuden tarpeen määrittämisen näkökulmasta. Tarkastelun aineistona on 50 sivua lastensuojelun asiakirjamerkintöjä, joihin liittyy sosiaalityöntekijän ammatillinen ja institutionaalinen näkökulma, lapsen lastensuojelun tarvetta koskeva tiedonmuodostus. Kyseessä on sosiaalityöntekijän tiedonmuodostuksen jäävuoren huippu, ne jäljet, jotka arviointityöstä on dokumentoitu lastensuojelutarpeen selvityksen asiakirjoihin. Hahmotan tiedonmuodostuksesta jääneet jäljet organisaation ja lastensuojeluinstituution muistina (Huuskonen ym. 2010a).

Kaikkia huhtikuussa 2014 päätettyjä selvityksiä (n=135) tarkasteltaessa asiakkuus jatkui selvityksen jälkeen noin kolmasosalla lapsista (44 lasta) ja päättyi selvitykseen kahdella kolmasosalla lapsista (91 lasta). Tilanearviota sekä asiakkuuden jatkumisen tai päätymisen perusteita oli mahdollista tarkastella ainoastaan niiden 114 selvityksen osalta, joiden toteuttaminen on dokumentoitu asiakastietojärjestelmään. Myös näissä selvityksissä asiakkuus jatkui noin kolmasosalla (38 lasta) ja päätettiin selvitykseen kahdella kolmasosalla (76 lasta).

Suomessa ei ole ollut yhtenäistä, jaettua ammatillista viitekehystä lastensuojelutarpeen arviointiin (Petrelius ym. 2016; Vornanen 2004). Ennen ammatinharjoittamislakia (Laki sosiaalialan ammattihenkilöistä 817/2015), jossa ensimmäistä kertaa edellytetään myös sosiaalityöntekijän sijaisena toimivalta tiettyä määrää sosiaalityön opintoja, on lastensuojelun sosiaalityötä voinut tehdä hyvin monenlaisilla koulutuksilla, monenlaisesta ajattelusta ja orientaatiosta käsin. Oletukseni on, että ainoa itsestään selvästi kaikille lastensuojelun sosiaalityötä tehneille yhteinen viitekehys on ollut lastensuojelulaki. Vuoden 2007 lastensuojelulaissa asiakkuuden katsottiin alkavan siitä, kun sosiaalityöntekijä

päätti lastensuojelutarpeen selvityksen aloittamisesta tai kiireellisestä lastensuojelutoimenpiteestä. Lain mukaan lastensuojelutarpeen selvityksessä tuli arvioida lapsen kasvuolosuhteita, huoltajien mahdollisuuksia huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta, kasvuolosuhteiden ja/tai lapsen oman käyttäytymisen merkitystä terveyden ja kehityksen vaarantumiselle sekä lastensuojelutoimenpiteiden tarvetta. Lastensuojelun avoimuuden tukitoimiin oli ryhdyttävä, jos kasvuolosuhteet vaaransivat tai eivät turvanneet lapsen terveyttä tai kehitystä, tai jos lapsi käyttäytymisellään vaaransi terveyttään tai kehitystään. (Lastensuojelulaki 417/2007, 26 §, 27 §.)

Tarkastelun alla on sosiaalityöntekijän ammatillinen ja institutionaalinen katse. Edellä kohdassa 2.2.3 esitellyt arviointimallit tuovat omia näkökulmiaan siihen, mitä osa-alueita lapsen elämässä tarkalleen ottaen olisi syytä selvittää ja arvioida. Tarkastelun kohteena on se, mitä sisältöjä sosiaalityöntekijä nostaa esille dokumentoidessaan arviotaan ja kantaansa lapsen lastensuojelun tarpeeseen. Oletan, että arvion ja ratkaisun dokumentoinnissa tulee näkyväksi sosiaalityöntekijän ammatillinen ymmärrys siitä, minkä tyyppiset asiat lapsen tilanteesta edellyttävät lastensuojelun asiakkuutta. Kyse on siitä, minkälaisen ammatillisen sisällön lastensuojelun sosiaalityöntekijät lain määrittelyille arjen työkäytännöissään antavat.

Aineiston keruuajankohtana Espoossa käytössä olleen lastensuojelutarpeen selvityksen yhteenvetopohjan (liite 1) viimeinen otsikko on *Arvio lastensuojelun tarpeesta*. Oletukseni on, että sen alle on ollut tarkoitus kiteyttää nimenomaan sosiaalityöntekijän näkemys lapsen elämäntilanteesta ja lastensuojelun tarpeesta. Aineistona sosiaalityöntekijän muodostaman tilannearvion ja institutionaalisen rajan määrittämisen tarkastelussa käytän pääasiassa em. otsikon alle kirjoitettua tekstiä. Kirjallinen yhteenveto löytyi kuitenkin ainoastaan 79 lastensuojelutarpeen selvityksestä. Lisäksi 30 selvityksessä sosiaalityöntekijä oli kirjannut asiakaskertomukseen arviotaan ja kannanottojaan, jotka päätin ottaa mukaan tarkastelun kohteena olevaan tutkimusaineistoon sen kattavuuden lisäämiseksi. Lähes poikkeuksetta asiakaskertomukseen kirjattu arvio tilanteesta ja kannanotto asiakkuuden jatkumiseen tai päättymiseen oli kirjattu kerrotun asiakkaille joko tapaamisessa tai puhelimesta. Asiakaskertomukseen kirjatut arviot olivat melko niukkoja, mikä ei kuitenkaan juuri poikennut valtaosasta yhteenvetoon dokumentoituja arvioita. Myös sisällöt olivat saman tyyppisiä kuin kirjallisissa yhteenvedoissa. Toisaalta asiakaskertomukseen kirjatun arvion käyttötarkoitus eriaa kirjallisesta yhteenvedosta, joka

toimii myös kommunikoinnin välineenä asiakkaan suuntaan. Toisaalta molempien arvioiden tehtävänä on lastensuojelun institutionaalisen rajan määrittäminen. Aineiston valinnassa erotin arviot yksittäisiä havaintoja koskevista kirjauksista ja jätin jälkimmäiset tarkastelun ulkopuolelle.

4.3.1 Lastensuojelutarpeen arvion tyypit

Lastensuojelutarpeen arvioiden laajuus, sisältö ja esitystapa vaihtelivat paljon aineistossa, mikä vastaa brittiläisessä tutkimuskatsauksessa (Turney ym. 2012, 42, 152–155) saatuja tuloksia. Sosiaalityöntekijän arvion pituus vaihteli kahdesta lauseesta vähän yli sivuun. Taulukossa 18 esitän jaottelun lastensuojelutarpeen arvion tyypeistä aineistossa.

Taulukko 18. Lastensuojelutarpeen arvion tyypit asiakkuuden jatkumisen/päättymisen mukaan (n=114).

Lastensuojelutarpeen arvion tyyppi	Asiakkuus jatkui	Asiakkuus päättyi	Yhteensä kpl	Prosenttia %
Lapsen elämäntilanteen arvio	25	42	67	59
Institutionaalisen rajanvedon perustelu	9	21	30	26
Kannanotto institutionaaliseen rajaan	0	12	12	11
Ei lainkaan sosiaalityöntekijän arviota	4	1	5	4
Yhteensä	38	76	114	100

Lapsen elämäntilanteen arvio viittaa sosiaalityöntekijän kirjoittamaan sisällölliseen kuvaukseen ja analyysiin lapsen tilanteesta (vrt. Petrelius ym. 2016). Varsinainen elämäntilanteen arvio oli 59 prosentissa dokumentoiduista selvityksistä. Elämäntilanteen arvio oli lastensuojelutarpeen arvion tyypeistä laajin ja kattavin. Tähän luokkaan kuuluvat arviot sisälsivät usein myös institutionaalisen rajanvedon perusteluja sekä kannanoton asiakkuuden tarpeeseen. Luokka *institutionaalisen rajanvedon perustelu* kuvaa yhteenveitoja, joiden arviot eivät sisältäneet lainkaan kuvausta tai analyysiä lapsen ja perheen tilanteesta, mutta perustelivat ratkaisua lastensuojelun asiakkuuden jatkumisesta tai päättymisestä myös muulla tavoin kuin viittaamalla lastensuojelulliseen huoleen ja/tai lastensuojelun tarpeeseen. Hieman reilu neljäsosa selvityksistä sijoittui tähän luokkaan.

Rajanvedon eli asiakkuuden tarpeen perustelut liittyvät mm. asiakaslähtöisyyteen, joko lastensuojelun tai muiden palvelujen tarpeeseen, ja lapsen tilanteeseen jo tehdyn intervention riittävyteen muutoksen aikaansaamisessa. Sekä lapsen elämäntilanteen arvion että institutionaalisen rajanvedon perustelujen sisältöjä tarkastellaan alla omina kokonaisuuksinaan.

Kannanotto institutionaaliseen rajaan kuvaa tilannetta, jossa sosiaalityöntekijä ei ole dokumentoinut arvioon lastensuojelun tarpeesta omaa käsitystään lapsen tilanteen sisällöistä eikä perustellut asiakkuusratkaisuaan muulla tavoin kuin viittaamalla lastensuojelun tarpeeseen tai lastensuojelulliseen huoleen. Hieman yli kymmenesosa selvityksistä sijoittui tähän luokkaan ja niissä kaikissa asiakkuus päättyi selvityksen jälkeen. Kannanotot institutionaaliseen rajaan olivat seuraavan tyyppisiä.

”Arvio lastensuojelun tarpeesta:

Lastensuojelutarpeen selvityksen perusteella arvioidaan, että Ilonalla ei ole tarvetta lastensuojeluasiakkuudelle. Lastensuojelutarpeen selvitys ja asiakkuus lopetetaan.”

”Arvio lastensuojelun tarpeesta:

Viena ei ole tällä hetkellä lastensuojelun tarpeessa, koska toimistotapaamisella ei ole herännyt huolta hänestä. Vienan lastensuojelun asiakkuus päätetään.”

Luokka *ei lainkaan sosiaalityöntekijän puhetta* viittaa selvityksiin (5 kpl), joissa sosiaalityöntekijä ei lainkaan näkynyt arvioijana eikä kannanottajana dokumenteissa. Yhteenvedoja ei ollut laadittu ja selvityksistä oli kirjattu ainoastaan asiakkaiden ja yhteistyökumppanien keskusteluissa esille tuomat asiat. Dokumentoinnista ei siten käynyt myöskään ilmi, oliko asiakkuutta jatkettu vai oliko se päätetty. Tietojärjestelmään tehdyistä teknisistä päätöksistä kävi ilmi, että näistä neljän lapsen asiakkuus jatkui ja yhden päättyi selvityksen jälkeen.

4.3.2 Lapsen elämäntilanteen arvio

Seuraavaksi tarkastelen sitä, minkälaisista sisällöistä lapsen elämäntilanteen arviot koostuvat. Tulkitsen arvioon kirjattujen, lapsen elämäntilannetta kuvaavien seikkojen olevan tekijöitä, joita sosiaalityöntekijä on ottanut huomioon, pohtinut ja arvioinut tehdessään ratkaisua lapsen lastensuojelun asiakkuuden tarpeesta. Oletukseni on, että arviota dokumentoidessa sosiaalityöntekijän tiedonmuodostus on kohdistunut lapsen

kehitystä ja hyvinvointia mahdollisesti vaarantaviin tekijöihin lapsen toiminnassa tai kasvuolosuhteissa.

Seuraavassa käyn läpi kolme esimerkkiä lapsen elämäntilanteen arviosta. Ensimmäiset kaksi kuvaavat suppeaksi määrittelemääni elämäntilanteen arviota, jotka käsittivät noin 5/6 tähän tyyppiin sijoittuvista arvioista. Esimerkeistä ensimmäinen on yhteenvetoon kirjattu arvio lastensuojelun tarpeesta.

”Arvio lastensuojelun tarpeesta:

Lastensuojelutarpeen selvityksen aikana sosiaalityöntekijälle on herännyt huoli lasten hyvinvoinnista riitaisissa kotiolosuhteissa. Sosiaalityöntekijälle on herännyt myös huoli äidin jaksamisesta arjen haasteissa. Sosiaalityöntekijän näkemyksen mukaan perhe voisi hyötyä avohuollon tukitoimena joko sosiaalihojauksesta tai tehostetusta perhetyöstä.”

Lapsen elämäntilanteen arvioksi tulkitseen *riitaisten kotiolosuhteiden* aiheuttaman huolen *lasten hyvinvoinnista* sekä *äidin jaksamisesta* arjen haasteissa ilmaistun huolen. Sosiaalityöntekijä on nostanut keskeisenä esille kolmeen lapsen tilannetta ja lastensuojelun tarvetta määrittävään sisältöön kohdistuvaa tiedonmuodostustaan ja arviotaan. Tulkitseen ilmausten edustavan alakategorioita *lapsen suhde vanhempiin ja sisaruksiin, lapsen kehitys ja hyvinvointi*, sekä *vanhemman jaksaminen*.

Toinen esimerkki kuvaa asiakaskertomukseen kirjattua arviota sellaisessa selvityksessä, josta ei ollut laadittu varsinaista yhteenvetoa.

”Kotikäynnillä ei herää huolta Toomasin tilanteesta. Äiti ja isoäiti kertovat avoimesti perheen tilanteesta ja huolehtivat Toomasista lämpimästi. Perheen koti on siisti ja heillä on Toomasia varten hyvin tarvikkeita. Työntekijöiden näkemyksen mukaan Toomas vaikutti iloiselta ja hyvin hoidetulta lapselta ja hän seuraili ja otti kontaktia kiinnostuneesti paikallaolijoihin.

Keskustelun päätteeksi kerroimme päättävämme lastensuojelutarpeen selvityksen ja asiakkuuden. Äitiä ja isoäitiä ohjeistettiin ottamaan lastensuojeluun yhteyttä, mikäli kokevat tarvitsevansa tukea/apua. Äiti ja isoäiti kertoivat jännittäneensä lastensuojelun tapaamista etukäteen, mutta kertoivat käynnistä jääneen positiivinen olo.”

Tulkitseen elämäntilanteen arvion osatekijöiksi *lämpimän huolenpidon lapsesta, kodin siisteyden, lasta varten hankittujen tarvikkeiden riittävyyden, lapsen iloisen ja hyvin hoidetun olemuksen sekä kiinnostuneen kontaktinoton paikallaolijoihin*. Toisin sanoen huolta ei synny siitä, miten vanhempi huomioi ja huolehtii lapsesta emotionaalisella tasolla (alakatgoria *vanhemmuuden taidot*), kodin siisteystason sopivuudesta lapselle

(*vanhempi olosuhteiden turvaajana*), lapsen hoidosta ja perushuolenpidosta (*vanhemmuuden taidot*) tai *lapsen kehityksestä ja hyvinvoinnista* laajassa merkityksessä.

Kolmas esimerkki kuvaa laajaa arviota, jollaiseksi määrittelin vajaan kuudesosan elämäntilanteen arvioista (yhteensä 10 arviota).

”Arvio lastensuojelun tarpeesta:

Lastensuojelun työntekijöiden näkemyksen mukaan selvityksen aikana ei ole noussut huolta Mikaelin perushoidosta (syöminen, nukkuminen, vaatetus) tai kotien olosuhteista. Mikael on selkeästi hyvin rakas ja tärkeä molemmille vanhemmille. Työntekijöiden näkemyksen mukaan Mikael on hyvin hoidetun oloinen lapsi ja hän otti luontevasti kontaktia myös työntekijöihin. Työntekijöiden näkemyksen mukaan Mikaelin ja äidin välinen suhde vaikutti hyvin tiiviiltä; Mikael haki paljon huomiota ja hyväksyntää äidiltä. Mikaelin vuorovaikutusta isän kanssa ei päästy selvityksen aikana havainnoimaan, koska sovittu tapaaminen peruuntui Mikaelin sairastumisen vuoksi. Lastensuojelun työntekijöiden näkemyksen mukaan molempien vanhempien vahvuutena on, että he ovat läheneet hakemaan apua tilanteeseensa. Vanhempien ero on melko tuore, jonka vuoksi äidille on ehdotettu vaihtoehtoksi vertaisryhmätuen hakemista erotilanteeseen. Isä on itse hakeutunut vertaisryhmätoimintaan.

Lastensuojeluilmoituksessa esille nousseesta isän väkivaltaisuudesta ei ole lastensuojelutarpeen selvityksen aikana toteutuneissa tapaamisissa noussut huolta työntekijöille. Äiti on toivonut Mikaelille esimerkiksi psykologin tutkimuksia ja äidille on kerrottu, että hänellä on oikeus niitä pyytää esimerkiksi perheneuvolasta. Kerrottu myös, että mikäli viitteitä väkivallasta tulee, lastensuojelu vie asian tutkimisen poliisille. Äiti kertoi soittaneensa pari viikkoa sitten perheneuvolaan, mutta sieltä oli todettu, että lastensuojelu on nyt oikea taho hoitamaan heidän perheen asiaa.

Lastensuojelun työntekijöille on noussut huoli vanhempien erotilanteen vaikutuksesta Mikaeliin. Vanhemmilla on ollut vaikeuksia sopia Mikaelin tapaamisista. Vanhempien kertoman mukaan poika käyttäytyy isää kohtaan vihamielisesti ja äidin on vaikea luovuttaa lasta isälle tapaamisvuoroilla. Työntekijät ovat pohtineet, että vanhempien ahdistus ja negatiivinen tunnelataus toista kohtaan heijastuu myös Mikaeliin. Mikaelin näkökulmasta olisi tärkeää, että vanhemmat tulevat keskenään toimeen ja kykenevät hoitamaan lapsen liittyviä asioita, jotta lapsi ei joutu riitojen välikappaleeksi. Vanhempien kireät välit vaikuttavat aina myös lapseen, lapsen iästä huolimatta. Mikaelille on tärkeää saada tukea ja läheisyyttä kummaltakin vanhemmaltaan.

Työntekijöiden näkemyksen mukaan Mikael on tällä hetkellä kovan stressin alla, koska vanhemmat ovat ilmeisesti lähes päivittäin yhteydessä toisiinsa ja yrittävät sopia Mikaelin ja isän tapaamisista. Työntekijöiden saaman käsityksen mukaan nuo yhteydenotot kärjistyvät usein riitoihin, jotka myös Mikael näkee ja kuulee. Vanhemmille on tuotu esille, että Mikaelin kannalta heidän on vältettävä riitelemästä Mikaelin kuullen/nähdessä. Vanhemmille on tuotu esille, että jatkossa olisi hyvä, jos Mikael pystyisi olemaan molempien vanhemman luona riittävän pitkän ajan siten, että Mikaelilla olisi mahdollisuus aidosti rauhoittua ja keskittyä vanhemman kanssa normaaliin arkeen ja olemiseen.

Mikaelin lastensuojelutarpeen selvitys päätetään. Työntekijät ehdottavat, että Mikaelin lastensuojeluasiakkuutta jatketaan. Lastensuojelun työntekijät toivovat,

että vanhemmat pyrkisivät molemmat omalta osaltaan rauhalliseen ja sovinnolliseen ratkaisuun Mikaelin asioista. Lastensuojelutyöskentelyn tavoitteena on olla mukana tukemassa vanhempia yhteistyön rakentamisessa ja nostaa esille Mikaelin näkökulmaa. Lastensuojelun työntekijät ovat pohtineet vaihtoehtoksi esimerkiksi aloittaa vanhempien kanssa sosiaalihojaus. Molemmat vanhemmat ovat kertoneet, että heillä on erilaiset näkemykset Mikaelin kasvattamisesta ja sosiaalihojauksessa voitaisiin lähteä pohtimaan esimerkiksi tätä aihetta.”

Lapsen elämäntilanteen arvion osatekijöinä nousevat aineistoesimerkissä esille lapsen perushoito (*vanhemmuuden taidot*), kotien (konkreettiset) olosuhteet (*vanhempi olosuhteiden turvaajana*), lapsen ja vanhemman suhde ja vuorovaikutus), vaille näyttöä jäänyt epäily vanhemman käyttämästä väkivallasta (*väkivalta*), lapsen luonteva kontaktinotto työntekijöihin ja toisaalta lapsen oleminen kovan stressin alla (*lapsen kehitys ja hyvinvointi*), eronneiden vanhempien väliset ristiriidat ja niiden vaikutus lapsen hyvinvointiin (*erovanhemmuus*). Tulkintani mukaan lapsen tilanteen elementeistä ennen kaikkea vastikään eronneiden vanhempien väliset ristiriidat määrittyvät tilannearviossa huolta herättäviksi ja lapsen hyvinvointia kuormittaviksi tekijöiksi.

Arvioni mukaan esimerkki kuvaa monille eroperheille tyypillisiä haasteita ja lapsen riskiä joutua vanhempien käsittelemättömän eron ja ristiriitojen uhriksi. Olen itse sosiaalityöntekijänä ollut arvioimassa lukuisia vastaavia tilanteita. Tilanteessa ei ole mitään epätavallista eikä arvio mahdollista yksittäisen lapsen tunnistamista, joten yksityisyyden suoja ja salassapito eivät ole vaarassa rikkoutua. Ylipäänsä arvio kertoo tulkintani mukaan enemmän lastensuojeluinstituution kohdentumisesta kuin kuvaa yksittäisen lapsen ja perheen yksityistä tilannetta. Lastensuojeluinstituution toimintaan liittyy keskeisesti lapsen edun mukaista vanhemmuutta normittava, kontrollin elementtejä sisältävä ohjaaminen ja ohjeistus. Arvio lastensuojelun tarpeesta toimii vahvasti kommunikaation välineenä vanhempien suuntaan.

”--- Mikaelin näkökulmasta olisi tärkeää, että vanhemmat tulevat keskenään toimeen ja kykenevät hoitamaan lapseen liittyviä asioita, jotta lapsi ei joudu riitojen välikappaleeksi. Vanhempien kireät välit vaikuttavat aina myös lapseen, lapsen iästä huolimatta. Mikaelille on tärkeää saada tukea ja läheisyyttä kummaltakin vanhemmaltaan. ---

Vanhemmille on tuotu esille, että Mikaelin kannalta heidän on vältettävä riitelemästä Mikaelin kuullen/nähdessä. Vanhemmille on tuotu esille, että jatkossa olisi hyvä, jos Mikael pystyisi olemaan molempien vanhemman luona riittävän pitkän ajan siten, että Mikaelilla olisi mahdollisuus aidosti rauhoittua ja keskittyä vanhemman kanssa normaaliin arkeen ja olemiseen. ---

Lastensuojelun työntekijät toivovat, että vanhemmat pyrkisivät molemmat omalta osaltaan rauhalliseen ja sovinnolliseen ratkaisuun Mikaelin asioista. ---”

4.3.3 Tiedonmuodostuksen ja arvioinnin kohteet lapsen elämäntilanteen arvioissa

Edellä käsitellyissä esimerkeissä nousi jo esille joitakin aineistossa esiintyviä lapsen elämäntilanteen arvion alakategorioita. Taulukkoon 19 olen jaotellut arvioissa esiintyvät tiedonmuodostuksen ja arvioinnin kohteet 16 eri sisältöluokkaan ja listannut ne esiintyvyyden mukaan.

Taulukko 19. Lapsen elämäntilanteen arvion sisällöt asiakkuuden jatkumisen/päättymisen mukaan.

Lapsen elämäntilanteen arvion sisältö	Asiakkuus jatkui (n=25)	Asiakkuus päättyi (n=42)	Selvitystä yhteensä
Lapsen kehitys ja hyvinvointi	18	18	36
Lapsen ja vanhemman suhde ja vuorovaikutus	11	18	29
Vanhemmuuden taidot	10	17	27
Vanhempi olosuhteiden turvaajana	3	22	25
Erovanhemmuus	3	10	13
Vanhemman jaksaminen	6	5	11
Koulunkäynti ja päivähoito	7	3	10
Lapsen psyykkinen vointi	7	2	9
Tukiverkosto	4	4	8
Vanhemman psyykkinen vointi	4	3	7
Väkivalta	3	4	7
Vanhemman päihteidenkäyttö	2	4	6
Vanhempien parisuhde	2	2	4
Kuormittavat elämäntapahtumat	-	2	2
Vanhemman fyysinen terveys	-	2	2
Lapsen päihteidenkäyttö	-	1	1
Yhteensä (mainintoja kpl)	79	117	197

Lapsen kehitys ja hyvinvointi sisältää monenlaisia teemoja liittyen lapsen tyytyväiseen ja hyvinvoivaan olemukseen, käyttäytymiseen, tunteiden ja ajatusten ilmaisemiseen, luontevaan kontaktinottoon suhteessa työntekijöihin, omaehtoiseen toimintaan, kodin sääntöjen uhmaamiseen, rikolliseen oireiluun, tekojen seurausten ymmärtämiseen, tervettä kehitystä haittaavaan elämäntapaan, vetäytymiseen sosiaalisista kontakteista, arjen elinpiirin kapeuteen sekä joko mielekkääseen harrastustoimintaan tai sen puuttumiseen. Aineiston ja havaintojen määrän ollessa suhteellisen pieni ei luokan jakaminen useampiin alaluokkiin ollut mielekästä. *Lapsen psyykinen vointi* erosi edellä kuvatusta luokasta selvästi siten, että psyykkisellä voinnilla viitattiin pääasiassa diagnosoituun mielenterveyden häiriöön ja olemassa olevaan psykiatriseen hoitokontaktiin tai epäilyyn nuoren masennuksesta tai itsetuhoisuudesta. *Vanhemman psyykinen vointi* viittasi samoin diagnosoituun sairauteen ja *vanhemman jaksaminen* puolestaan sen hetkisiin voimavaroihin.

Vanhempi olosuhteiden turvaajana kuvasi vanhemman aktiivista vastuunottoa lapsen ja perheen arjen asioiden järjestäjänä. Olosuhteiden turvaamiseksi laskin viittaukset asumiseen, kodin konkreettisiin olosuhteisiin, lapsen ja perheen arjen sujumiseen, hyvinvoinnista huolehtimiseen sekä ylipäänsä vastuullisuuteen ja aktiivisuuteen asioiden hoitamisessa. *Vanhemmuuden taidot* puolestaan kuvaa vanhemman tarjoamaa perushoivaa, huolenpitoa ja kasvatusta. Luokka sisältää myös yhdessä asuvien vanhempien yhteistyön.

Erovanhemmuudeksi nimeämäni luokka sisälsi monenlaisia vanhempien eroon liittyviä lapsen arjen ja vanhempien keskinäisten suhteiden kysymyksiä. Liitin erovanhemmuuden lapsen asioista kuten asumisesta ja toisen vanhemman tapaamisista sopimisen sekä vanhempien välisen yhteistyön ja keskinäisen suhteen teemat. Vanhempien suhde näyttäytyi melko usein ristiriitojen sävyttämänä, mikä saattoi aiheuttaa lapselle lojaliteettiristiriitaa ja joutumisen vanhempien välisen riitelyn välikappaleeksi. Parissa selvityksessä lapsen tilanne määritettiin lastensuojelun näkökulmasta huolto- ja tapaamisriidaksi, jossa lastensuojelulla ei ollut toimivaltaa.

Yksittäisissä tilannearvioissa elämäntilanteen sisällöt voivat esiintyä sekä myönteisten että huolta herättävien asioiden kuvauksina ja arviointeina. Tämä tuli näkyväksi edellä tarkasteltaessa esimerkkiä laajasta arviosta, jossa eriteltiin, mistä osa-alueista selvityk-

sen aikana oli tai ei ollut syntynyt huolta. Taulukko ei siten kerro esille nousseista lastensuojelullisista huolenaiheista, vaan arvioinnin ja tiedonmuodostuksen julkilausutuista kohteista. 13 luokista on yhteisiä kaikille selvityksille. Kaikkia selvityksiä tarkasteltaessa tiedonmuodostuksen ja arvioinnin kohteina korostuvat lapsen kehitys ja hyvinvointi (36 selvitystä), lapsen ja vanhemman suhde ja vuorovaikutus (29), vanhemmuuden taidot (26) sekä vanhempi olosuhteiden turvaajana (26). Kuormittaviin elämäntapahtumiin, vanhemman fyysiseen terveyteen ja lapsen päihteidenkäyttöön viitataan ainoastaan tilannearvioissa, joiden perusteella asiakkuutta ei jatkettu.

Eroteltaessa toisistaan asiakkuuden jatkumiseen ja päättymiseen johtaneet selvitykset, tulee esille, että asiakkuuden jatkumiseen liittyy tässä aineistossa suhteellisesti enemmän lapsen psyykkistä vointia (7 selvitystä) sekä koulunkäyntiä ja päivähoitoa (7) koskevaa tiedonmuodostusta kuin asiakkuuden päättymiseen. Asiakkuuden päättymiseen puolestaan liittyy suhteellisesti enemmän vanhempaan olosuhteiden turvaajana (23) sekä erovanhemmuuteen (10) liittyvää tiedonmuodostusta. Mitään merkittäviä päätelmiä ei näistä eroavuuksista kuitenkaan voida valitsemani analyysimenetelmän pohjalta tehdä. Luokkien sisällön ohella keskeisimmäksi havainnoksi jäänee, että tässä aineistossa sosiaalityöntekijän ammatillinen ja institutionaalinen katse on kiinnittynyt hyvin pitkälti samanlaisiin tekijöihin lapsen elämäntilanteessa riippumatta siitä, johtiko lastensuojelutarpeen selvitys asiakkuuden päättymiseen vai jatkumiseen.

Väli-Suomessa tehdyn lomakekyselyn mukaan yleisimpiä lastensuojelutarpeen selvityksissä arvioitavia asioita olivat perheen arki, vanhemmuus, perheen käytössä olevat verkostot, vuorovaikutus lapsen ja vanhemman välillä sekä koulun sujuminen. Melko yleisesti arvioitiin myös lapsen tarpeita, perheenjäsenten päihteidenkäyttöä ja terveyttä, vapaa-ajan viettoa, perheen taloudellista tilannetta, lapsen turvallisuutta ja perheväkivallan mahdollisuutta. (Kosola 2015, 36–37.) Sisällöt eivät juuri eroa tämän tutkimuksen edellä kuvatuista luokista. Perheen arjen asiat ja taloudelliset kysymykset sisältyvät omassa luokituksessani olosuhteiden turvaamiseen. Luokka lapsen kehitys ja hyvinvointi olisi myös mahdollista hahmottaa lapsen tarpeiden näkökulmana. Merkille pantavin ero on sekä lapsen että vanhemman psyykkisen voinnin tarkastelun puuttuminen Kosolan (mt.) tuloksista. Toisaalta tässäkin tutkimuksessa psyykkinen vointi oli useimmiten jo arvioitu toisaalla ja sosiaalityöntekijän rooliksi jäi pääasiassa viitata siihen omassa arviossaan. Yleisesti ottaen psyykkisen voinnin arvioiminen katsotaan mielen-

terveyspalvelujen eikä lastensuojelun tehtäväksi, vaikkakin sillä on merkitystä lastensuojelutarpeen arvioinnissa.

4.3.4 Institutionaalisen rajanvedon perustelu

Nimesin lastensuojelutarpeen arvion toiseksi yleisimmän tyyppin institutionaalisen rajanvedon perusteluksi. Tämän tyyppiset arviot olivat hyvin lyhyitä.

”Arvio lastensuojelun tarpeesta:

Lastensuojelutarpeen selvityksen aikana lastensuojelullista huolta Klausista ei syntynyt. Klausilla on kontakti lastenpsykiatrian avohoitoyksikköön, mistä perhe saa tarvittavaa tukea. Vanhempia kehoitetaan tarvittaessa olemaan yhteydessä lastensuojeluun.”

Saman tyyppisiä perusteluja löytyi myös laajemmista, lapsen elämäntilanteen arvioksi nimeämistä lastensuojelutarpeen arvioista. Tarkasteltaessa kaikkia lastensuojelutarpeen arvioita jakautuivat institutionaalisen rajanvedon perustelut kahdeksan eri luokkaan. Yksi lastensuojelutarpeen arvio saattoi sisältää useampaan luokkaan kuuluvia perusteluja. Taulukossa 21 tarkastellaan institutionaalisen rajanvedon perustelujen esiintymistä asiakkuuden jatkumisen ja päättymisen mukaan jaoteltuna.

Taulukko 20. Institutionaalisen rajanvedon perustelut asiakkuuden jatkumisen/päättymisen mukaan.

Institutionaalisen rajanvedon perustelu	Asiakkuus jatkui (n=34)	Asiakkuus päättyi (n=69)	Yhteensä selvitystä (n=103)
Asiakaslähtöisyys	14	32	46
Muiden palvelujen riittävyys	-	32	32
Lastensuojelun palvelujen tarve	26	-	26
Tehdyn intervention riittävyys	-	14	14
Yhteistyötahon arvio tarpeesta	2	5	7
Lähestyvä täysi-ikäisyys	-	2	2
Kertaluontoinen tapahtuma	-	2	2
Perusteeton lastensuojeluilmoitus	-	2	2
Yhteensä (mainintoja kpl)	42	89	131

Asiakkuuden jatkumista selvityksen jälkeen perusteltiin lastensuojelun palvelujen tarpeella, asiakaslähtöisyydellä ja yhteistyötahon arviolla. Asiakkuuden päättymisen perustelut jakautuivat useampaan luokkaan, joista korostuivat asiakaslähtöisyys ja muiden palvelujen riittävyys sekä jo tehdyn intervention riittävyys tilanteen muuttamisessa. Joitakin kertoja perusteluissa viitattiin yhteistyötahon arvioon, nuoren lähestyvään täysikäisyyteen, tapahtuman kertaluontoisuuteen ja lastensuojeluilmoituksen perusteettomuuteen.

Tarkastellaan aluksi asiakaslähtöisyyttä, joka oli kokonaisuudessa useimmin esiintyvä perustelujen luokka. Tulkitsin mm. seuraavan tyyppisten mainintojen liittyvän asiakaslähtöisyyteen.

”Sosiaalityöntekijät kokevat työskentelyn äidin kanssa sujuvan hyvin ja äiti on sekä yhteistyökykyinen että halukas yhteistyöhön.”

”Vanhempia kehoitetaan jatkossa tarvittaessa olemaan itse yhteydessä lastensuojeluun.”

Asiakaslähtöisyyden käsite on sosiaalityössä paljon käytetty ja moniselitteinen (esim. Norlamo-Saramäki 2009). Asiakaslähtöisyys voidaan nähdä ensinnäkin toiminnan arvo-perustana, joka pohjautuu ihmisarvon kunnioittamiseen. Lisäksi asiakaslähtöisyyteen sisältyvät asiakkaan tarpeiden, toiveiden ja käsitysten pitäminen toiminnan lähtökohtana, asiakkaan osallistuminen ja aktiivinen toimijuus sekä asiakkaan näkeminen tasavertaisena kumppanina oman elämänsä asiantuntemuksen kautta. Asiakaslähtöisyyden toteutuminen edellyttää muun muassa luottamuksen rakentumista ja myönteistä suhdetta asiakkaan ja ammattilaisen välillä. (Virtanen 2011, 18–19; Rostila 2001, 39–40.) Myös tiedon rakentamisessa on merkitystä sillä, tuotetaanko arvioinnissa tietoa asiakkaasta, asiakkaalta vai asiakkaan kanssa (Ojaniemi & Rantajärvi 2010, 224).

Sosiaalityön asiakaslähtöisyyttä voidaan tarkastella kokonaisvaltaisena työotteena ja suhdekäsitteenä, joka pitää sisällään monia tulkintoja asiakkaan ja ammattilaisen roolista palvelujärjestelmässä (Günther ym. 2013, 53). Günther ja kollegat (2013, 53) toteavat yhteiskunnassa vallitsevan yksimielisyyttä siitä, että asiakaslähtöisyyden tulee olla kiintopisteenä palvelujärjestelmän ja ammatillisen auttamistyön kehittämisessä. Asiakaslähtöisyyden periaatteet sisältyvät sosiaalialan ammattieettiseen koodistoon ja Suomessa ne on kirjattu myös lakiin sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (2000/812) (mt.). Myös lastensuojelulain voi tulkita korostavan paitsi lapsen osallisuutta

myös asiakaslähtöisyyttä. Laki ohjaa esimerkiksi toteuttamaan avohuollon tukitoimia mahdollisimman pitkälle yhteistyössä lapsen ja vanhempien kanssa. (Lastensuojelulaki 417/2007, 34 §.)

Tämän tutkimuksen aineistossa asiakaslähtöisyys kosketti enemmän vanhempia kuin lapsia. Lapsen aktiivisena toimijana ja yhteistyökumppanina viitattiin vain seitsemässä arviossa lastensuojelun tarpeesta. Sen sijaan vanhempien toimijuuteen, yhteistyöhön ja kumppanuuteen sosiaalityöntekijän kanssa viitattiin 44 selvityksessä. Seuraavassa esimerkissä vanhempilähtöisyys nousee hyvin esille.

”Arvio lastensuojelun tarpeesta:

Lastensuojelun näkökulmasta Aamun äiti on sitoutunut hyvin sovittuihin tapaamisiin sekä ymmärtänyt niiden merkityksen. Keskustelujen perusteella äiti osaa laittaa Aamun tarpeet etusijalle ja pyrkii huolehtimaan, että vanhemmat pystyisivät toimimaan yhteistyössä Aamun parhaaksi.

Aamun äiti toivoo jatkossa tukea omaan vanhemmuuteen ja yhteisvanhemmuuteen isän kanssa. Sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan akuuttia tarvetta lastensuojelun asiakkuudelle ei ole, mutta lastensuojelutarpeen selvityksen päättämisen jälkeen suositellaan, että Aamun asiakkuus lastensuojelussa jatkuisi toistaiseksi. Perheelle on tarjottu jatkossa lastensuojelun keskustelutukea Aamun asioissa. Vanhemmat ovat sitoutuneet yhteisiin tapaamisiin. Vanhemmat ovat asiassa samaa mieltä ja asiakkuutta päätetään jatkaa. Lastensuojelun asiakkuuden tarvetta arvioidaan säännöllisesti, ja se voidaan heti lopettaa, mikäli sille ei katsota enää olevan tarvetta.”

Yhteistyötä, sitoutumista ja yhdessä sopimista korostetaan arviossa useaan otteeseen. Lisäksi äidin oma toive tuesta vanhemmuuteen nostetaan vahvasti esille. Sosiaalityöntekijöiden arviossa kyseenalaistetaan akuutti lastensuojelun asiakkuuden tarve ja korostetaan asiakkuuden tarpeen säännöllistä arviointia. Arviosta syntyykin jopa vaikutelma, että äidin toive on keskeinen lapsen lastensuojelun asiakkuuden jatkamiseen vaikuttava tekijä. Vanhempi määrittyy aktiiviseksi toimijaksi lastensuojelutarpeen arvioimisessa ja tarvittavan intervention määrittelyssä. Vanhempien toiveet nousivat vahvasti esille myös 17-vuotiaiden nuorten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syitä tarkastelevassa ammatillisessa lisensiaatintutkimuksessa. Yhtenä nuoren sijoitukseen johtavana tekijänä nousi esille vanhemman toive joko yleisemmin lastensuojelun avusta ja/tai erityisesti nuoren sijoittamisesta. Vanhemmat toivoivat nuoren sijoitusta 41 prosentissa tarkastelluista tapauksista. (Pietilä 2017, 125–127.)

Tämän tutkimuksen aineistossa oli yksi selvitys, jossa nuoren oma toive kodin ulkopuolelle sijoittamisesta johti kiireelliseen sijoitukseen ja sen myötä lastensuojelun asiakkuuden jatkamiseen. Selvitystyöskentely oli alkanut ennen sijoitusta ja kaikkia perheenjäseniä oli tavattu sen aikana. Taustalla oli vanhemman rankkaa alkoholinkäyttöä.

”Sami sijoitettiin kiireellisesti vastaanottokotiin. Sami oli soittanut Espoon sosiaali- ja kriisikeskukseen viime yönä ja kertonut että on väsynyt äidin juomiseen eikä jaksakaan enää kotona. Samin lastensuojelutarpeen selvitysvaihe loppuu ja lastensuojelun asiakkuus jatkuu.”

Myös seuraava esimerkki on aineistossa poikkeuksellinen, koska siinä nostetaan esille vanhemman ohella myös nuoren hyvä sitoutuminen ja yhteistyön tekeminen.

”Arvio lastensuojelun tarpeesta:

Elena ja äiti ovat olleet hyvin sitoutuneita selvityksen tapaamisiin ja toimineet hyvässä yhteistyössä tukiverkoston kanssa. Elenan ja äidin kanssa on keskusteltu lastensuojeluasiakkuuden jatkumisesta. Tavoitteena on tukea äitiä kasvatus-tehtävässä ja varmistaa Elenan tukipalveluiden toimiminen. Lisäksi on sovittu taloudellisesta tukemisesta Elenan harrastuksiin liittyen sekä isän ja Elenan suhteen vahvistamiseksi. Sosiaaliohjauksen avulla voitaisiin tukea Elena mm. arjen elinpiiriin laajentamisessa ja sopivan harrastustoiminnan löytämisessä. Elenan lastensuojelun asiakkuus jatkuu lastensuojelutarpeen selvityksen päättyessä.”

Arvio antaa ymmärtää, että ratkaisu lastensuojelun asiakkuuden jatkumisesta on tehty sekä nuoren että äidin kanssa yhdessä keskustellen ja neuvotellen. Lapsen tilanteen muutostarpeet ilmaistaan myönteisinä tavoitteina (isän ja Elenan suhteen vahvistaminen, arjen elinpiiriin laajentaminen, sopivan harrastustoiminnan löytäminen). Tuki ja tukeminen mainitaan arviossa useampaan kertaan; lastensuojelu asettuu vahvasti tukipositioon.

Asiakslähtöisyys ilmeni perusteluissa usein yhteisen sopimisen korostamisena. Seuraava esimerkki kuvaa asiakkuuden päättämistä yhteisellä sopimuksella toisen vanhemman kanssa.

”--- Sovittu yhdessä äidin kanssa, että Janin lastensuojelun asiakkuus päätetään lastensuojelutarpeen selvitykseen. Lastensuojelun työntekijät eivät tässä vaiheessa pidä lastensuojelun tukea olennaisesti Janin hyvinvointiin vaikuttavana asiana ja uskovat, että kertaluontoinen interventio on ollut riittävä puuttumisen muoto. Vanhempia kehoitetaan kuitenkin ottamaan yhteyttä lastensuojeluun matallalla kynnyksellä, mikäli uusia huolestuttavia tilanteita tulee eteen. Lastensuojelun asiakkuus päätetään.”

Vanhempilähtöisyyttä tulkitsen kuvaavan myös sen, että arviointivastuuta annetaan tulevaisuuden osalta vanhemmille. Vastaavan tyyppinen kehoitus ottaa itse tarvittaessa matalalla kynnyksellä yhteyttä lastensuojeluun löytyi aineistosta 23 kertaa. Nuoren mahdollisuuteen ottaa itse tarvittaessa lastensuojeluun yhteyttä viitattiin kolmessa arviossa.

Suomessa kehitetyt lastensuojelutarpeen arviointimallit painottavat asiakkaiden osallistumista ja hyvän asiakassuhteen merkitystä (Hietamäki 2015, 62–66). Yhteistyöhön pyrkimisellä ja pääsemisellä on myös todettu olevan merkitystä lastensuojelun avohuollon työskentelyn toteutumisen ja intensiivisyyden kannalta (Pekkarinen 2016). Lapsen huostaanottoon johtaneissa avohuollon asiakkuuksissa apu näytti menevän parhaiten perille silloin, kun se oli toivottua. Yhteisymmärryksessä toteutettu avohuollon työskentely oli intensiivistä ja johti suostumukseen perustuvaan huostaanottoon. Ristiriitaisissa prosesseissa tuen saanti sen sijaan vaarantui. Pekkarinen (mts. 123) nimesi analyysinsä kiinnostavimmaksi tulokseksi sen, että lastensuojelun avohuollon tilanteet erosivat toisistaan ennen kaikkea ”erilaisten suhteissa rakentuvien kynnysten sekä työorientaatioiden suhteen”. Lapsen tai perheeseen liittyvillä ominaispiirteillä ei niinkään ollut merkitystä. (Pekkarinen 2016.) Näitä havaintoja vasten tarkasteltuna hyvän yhteistyösuhteen nouseminen yhdeksi lastensuojelun asiakkuuden jatkamisen perusteluista tulee ymmärrettäväksi. Samalla sosiaalityöntekijän kirjaamat perustelut pyrkivät rakentamaan ja vahvistamaan tätä suhdetta.

Onko yhteistyön, asiakkaan sitoutumisen, toiveiden ja oman arviointikyvyn korostaminen lastensuojelutarpeen arvioissa sosiaalityöntekijöiden toiveajattelua, vai kertooko se jotakin olennaista lastensuojelutarpeen arviointityöskentelystä vanhempien kanssa, myös vanhempien kokemana? Ainakin Espoossa tehdyssä pro gradu -työssä sekä ammattilaiset että asiakasvanhemmat katsoivat asiakkaiden osallistuvan lastensuojelutarpeen selvityksen laajuuden määrittelyyn ja ammattilaisten ottavan huomioon asiakkaiden näkemykset ratkaisuja tehdessään (Frankberg 2015).

Asiakaslähtöisyyden jälkeen yleisin rajavedon perustelu oli muiden kuin lastensuojelun palvelujen riittävyys lapsen ja perheen tukemisessa, millä perusteltiin ratkaisua asiakkuuden päättämisestä.

”Arvio lastensuojelun tarpeesta:

Lastensuojelutarpeen selvityksen aikana lastensuojelullista huolta Klausista ei

syntynyt. Klausilla on kontakti lastenpsykiatrian avohoitoyksikköön, mistä perhe saa tarvittavaa tukea. Vanhempia kehoitetaan tarvittaessa olemaan yhteydessä lastensuojeluun.”

Klausin tilanteesta ei synny lastensuojelullista huolta. Hänellä ja perheellä on tarvittava tukikontakti jo lastenpsykiatriassa.

Lastensuojelun asiakkuuden jatkamisen perusteluissa puolestaan korostui nimenomaan lastensuojelun tukitoimien tarve ja tarjoaminen.

”Arvio lastensuojelun tarpeesta:

Patrikin asiakkuutta lastensuojelun avopalveluissa jatketaan. Patrik on saamassa tukiperheen lastensuojelun avohuollon tukitoimena. Taloudelliseen tukeen liittyvissä asioissa äiti voi ottaa yhteyttä aikuissosiaalityöhön.”

Patrikin lastensuojelun asiakkuutta ollaan jatkamassa ja hänelle ollaan järjestämässä avohuollon tukitoimia. Taloudellisten asioiden osalta äitiä ohjataan aikuissosiaalityön palvelujen piiriin. Lastensuojelun asiakkuuden jatkuessa institutionaalista rajanvetoa eli lastensuojelun tehtäväalueen määrittelyä tehtiin myös ohjaamalla vanhempia lastensuojelun ohella muihin palveluihin. Esimerkiksi taloudelliset asiat määrittäivät selkeästi lastensuojelutyön ulkopuolelle.

Edellä Janin lastensuojelun tarvetta koskevassa arviossa todetaan kertaluontoisen intervention olevan lastensuojelun näkökulmasta tässä kohti riittävä puuttumisen muoto (*tehdyn intervention riittävyys*).

”--- Lastensuojelun työntekijät eivät tässä vaiheessa pidä lastensuojelun tukea olennaisesti Janin hyvinvointiin vaikuttavana asiana ja uskovat, että kertaluontoinen interventio on ollut riittävä puuttumisen muoto. ---”

Tähän luokkaan kuuluvia kannanottoja esiintyi 14 kertaa. Tulkintani mukaan näissä kannanotoissa tunnistettiin tilanteesta nousseen lastensuojelullista huolta, mutta asioiden jo muuttuneen tai parantuneen lastensuojeluilmoitukseen johtaneen tilanteen jälkeen joko perheenjäsenten oman toiminnan tuloksena tai lastensuojelun intervention seurauksena.

”Arvio lastensuojelun tarpeesta:

Asia on kotona käsitelty hyvin eikä tapaamisen perusteella jäänyt lastensuojelullista huolta Marikasta. Marika täyttää pian 18v ja keskusteltu hänen kanssa seuraamuksista, jos vastaavanlaiset asiat tapahtuvat jatkossa ja jäävät merkintöinä rikosrekisteriin. Keskusteltu nuorille tarkoitetuista palveluista - Omnian ammatistartti, etsivä nuorisotyö, VAMOS ja NUPOLI - joihin jatkossa voi tarvittaessa ottaa yhteyttä.”

Arviossa kuvataan asia jo käsitellyn hyvin kotona (*tehdyn intervention riittävyys*). Lisäksi asiakkuuden päättämistä perustele se, että nuori on pian täyttämässä 18 vuotta (*lähestyvä täysi-ikäisyys*). Nuorta ohjataan tarvittaessa ottamaan yhteyttä muihin soveltuviin palveluihin (*muiden palvelujen riittävyys*).

Viimeinen esimerkki kuvaa asiakaskertomukseen kirjattua arviota, jossa viitataan mm. yhteistyötahon arvioon lastensuojelun tarpeesta.

”Kerron äidille, että työskentely lastensuojelun osalta voidaan päättää. Äiti ei koe tarvitsevänsä lastensuojelun tukea. Myöskään pyynnön tehneen aik. psyk. polin sosiaalityöntekijän mielestä lastensuojelun mukaantulo ei ole välttämätöntä. Äiti ja Linda ovat myös aloittaneet Perheneuvola käynnit. Ohjeistan vielä äitiä olemaan yhteydessä aikuissosiaalityöhön taloudellisissa asioissa. Annan äidille aikuissosiaalityön palveluneuvonnan numeron ja kehoitan häntä olemaan sinne yhteydessä puhelumme jälkeen.”

Lindan tilannetta käsittelevässä aineisto-otteessa nostetaan vahvasti esille äidin oma arvio lastensuojelun tarpeesta (*asiakaslähtöisyys*) sekä lisäksi pyynnön lastensuojelutarpeen arvioinnista tehneen työntekijän arviota (*yhteistyötahon arvio*). Arviossa todetaan Lindalla ja äidillä jo olevan käytössään perheneuvolan tuki ja taloudellisiin asioihin voidaan saada apua aikuissosiaalityöstä (*muiden palvelujen riittävyys*).

4.4 Asiakkuutta edellyttävät tilanteet lastensuojelutarpeen arvioinnissa

Kolmas tutkimuskysymys koskee sitä, minkä tyyppisiä ovat ne tilanteet, joissa sosiaalityöntekijä on arvioinut lapsen olevan lastensuojelun tarpeessa. Tutkimuksen suunnitteluvaiheessa ennako-oletukseni oli, että lastensuojelun asiakkuuden jatkamisen tai päättämisen perusteet on kirjattu selvityksen yhteenveto-osaan otsikon *Arvio lastensuojelun tarpeesta* alle. Analyysin edetessä tämä oletamus osoittautui virheelliseksi. Käydessäni aineistoa läpi kävi pian ilmi, etteivät lastensuojelutarpeen selvityksen yhteenvedot useinkaan sisältäneet sellaista kattavaa arviota, josta lapsen kokonaistilanne olisi ollut mahdollista helposti tavoittaa ja tiivistää analyysia varten. Lastensuojelun asiakkuuden perusteiden tarkastelussa minun täytyi ottaa jokaisen selvityksen dokumentointi kokonaisuudessaan erittelyn kohteeksi ja nojautua analyysissä omaan ammatilliseen osaamiseeni lastensuojelun sosiaalityöntekijänä.

Sosiaalityöntekijän arviossa (taulukko 19) esille tulevat tiedonmuodostuksen ja arvioinnin kohteet eivät toisin sanoen välttämättä kuvanneet lapsen lastensuojelun asiakkuuden

syitä tai perusteita. Tämä seikka tulee hyvin esille verrattaessa edellä esitettyä listausta kokonaisaineiston perusteella tekemääni tulkintaan siitä, mihin tausta- ja syytekijöihin lastensuojelun asiakkuuden jatkaminen perustui. Toisin sanoen kyse oli siitä, millä tavalla lapsen kasvu ja kehitys näyttivät vaarantuneen, ja mikä tai mitkä olivat kasvua ja kehitystä vaarantavat tekijät. Kärjistettynä esimerkkinä toimii Henrin tilanteesta tehty lastensuojelutarpeen arvio.

”Arvio lastensuojelun tarpeesta:

Lastensuojelutarpeen selvityksen aikana on tullut ilmi huolenaiheita, joita ei voida jättää käsittelemättä jatkossakin. Perheelle tullaan hakemaan tehostettua perhetyötä. Henrin asiakkuus lastensuojelussa jatkuu.”

Arviossa annetaan ymmärtää selvityksessä nousseen esille huolenaiheita, joiden vuoksi lastensuojelun asiakkuuden jatkamista pidetään perusteltuna. Huolenaiheita ei kuitenkaan yksilöidä ja arvion muodostaminen muun dokumentoinnin perusteella jätetään lukijan vastuulle. Oma asiakirjoihin perustuva tulkintani on, että Henrin elämäntilanteessa lastensuojelun asiakkuuden perusteena ovat mittavat koulupoissaolot, huoli psyykkisestä voinnista, vähäiset kaverisuhteet koulussa ja ylipäänsä sosiaalisista kontakteista vetäytyminen. Huolta lisää se, ettei Henri ota vastaan eri tahojen hänelle tarjoamaa tukea.

Kun tarkastellaan kaikkia 135 huhtikuussa 2014 päätettyä lastensuojelutarpeen selvitystä jatkui kaikkiaan 44 lapsen lastensuojelun asiakkuus selvityksen jälkeen. On todettu, etteivät yksittäiset syyt tai ominaispiirteet selitä lastensuojelun asiakkuutta, vaan kyse on eri tekijöiden yhdistelmästä ja sosiaalityöntekijän kokonaisvaltaisesta, tapauskohtaisesta ja suhteissa tapahtuvasta arviointityöstä (Pösö 2010). Tarkastelin aineistoa kokoamalla ensin lapsikohtaisesti kaikki tilanteeseen liittyvät lapsen hyvinvoinnissa havaitut puutteet tai sitä kuormittavat tekijät. Hyödynsin analyysissä aiemmin muodostamaani lapsen elämäntilanteen sisältöjen luokitusta. Tämän jälkeen tiivistin asiakkuuden jatkumiseen johtavat tilanteet kymmeneksi eri tyyppiä asiakkuuden pääasiallisten perusteiden mukaan. Taulukossa 22 esitän sekä asiakkuuteen johtaneiden tilanteiden tyyppiluokituksen että kaikki kyseisen tyyppin kohdalla esiintyneet elämäntilannetekijät, joiden tulkitsen vaikuttaneen sosiaalityöntekijän kokonaisarvioon lastensuojelun tarpeesta. Tässä kohdassa otan tarkoituksellisesti tarkasteluun mukaan myös ne selvitykset, joiden toteuttamista ei ollut dokumentoitu tietojärjestelmään.

Taulukko 21. Lastensuojelun asiakkuuden pääperusteet ja asiakkuuden jatkumiseen vaikuttaneet elämäntilannetekijät (n=44).

Lastensuojelun asiakkuuden pääperusteet	Asiakkuuden jatkumiseen vaikuttaneet elämäntilannetekijät
Nuoren koulupoissaolot ja psyykkinen vointi (11)	Koulunkäynti (11) Lapsen psyykkinen vointi (11) Lapsen kehitys ja hyvinvointi (7) Vanhemman jaksaminen (3) Lapsen ja vanhemman suhde ja vuorovaikutus (2) Erovanhemmuus (1)
Ei tietoa (7)	-
Vanhemman mielenterveysongelmat (5)	Vanhemman psyykkinen vointi (5) Vanhemman jaksaminen (2) Tukiverkosto (2) Väkivalta (1) Erovanhemmuus (1) Koulunkäynti (1)
Vanhemman päihdeongelmat (4)	Vanhemman päihteidenkäyttö (4) Väkivalta (3) Vanhemman psyykkinen vointi (1)
Ristiriidat kotona nuoren ja vanhempien välillä (4)	Lapsen ja vanhemman suhde ja vuorovaikutus (4) Lapsen kehitys ja hyvinvointi (4) Vanhemman jaksaminen (3) Vanhemmuuden taidot (1) Vanhempi olosuhteiden turvaajana (1)
Vanhempien välinen väkivalta (4)	Väkivalta (4) Vanhemman päihteidenkäyttö (3) Vanhempien parisuhde (3) Erovanhemmuus (1)
Lapsen psyykkinen tai käyttäytymiseen liittyvä oireilu ja vanhemman keinottomuus siihen vastaamisessa (3)	Vanhemmuuden taidot (3) Lapsen psyykkinen vointi (2) Lapsen kehitys ja hyvinvointi (2)
Lapsen sairaus tai erityistarpeet ja vanhemman haasteet/keinottomuus niihin vastaamisessa (3)	Lapsen kehitys ja hyvinvointi (3) Vanhemman jaksaminen (1) Vanhemmuuden taidot (1) Vanhemman fyysinen terveys (1)
Eronneiden vanhempien väliset ristiriidat (2)	Erovanhemmuus (2) Lapsen kehitys ja hyvinvointi (1)
Puutteellinen huolenpito lapsesta ja arvioinnissa epäselväksi jäänyt perhetilanne (1)	Vanhemmuuden taidot (1) Lapsen ja vanhemman suhde ja vuorovaikutus (1)

Useimmin lapsen lastensuojelun asiakkuus jatkui tilanteessa, jossa nuorella oli sekä koulunkäyntivaikeuksia että psyykkistä sairastamista tai oireilua. Kolmessa näistä selvityksistä mainittiin lisäksi, ettei nuori itse ollut yhteistyössä lastensuojelun tai muiden toimijoiden kanssa eikä halunnut ottaa tarjottua tukea vastaan. Yhdessä selvityksessä puolestaan vanhempi ei tehnyt yhteistyötä koulun eikä lastensuojelun kanssa. Asiakkuuden jatkumisen pääsyinä esiintyivät myös vanhemman mielenterveysongelmat, vanhemman päihdeongelmat, ristiriidat nuoren ja vanhempien välillä, vanhempien välinen väkivalta, vanhemman vaikeudet vastata lapsen oireiluun tai erityistarpeisiin, eronneiden vanhempien väliset ristiriidat sekä puutteellinen huolenpito lapsesta yhdistettynä epäselväksi jääneeseen perhetilanteeseen.

Ehkä huomiota herättävin – ja huolestuttavin – yksityiskohta on ”ei tietoa” -luokan sijoittuminen toiseksi yleisimmäksi tyypiksi asiakkuuden syitä tarkasteltaessa. Jo yllä on todettu, että koko aineistoa tarkasteltaessa puuttui dokumentointi kokonaan vajaasta kuudesosasta (n=21) lastensuojelutarpeen selvityksiä. Näistä kuuden lapsen asiakkuus jatkui ja 15:en asiakkuus päättyi selvityksen jälkeen. Taulukon 22 luokkaan ”ei tietoa” sijoittui kuusi selvitystä, joista oli dokumentoitu ainoastaan vireille tulo ja tekninen päätös asiakkuuden jatkumisesta tai päättymisestä. Yhdessä selvityksessä tapaamisten dokumentointi oli niin niukkaa, ettei asiakkuuden perusteita ollut mahdollista päätellä kirjauksista. Mitä kertoo lastensuojeluinstituution toiminnasta se, että lastensuojelun asiakkuudesta voidaan tehdä päätös ilman että perusteita dokumentoidaan?

Vuonna 2006 käynnistyneistä lastensuojelun asiakkuuksista muodostettiin seitsemän asiakkuusprofiilia, jotka nimettiin seuraavasti: 1) monissa vaikeuksissa olevan nuoren asiat, 2) väkivalta, 3) lapsen hoidon laiminlyönti ja vanhempien avuttomuus, 4) aikuisten riidat ja riitely lapsesta, 5) vanhempien päihde-ehtoinen elämä, 6) lapsen itsenäisen selviytymisen pulmat, 7) vanhempien jaksamattomuus ja vaikeudet työelämässä sekä 8) lasten erityisyys ja sairaus. (Heino 2007.) Tämän tutkimuksen aineistosta en tunnista monissa vaikeuksissa olevaa nuorta, lapsen itsenäisen selviytymisen pulmia tai vanhempien jaksamattomuutta ja työelämän vaikeuksia lastensuojelun asiakkuuden perusteina. Koulunkäynnin haasteisiin ja psyykkiseen oireiluun ei tässä aineistossa liittynyt nuoren rikollista oireilua ja/tai päihteidenkäyttöä kuten Heinin (mts. 76) tutkimuksessa. Lapsen itsenäisen selviytymisen pulmat kuten taloudenhoitoon ja asumiseen liittyvät ongelmat eivät myöskään nousseet esille. Vanhempien jaksamattomuus ei profiloitunut omaksi

tyypikseen, sen sijaan jaksamattomuutta esiintyi kyllä muiden pulmien yhteydessä. Vaikeudet työelämässä eivät nousseet lainkaan esille lastensuojelun tarvetta aiheuttavina kuormitustekijöinä. Loput neljä profiilia sen sijaan ovat sovitettavissa myös oman aineistoni kuvaamiseen.

Lopuksi listasin vielä edellisessä taulukossa kuvatut elämäntilannetekijät niiden esiintymistiheyden mukaan lastensuojelun asiakkuuden perusteiden tarkastelemiseksi.

Taulukko 22. Lastensuojelun asiakkuuden jatkumiseen vaikuttaneet elämäntilannetekijät.

Lastensuojelun asiakkuuden jatkumiseen vaikuttaneet elämäntilannetekijät	Mainintoja kpl
Lapsen kehitys ja hyvinvointi	17
Lapsen psyykkinen vointi	13
Koulunkäynti	11
Vanhemman jaksaminen	9
Lapsen ja vanhemman suhde ja vuorovaikutus	7
Vanhemman päihteidenkäyttö	7
Väkivalta	7
Vanhemmuuden taidot	6
Erovanhemmuus	5
Vanhemman psyykkinen vointi	5
Vanhempien parisuhde	3
Tukiverkosto	2
Vanhempi olosuhteiden turvaajana	1
Vanhemman fyysinen terveys	1
Yhteensä	93

Vuonna 2006 lastensuojelun asiakkaaksi tulleita lapsia tarkasteltaessa korostuivat vanhempiin ja vanhemmuuteen liittyvinä asiakkuuden taustasyinä vanhempien jaksamattomuus, perheristiriidat, vanhempien riittämätön vanhemmuus, vanhempien avuttomuus ja osaamattomuus, vanhempien mielenterveysongelmat, vanhempien päihteidenkäyttö, lapsen huolto- ja tapaamisriidat sekä perheväkivalta tai sen uhka (Heino 2007). Samat taustatekijät nousevat myös tämän tutkimuksen aineistossa esiin, sillä oletuksella että

Heinon (mt.) tutkimuksen perheristiriidat sisältävät myös vanhempien parisuhdeongelmat (taulukko 22). Lapsiin ja nuoriin liittyvät tekijät olivat tutkimuksissa niin ikään pitkälti samoja. Heinon (2007) tutkimuksessa nousivat esiin ristiriidat vanhempien kanssa, koulunkäyntivaikkeudet, huono psyykinen terveys, sairastelu, fyysinen sairaus tai vamma sekä kehityksen viivästyminen. Kaikki edellä mainitut syyt tulivat esille myös tässä tutkimuksessa. Erityisesti korostuivat lapsen tai nuoren psyykinen vointi sekä koulunkäyntiin liittyvät vaikeudet.

Tiedonmuodostuksen näkökulmasta yksi tämän osion päähavainnoista on, ettei sosiaalityöntekijän dokumentoima arvio lastensuojelun tarpeesta välttämättä kuvaa lapsen elämäntilannetta eikä kerro lastensuojelun asiakkuuden perusteita. Havainto on kysymyksiä herättävä, muttei uusi. Heino (2016) viittaa Urho Rauhalaan (1978), jonka mukaan sosiaalityöntekijä jättää huostaanoton varsinaisen syyn merkitsemättä asiakirjoihin sitä todennäköisemmin, mitä koulutetumpi hän on. Rauhala pohtii asiakassuhteen kannalta olevan usein perusteltua kirjata perusteeksi jokin toissijainen syy, jotta työskentely ensisijaisen syyn poistamiseksi mahdollistuu. (Mts. 9–10.) Myös tämän tutkimuksen aineisto antaa viitteitä siitä, että muut seikat saattavat arviota laatiessa mennä lapsen elämäntilanteen kuvauksen ja lastensuojelun asiakkuuden perustelujen edelle. Palataan hetkeksi jo aiemmin asiakaslähtöisyyden yhteydessä tarkasteltuun arvioon Aamun lastensuojelun tarpeesta.

”Arvio lastensuojelun tarpeesta:

Lastensuojelun näkökulmasta Aamun äiti on sitoutunut hyvin sovittuihin tapaamisiin sekä ymmärtänyt niiden merkityksen. Keskustelujen perusteella äiti osaa laittaa Aamun tarpeet etusijalle ja pyrkii huolehtimaan, että vanhemmat pystyisivät toimimaan yhteistyössä Aamun parhaaksi.

Aamun äiti toivoo jatkossa tukea omaan vanhemmuuteen ja yhteisvanhemmuuteen isän kanssa. Sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan akuuttia tarvetta lastensuojelun asiakkuudelle ei ole, mutta lastensuojelutarpeen selvityksen päättämisen jälkeen suositellaan, että Aamun asiakkuus lastensuojelussa jatkuisi toistaiseksi. Perheelle on tarjottu jatkossa lastensuojelun keskustelutukea Aamun asioissa. Vanhemmat ovat sitoutuneet yhteisiin tapaamisiin. Vanhemmat ovat asiassa samaa mieltä ja asiakkuutta päätetään jatkaa. Lastensuojelun asiakkuuden tarvetta arvioidaan säännöllisesti, ja se voidaan heti lopettaa, mikäli sille ei katsota enää olevan tarvetta.”

Arvio asettuu uuteen valoon, kun sitä tarkastellaan suhteessa otteeseen selvityksen käynnistäneestä lastensuojeluilmoituksesta.

”--- Poikaystävä tuli eilen potilaan luokse yöksi ja tänään aamupäivällä syntyi riitaa. Poikaystävä rikkoi hyllyn ja kävi potilaaseen käsiksi. Puristi kasvoista,

kuristi kurkusta, heitti kahdesti seinään, löi potilaan kättä käyttäen tämän oikean kylkeen ja painoi potilaan käsivarsista kiinni pitäen tätä lattiaan. ---”

Lastensuojelutarpeen selvityksen tapaamisissa äiti kertoi useammasta viimeaikaisesta tilanteesta, joissa isä oli käyttäytynyt aggressiivisesti Aamun läsnä ollessa ja jopa käynyt äitiin käsiksi. Kertaalleen äiti oli soittanut hätäkeskukseen isän hajottaessa paikkoja. Äiti totesi joutuvansa ajoittain pelkäämään isää. Isä tavoitettiin selvityksen aikana ainoastaan puhelimitse. Isän mukaan muita lastensuojeluilmoitusta vastaavia tilanteita ei ollut ollut eikä olisi jatkossakaan. Hänen mielestään tapahtuneessa ei ollut kyse pahoinpitelystä. Aamun lastensuojelun asiakkuuden pääasialliseksi perusteeksi määrittyi analyysissäni vanhempien välinen väkivalta. Huoli lapsen altistumisesta isän äitiin kohdistamalle väkivallalle ja isän päihteidenkäytölle on kuitenkin täysin häivytetty arviosta. Onko perusteena esimerkiksi äidin suojeleminen ja isän motivoiminen yhteistyöhön?

Lapsen mahdollinen altistuminen väkivallan kokemiselle tai näkemiselle, minkä voisi ajatella olevan yksi lapsen kasvua ja kehitystä vakavimmin uhkaavista ympäristötekijöistä, katosi arviointiprosessissa näkyvistä yleisemminkin. Väkivalta (21 ilmoitusta) oli aineistossa toiseksi yleisin lastensuojeluilmoituksen syy. 12 ilmoitusta koski vanhempien välistä väkivaltaa ja 9 lapsen kohdistunutta pahoinpitelyä. Kuitenkin ainoastaan seitsemässä lapsen elämäntilanteen arviossa väkivalta nousi arvioinnin ja tiedonmuodostuksen kohteeksi (taulukko 19). Edellä kohdassa 4.3 esimerkiksi laajasta elämäntilanteen arviosta nostettu Mikaelin lastensuojelutarpeen arvio oli melko poikkeuksellinen siinä, että sosiaalityöntekijä otti kantaa lastensuojeluilmoituksessa esille tuotuun väkivaltaepäilyyn.

”--- Lastensuojeluilmoituksessa esille nousseesta isän väkivaltaisuudesta ei ole lastensuojelutarpeen selvityksen aikana toteutuneissa tapaamisissa noussut huolta työntekijöille. ---”

Kaikkiaan väkivalta näyttäytyy lastensuojelun sosiaalityölle vaikeana asiana kohdata ja käsitellä. Väkivalta katosi monin tavoin näkyvistä myös Hiitolan (2015) huostaanottoasiakirjoja tarkastelevassa väitöstutkimuksessa. Sosiaalityöntekijöiden huostaanottoasiakirjoihin kirjaamissa väkivaltakuvauksissa ei aina tehty selväksi, kuka oli tekijä ja kuka uhri. Oikeudessa väkivalta jäi usein nostamatta huostaanoton perusteeksi; sosiaalityöntekijän huostaanottoasiakirjoihin dokumentoimasta väkivallasta 42 prosenttia ei päätynyt oikeuden perusteluteksteihin. Hiitola (mt.) identifioi aineistosta useita erilaisia

väkivaltaa piilottavia diskursseja, jotka liittyivät joko väkivallan selityksiin tai perhettä ja vanhemmuutta käsitteleviin diskursseihin. Väkivaltaa vanhempien välisinä ristiriitoina ja parisuhdeongelmina käsittelevä diskurssi peitti näkyvistä uhrin ja tekijän sekä heidän sukupuolensa. Parisuhdeongelmiin keskittyessään saattoi puhetapa kokonaan sivuuttaa lapsen kokemuksen. Väkivallan liittäminen hetkittäiseen impulssikontrollin menetykseen tai lapsen kasvatukseen puolestaan peitti väkivallan vaikutukset näkyvistä. Kasvatusväkivallan yhteydessä kulttuurista saatettiin rakentaa kaiken kattava selitys väkivallalle. Perheen määrittäminen moniongelmaiseksi hävitti väkivallan muiden helpommin lähestyttävien ongelmien joukkoon. Helpommin puututtavana ongelmana näytettiin esimerkiksi vanhemman päihteidenkäyttö. Puhe moniongelmaisperheistä piilotti etenkin isien äiteihin ja lapsiin kohdistaman väkivallan. Tällainen moniongelmaisperheissä esiintyvä väkivalta oli aineistossa esiintyvistä väkivallasta kuitenkin kaikkein vakavinta. Vanhemman epäonnistuneeseen suojelutehtävään kiinnittyvä diskurssi pyrki vastuuttamaan uhrin väkivallan tekijän sijaan. Tutkimuksen aineistossa vastuu väkivallasta määriteltiin lähes aina äidille, vaikka isien kerrottiin tekevän valtaosan väkivallasta. (Hiitola 2015, 106–158, 244–246.)

Väkivallan vaikutuksista lapsen kehitykseen on olemassa selkeää tutkimustietoa, joka on syytä ottaa huomioon lapsen tilanteen arvioinnissa (Tulensalo ym. 2017). Tämän tutkimuksen tulokset vahvistavat käsitystä, että lastensuojelun sosiaalityön tapoja merkityksellistää, kohdata ja dokumentoida lapsen kasvuympäristössä tapahtuvaa väkivaltaa on syytä tarkastella kriittisesti jatkossakin. Lapsen suojelun tarpeen arvioiminen ja suojelutehtävässä onnistuminen edellyttävät sekä perusteltua ja jäsentynyttä ymmärrystä työn kohteena olevista ilmiöistä että rohkeutta ja taitoa tunnistaa ja tarttua niihin.

5 Tiedon muodostuminen lastensuojelutarpeen arvioinnissa

5.1 Tulosten yhteenveto

Tutkimustehtävänä oli tarkastella sosiaalityön tiedonmuodostusta lastensuojelutarpeen selvityksessä. Kiinnostuksen kohteena oli se, minkälaiseen sosiaalityön tiedonmuodostukseen ja tilanearvioon ratkaisu lastensuojelun asiakkuudesta perustuu. Asiakirja-aineistoa ja sen sisältämää tietoa lähestyttiin institutionaalisen ja ammatillisen tiedon (Heino ym. 2016; Eronen 2013) sekä organisaation muistin näkökulmasta (Huuskonen ym. 2010a). Tiedonmuodostuksen näkökulmaa rakennettiin hahmottamalla lastensuojelutarpeen arviointi laadullisena (tapaus)tutkimusprosessina, joka käsittää aineiston keräämisen ja sen analysoimisen suhteessa valittuun viitekehykseen sekä analyysin tulosten ja johtopäätösten kirjallisen raportoimisen. Aikaisempaa suomalaista ja kansainvälistä tutkimusta luettiin tiedonmuodostuksen näkökulmasta etsien tietoa tiedonmuodostuksen keinoista, arvioinnin osallistujista eli tietolähteistä, analyysin ja arvion muodostamisesta ja dokumentoinnista. Tutkimuksen kontekstin rakentamiseksi tarkasteltiin suomalaisen lastensuojelun joitakin keskeisiä piirteitä. Tutkimustehtävää lähestyttiin kysymällä 1) miten lastensuojelutarpeen arvioinnissa tarvittava tieto muodostetaan; 2) minkälaisista sisällöistä arvio lastensuojelun tarpeesta koostuu; sekä 3) minkälaisia ovat ne tilanteet, joissa lapsen arvioidaan olevan lastensuojelun tarpeessa.

Ensimmäiseksi tarkastelin sitä, miten lastensuojelutarpeen arvioinnissa tarvittava tieto muodostetaan. Tiedonhankinnan keinoista korostui kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa tapahtuva haastattelu, johon lähes kaikki lastensuojelutarpeen selvitykset perustuivat. Tulos oli odotettu, koostuuhan sosiaalityön käytäntö pitkälti ihmisten välisistä vuorovaikutustilanteista (esim. Juhila 2004; Kuronen 2004). Yllättävämpi tulos oli havainnoinnin melko suuri, mutta epäsystemaattiselta ja jäsentymättömältä vaikuttava rooli tiedonmuodostuksessa. Yli kolmasosassa selvityksistä työntekijä oli kirjannut lasta, vanhempaa, vanhemmuutta, suhdetta, vuorovaikutusta, kotikäynnin tunnelmaa tai lapsen kotia kuvaavia havaintojaan asiakirjoihin. Lapsen osalta havainnoitiin useimmin käyttäytymistä, olemusta, tunnetilaa ja ominaisuuksia. Tulkitsin kirjattujen havaintojen kohteiden liittyvän sosiaalityöntekijöiden käsityksiin siitä, minkälaiset havaittavissa olevat asiat kertovat lapsen terveyden, kehityksen ja hyvinvoinnin vaarantumisesta ja mitkä tekijät

aiheuttavat riskejä tälle vaarantumiselle. Toiminnallisia välineitä käytettiin tiedonhankinnassa ainoastaan reilussa kymmenesosassa ja aikaisempia tai selvitystä varten pyydettyjä asiakirjoja 10 prosentissa selvityksistä. Havainto on yllättävä suhteessa siihen, että Suomessa kehitetyt lastensuojelun alkuarviointimallit korostavat toiminnallisuutta ja erilaisten menetelmien käyttöä yhtenä keskeisenä periaatteena (Hietamäki 2015, 63–65). Kolmasosassa selvityksistä asiakirjoista ei käynyt ilmi, oliko lapsella aiempaa lastensuojelun asiakkuutta tai aiempia lastensuojelutarpeen arviointeja taustallaan.

Selvitykset perustuivat pitkälti vanhempien haastatteluissa antamaan tietoon; vanhempien puheen dokumentointi muodosti noin puolet selvitysten asiakirjoista. Yleisin tapaamistyyppi oli lapsen ja vanhemman/vanhempien yhteinen tapaaminen ja toiseksi yleisin tapaaminen, jossa oli perheenjäsenten lisäksi ammattilaisverkostoa mukana. Kolmanneksi yleisin oli kotikäynti, joka tehtiin noin kolmasosassa selvityksistä. Käytännössä tämä tarkoittaa, että vanhempien haastattelu tapahtui pääasiassa tilanteissa, joissa lapsi, ammattilaisverkosto tai molemmat olivat mukana. Ainoastaan 15 prosenttia selvityksistä perustui pelkästään vanhemman suullisesti antamaan tietoon. Kotikäyntien rooli tiedonmuodostuksen kannalta jäi dokumenteissa epäselväksi; noin puolet kotikäyntien kirjauksista ei sisältänyt minkäänlaisia kotiin liittyviä havaintoja. Ainoastaan kahdessa selvityksessä järjestettiin niin lapsen yksilötapaaminen, kotikäynti kuin ammattilaisneuvottelukin.

Analyysi nosti esille pohdinnan aiheita liittyen lapsen osallistumiseen ja tiedollisen toimijuuden toteutumiseen. Lapsi jäi kokonaan tapaamatta neljäsosassa selvityksistä, ilman että tapaamatta jättämiselle juurikaan esitettiin perusteluja. Lisäksi viisi prosenttia lapsista jäi näkymättömäksi asiakirjoissa tapaamisesta huolimatta. Kahdeksasosa tuli nähdyksi ja loppuja 57 prosenttia myös kuultiin ja kuunneltiin. Pienet lapset jäivät helposti vähemmälle huomiolle kuin kouluikäiset. Lapsen yksilötapaaminen ilman vanhempia järjestettiin alle kolmasosassa selvityksistä. Lapsen tapaamisten ja osallistumisen osalta on vaikea arvioida, ovatko tulokset hyviä vai huonoja, koska vertailukohtia ei juuri ole. Hietamäen (2015) tutkimuksessa lapsi tavattiin 87 prosentissa selvityksistä ja ruotsalaisessa tutkimuksessa (Matscheck & Berg Eklundh 2014) 79–85 prosentissa lapsen iästä riippuen. Tarkastelu osoitti, ettei lapsen muodollinen tapaaminen välttämättä vielä merkitse, että lapsi olisi osallistunut tai ollut osallinen arviointiin. Muita ammatti-

laisia osallistui tavalla tai toisella tiedon kerryttämiseen noin puolessa selvityksistä. Lasten ja ammattilaisten antama tieto molemmat muodostivat viidesosan asiakirja-aineistosta. Läheisverkostoa osallistui vajaaseen viidesosaan selvityksistä ja määrällisesti heidän antamansa tieto jäi varsin marginaaliseksi.

Tapaamisten määrä selvityksissä vaihteli nolasta kuuteen tapaamiseen. Lapsen lastensuojelun asiakkuuden jatkumiseen johtaneisiin selvityksiin sisältyi tyypillisesti kahdesta neljään tapaamista, joista kahdessa lapsi oli mukana. Kun asiakkuus ei jatkunut, sisälsi tyypillinen selvitys yhdestä kahteen tapaamista, joista lapsi oli mukana kerran tai ei yhtään kertaa. Kaikkiaan analyysistä muodostuu kuva, että aineiston lastensuojelutarpeen selvitykset tehtiin keskimäärin niukkojen tapaamisten ja vähäisen tiedonhankinnan varassa. Lapsi ei nouse toimijana keskiöön, vaan vanhempien toimijuus korostuu. Vaarana on, että arvioinnin kannalta oleellista lapsen tietoa ja kokemuksia jää tavoittamatta. Aiempaa lastensuojelun asiakkuutta saati sen syitä ei välttämättä kartoiteta, tai pidetä mainitsemisen arvoisena tietona yhteenvedossa, jolloin merkityksellistä asiakirjatietoa saattaa jäädä hyödyntämättä. Syntyy riski, ettei lapsen, perheen ja asiakkuuden historiaa ja taustoja selvitetä riittävästi. Tilannearviointi painottuu liiaksi nykyhetkeen ja vuorovaikutuksessa vanhempien kanssa tuotettuun tietoon, minkä on Isossa-Britanniassa todettu johtaneen liian optimistisiin arvioihin ja lapsen kannalta vakaviin seurauksiin (Turney ym. 2012, 155; Holland 2011, 162; Munro 1998; Reder ym. 1993).

Toiseksi analysoin sosiaalityöntekijän laatiman lastensuojelutarpeen arvion sisältöjä. Arviot olivat vaihtelevia sekä laajuudeltaan että sisällöltään. Dokumentoidun arvion pituus vaihteli kahdesta lauseesta vähän yli sivuun. Sisällön perusteella arviot jakautuivat neljään eri luokkaan, joita olivat lapsen elämäntilanteen arvio, institutionaalisen rajanvedon perustelu, kannanotto institutionaaliseen rajaan sekä ei lainkaan sosiaalityöntekijän arviota. Yhteensä 109 arviosta vajaa 60 prosenttia jäsensi lapsen elämäntilannetta lastensuojelutarpeen näkökulmasta. Neljäsosassa selvityksistä lastensuojelutarpeen arvio sisälsi institutionaalisen rajanvedon perusteluja ilman lapsen tilanteen sisällöllistä jäsentämistä. Noin kymmenesosa arvioista rajoittui pelkkään kannanottoon koskien institutionaalista rajaa eli ratkaisuun asiakkuuden jatkumisesta tai päättymisestä. Lopuissa neljässä prosentissa ei ollut näkyvissä sosiaalityöntekijän arviota, ratkaisua eikä ylipäänsä sosiaalityöntekijää toimijana. Tulkintani mukaan kyseessä oli kuitenkin arvio

lastensuojelun tarpeesta, koska lapsen asiakkuutta oli päätetty jatkaa tai se oli päätetty päättää, kaikessa hiljaisuudessa.

Lapsen elämäntilanteen arviot sisälsivät seuraaviin aihepiireihin liittyvää tiedonmuodostusta ja arviointia: lapsen kehitys ja hyvinvointi, lapsen ja vanhemman suhde ja vuorovaikutus, vanhemmuuden taidot, vanhempi olosuhteiden turvaajana, erovanhemmuus, vanhemman jaksaminen, koulunkäynti ja päivähoido, lapsen psyykkinen vointi, tukiverkosto, vanhemman psyykkinen vointi, väkivalta, vanhemman päihteidenkäyttö, vanhempien parisuhde, kuormittavat elämäntapahtumat, vanhemman fyysinen terveys sekä lapsen päihteidenkäyttö. Yksittäisissä tilanearvioissa nämä elämäntilanteen sisällöt saattoivat esiintyä sekä myönteisten että huolta herättävien asioiden kuvauksina ja arvioina. Sosiaalityöntekijän ammatillinen ja institutionaalinen katse oli kiinnittynyt hyvin pitkälti samanlaisiin tekijöihin lapsen elämäntilanteessa riippumatta siitä, johtiko lastensuojelutarpeen selvitys asiakkuuden päättymiseen vai jatkumiseen. Tulkitsen lastensuojelutarpeen arvioissa esiintyvien tiedonmuodostuksen ja arvioinnin sisältöjen tarjoavan vihjeitä siitä, minkälaista lapsen kehityksen ja sen mahdollisen vaarantumisen viitekehystä sosiaalityöntekijät käyttävät arvioidessaan lapsen lastensuojelun tarvetta. Arvioissa esiin nostetut elämäntilanteen osa-alueet eivät tarjoa kattavaa kuvaa siitä, mitä kaikkea selvityksen aikana on arvioitu. Sen sijaan ne kuvaavat niitä aihepiirejä, joilla on nähty olevan merkitystä lapsen lastensuojelun tarpeen dokumentoinnin kannalta.

Asiakkuuden jatkumista selvityksen jälkeen perusteltiin lapsen elämäntilanteen ohella lastensuojelun palvelujen tarpeella, asiakaslähtöisyydellä ja yhteistyötahon arviolla. Asiakkuuden päättymisen perusteluissa nousivat esille erityisesti asiakaslähtöisyys, muiden palvelujen riittävyys sekä jo tehdyn intervention riittävyys tilanteen muuttamisessa. Yhteistyötahon arvioon, nuoren lähestyvään täysi-ikäisyyteen, tapahtuman kertaluontoisuuteen ja lastensuojeluilmoituksen perusteettomuuteen viitattiin niin ikään joitakin kertoja. Kiinnostavin havainto liittyi asiakaslähtöisyyteen, joka määrittyi analyysissä vahvasti vanhempilähtöisyydeksi. Sosiaalityöntekijän muotoileman lapsen ja perheen elämäntilanteen arvion ohella lastensuojelun tarvetta perusteltiin etenkin vanhempien toiveilla ja näkemyksillä. Vanhemmat nostettiin perusteluissa melko usein arvioinnin toimijoiksi ja yhteistyökumppaneiksi. Lapsen toive tai yhteistyötahon arvio nousivat perusteeksi huomattavasti harvemmin.

Kolmanneksi tyypittelin tilanteita, joissa sosiaalityöntekijä oli arvioinut lapsen olevan lastensuojelun asiakkuuden tarpeessa. Kaikkiaan 44 lapsen lastensuojelun asiakkuus jatkui selvityksen jälkeen, mikä oli kolmasosa aineiston selvityksistä. Tyypit muodostin sen mukaan, mitkä elämäntilanteen osatekijät olin sosiaalityöntekijä-tutkijana, oman ammatillisen ja institutionaalisen ymmärryksen varassa arvioinut lapsen lastensuojelun asiakkuuden pääasiallisiksi perusteiksi. Tyyppejä muodostui kymmenen ja ne olivat esiintymistiheyden mukaan lueteltuina: nuoren koulupoissaolot ja psyykkinen vointi (11 kpl), ei tietoa (7), vanhemman mielenterveysongelmat (5), vanhemman päihdeongelmat (4), ristiriidat kotona nuoren ja vanhempien välillä (4), vanhempien välinen väkivalta (4), lapsen psyykkinen tai käyttäytymiseen liittyvä oireilu ja vanhemman keinottomuus siihen vastaamisessa (3), lapsen sairaus tai erityistarpeet ja vanhemman haasteet/keinottomuus niihin vastaamisessa (3), eronneiden vanhempien väliset ristiriidat (2) sekä puutteellinen huolenpito lapsesta ja arvioinnissa epäselväksi jäänyt perhetilanne (1). Tämän tutkimuksen yleisimmälle asiakkuustyyppille ei löytynyt vastinetta aiemmasta lastensuojelun uusia asiakkaita käsittelevästä tutkimuksesta (Heino 2007).

Tiedonmuodostuksen kannalta tutkimuksen keskeisin tulos oli, ettei sosiaalityöntekijän dokumentoima arvio lastensuojelun tarpeesta läheskään aina kuvannut lapsen elämäntilannetta eikä tuonut esille lastensuojelun asiakkuuden perusteita. Sen selvittämiseksi, minkälaisissa tilanteissa lastensuojelun asiakkuus oli arvioitu tarpeelliseksi, tarvittiin sosiaalityöntekijä-tutkijan dokumentteihin perustuvaa lastensuojelutarpeen arviointityötä. Tuloksentani mukaan sosiaalityöntekijöiden tapaustutkimusten tulokset olivat jääneet raportoimatta. Yksittäisenä analyysin aikana esille nousseena asiana huomiota herätti se, että väkivalta lapsen kehitystä ja hyvinvointia kuormittavana tekijänä uhkasi dokumenteissa hävitä taka-alalle arviointiprosessin kuluessa.

5.2 Pohdinta ja johtopäätökset

Tiedonmuodostus nousi tämän tutkimuksen keskiöön seurauksena havainnosta, jonka mukaan sosiaalityöntekijöiden laatimat arviot lastensuojelun tarpeesta sisälsivät vain niukasti tietoa lapsen lastensuojelun asiakkuuden taustalla olevasta elämäntilanteesta tai lastensuojelun asiakkuuden perusteista. Vaikka havainto ei ole uusi, jättää se silti sosiaalityöntekijä-tutkijan ammatillisen hämmennyksen valtaan. Puutteet sosiaalityön tilan-

nearvion dokumentoinnissa haastavat etsimään kirjallisuudesta mahdollisia asiakirjakirjaamiseen vaikuttavia ja sitä ohjaavia tekijöitä. Dokumentoinnin sisältöön ja laatuun yhteydessä olevia tekijöitä on mahdollista etsiä ainakin toimintaympäristöön liittyvistä ongelmista, sosiaalityön tietoperustaan liittyvistä kysymyksistä sekä lastensuojelun sosiaalityön kompleksisesta, jännitteisestä, emotionaalisesta ja sosiaalisesta luonteesta.

Lastensuojelussa tehtävän arvioinnin on tutkimuskirjallisuudessa todettu olevan hyvin kontekstisidonnaista toimintaa; toimintaympäristön ja organisaation asettamat reunaehdot määrittävät voimakkaasti arviointia (Petrelius 2016). Kirjallisuuden perusteella pidän kiistattomana, että kiire, resurssivaje, työntekijöiden vaihtuvuus, toimintaympäristön asettamat tehokkuusvaateet ja työtä tukevien rakenteiden puutteet muodostavat yhden aivan keskeisistä esteistä laadukkaalle tiedonmuodostukselle ja dokumentoinnille (Alatalo 2018; Lahtinen ym. 2017, 11; Petrelius 2016; Kaski ym. 2016; Tulensalo & Muukkonen 2016; Huuskonen & Vakkari 2015; Alhanen 2014; Pösö 2014; Sinko & Muuronen 2013, 15; Bardy & Heino 2013; Huuskonen ym. 2010b; Forsman 2010, 87). Tämän tutkimuksen aineistossa pääasiallinen tiedonmuodostuksen keino oli perheenjäsenten haastattelu, jota hyödynnettiin keskimäärin kahdessa tapaamisessa. Vähäiseen tiedonhankintaan pohjautuvien selvitysten asiakirjoja lukiessa hiipi mieleen kysymys, voiko niillä keinoin muodostettu arvio perustua juuri muuhun kuin intuitioon ja ensivaikutelmiin. Huolellinen tilannearviointi on systemaattisuutta, aikaa, vuoropuhelua, ajattelua ja reflektiota vaativaa työtä. Mahtuuko sellainen työorientaatio suomalaisen lastensuojelun sosiaalityön tämän hetkisiin raameihin? Tunnistetaanko lastensuojelun sosiaalityö tietotyöksi?

Tästä näkökulmasta tutkimustuloksia voi myös lukea kuvauksena siitä, minkälainen tiedonmuodostus ja tilannearviointi on ollut mahdollista Espoon lastensuojelun vuoden 2014 resurssien, sosiaalityöntekijän työnkuvan ja organisaation työlle tarjoamien toimintaedellytysten puitteissa. Vuoden 2014 jälkeen lastensuojelutyön organisoinnissa ja toimintaympäristössä on sekä Espoossa että valtakunnallisesti tapahtunut liikettä lakimuutosten ja kehittämishankkeiden seurauksena. Käytettävissä ei kuitenkaan ole tutkimustietoa siitä, mikä vaikutus muutoksilla tähän mennessä on ollut tiedonmuodostuksen edellytyksiin. Julkisesta keskustelusta päätellen lastensuojelun kriisiä ei ole saatu ratkaistua. Alkuvuodesta 2018 on sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta selvitetty

keinoja lastensuojelutyön kuormittavuuden vähentämiseksi (Kananoja 2018). Tulokset ovat käytännön työn näkökulmasta toistaiseksi jääneet laihoiksi.

Sosiaalityön muotojen, prosessien ja tuloksien voidaan myös katsoa heijastavan alan tietoperustaa (Karttunen & Hietämäki 2014, 321). Sosiaalityössä tarvittavaa tietoa on jäsennetty eri tavoilla (esim. Karttunen & Hietämäki 2014; Trevithick 2008; Raunio 2004; Drury-Hudson 1999), joita Jaakkola (2016) on eritellyt lastensuojelutarpeen arvioinnin näkökulmasta. Pelkistettynä sosiaalityöntekijöiden ymmärrys siitä, minkälaisen lapsen hyvinvointia kuormittavien inhimillisten ja sosiaalisten ongelmien kanssa lastensuojelussa ollaan tekemisissä ja miten niiden ratkomiseksi olisi parasta työskennellä, muodostuu sekä tutkimustiedon että käytännön kokemuksen perusteella (esim. Raunio 2004). Kansainvälisissä tutkimuskatsauksissa nostetaan työntekijöiden tutkimukseen ja teoriaan perustuva tieto ja osaaminen aivan keskeiseksi lastensuojelussa tehtävän arvioinnin laatutekijäksi (Petrelius 2016). Tutkimusperustaisen käytännön rakentamisen yhtenä haasteena on työn kohteena olevien ilmiöiden, sosiaalisten ongelmien, tietoperustan laajuus (Karttunen & Hietämäki 2014, 328).

Suurempi hidaste on kenties kuitenkin ollut se, että sosiaalityöntekijöiden on todettu korostavan kokemustiedon merkitystä teoreettisen ja tutkimustiedon kustannuksella (Gray & Schubert 2012; 2010; Petrelius 2005; Laine 2005). Jaakkolan (2016) haastattelemat helsinkiläiset sosiaalityöntekijät toivat puheen tasolla esille tarpeen teoreettisen ja empiirisen tiedon hyödyntämiseen. Teorioiden käyttäminen ei kuitenkaan näyttäytynyt kovin tiedostettuna. Empiirisen tutkimustiedon etsiminen työn tueksi oli opintojen jälkeen vähäistä ja sidoksissa yksittäisen sosiaalityöntekijän omaan kiinnostukseen. (Jaakkola 2016.) Munro (1998) on esittänyt, että puutteet tiedon dokumentoinnissa ja kommunikoinnissa heijastavat sosiaalityöntekijöiden taipumusta nojautua työssä liiaksi arkiymmärrykseensä. Ammatillinen arkiymmärrys ei tarjoa riittäviä välineitä työn käsitteellistämiseen. Isossa-Britanniassa tehdyissä selvityksissä on toistuvasti todettu, ettei lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden päättelyketjua ja arvioinnissa hyödyntämää tietoa ole ollut mahdollista saada selville (Munro 1998).

Myös tämän tutkimuksen aineistossa jää usein kuilu kerätyn tiedon ja sen pohjalta tehdyn asiakkuusratkaisun välille, koska kokonaiskäsitys ja arvio lapsen elämäntilanteesta

on jäänyt dokumentoimatta ja kenties kokonaan tietoisesti jäsentämättäkin. Tietoperustan näkökulmasta tulkitsen arvion muodostamisen haasteiden kertovan ennen kaikkea tarpeesta kirkastaa lastensuojelutarpeen arviointia ohjaavaa viitekehystä, joka jäsentää ja käsitteellistää kohteena olevaa ilmiökenttää sekä teorian että käytännön tasolla. Tulkitsen aineistosta nousevien jäsenysten ilmentävän sosiaalityön jonkinasteisesti jaettua implisiittistä arkiymmärrystä lastensuojelun tarpeeseen vaikuttavista tekijöistä. Katson kuitenkin, että entistä laadukkaampaan tiedon hankintaan, analyysiin ja tulkintaan sekä dokumentointiin ja kommunikointiin tarvitaan entistä eksplikoidumpaa teoreettista ja tutkimukseen perustuvaa viitekehystä. Tällaista onkin LAPE-muutosohjelmassa työstetty lapsen ja perheen hyvinvoinnin kokonaisuuden jäsentämiseksi monen toimijan yhteistyönä (Tulensalo ym. 2017; Petrelius ym. 2016). Arvioinnin tavoitteena on tuottaa perheenjäsenten ja ammattilaisten yhteinen tulkinta keskeisimmistä tuen tarpeista ja muodostaa hypoteeseja siitä, mistä lapsen ja perheen tilanteessa on kysymys ja mikä voisi auttaa. Arvioinnin tulos ja johtopäätökset ajatellaan dynaamisiksi, työskentelyn kuluessa tarkentuviksi hypoteeseiksi. (Tulensalo ym. 2017, 24.)

Tietoperustaan liittyen pidän myös tärkeänä, että lastensuojelutarpeen arvioinnissa pohdittaisiin sekä yleisesti että tapauskohtaisesti sitä, minkälaista ja mitä asioita koskevaa tietoa on mahdollista muodostaa eri tiedonhankinnan keinojen avulla. Milloin lastensuojelutarpeen tietämiseksi riittää pelkkä kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa tapahtuva perheenjäsenten haastattelu? Missä tilanteissa ja minkä tyyppisten asioiden selville saamiseksi on välttämätöntä koota yhteen aikaisempi asiakirjatieto lapsen lastensuojelun asiakkuudesta ja perheenjäsenten muiden mahdollisten palvelujen käytöstä? Minkälainen rooli havainnoinnilla yleensä ja kotikäynneillä erityisesti on lapsen tilanetta koskevassa tiedonmuodostuksessa? Voisiko ja pitäisikö lastensuojelutarpeen arvioimiseksi tehtävää havainnointia jäsentää ja systematisoida? On paikallaan myös pohtia, minkälaisissa tilanteissa on syytä hyödyntää kaikkia käytettävissä olevia tiedonhankinnan ja -muodostuksen keinoja. Myös lapsen tiedollisen toimijuuden toteutuminen edellyttää työntekijöiltä ja organisaatioilta sen edellytysten tietoista pohdintaa ja mahdollistamista sekä nähdäkseni toiminnallisten työmenetelmien tätä aineistoa kattavampaa hyödyntämistä.

Lastensuojelun tietotyöhön sisältyy tunteita ja emootioita, epävarmuutta, epäselvää ja moniselitteistä tietoa sekä kuormittavaa emotionaalista ja sosiaalista dynamiikkaa (Lees

2017). Työssä kohdattavia ongelmia on kuvattu jopa pirullisiksi (Heino 2014). Turney ja kollegat (2012) käyvät tutkimuskatsauksessaan läpi lukuisia lapsikeskeisen arvioinnin esteitä, joista ihmisten välisiin suhteisiin liittyvät muun muassa tietoisuus lapsen lojaliteetista vanhempiaan kohtaan, työntekijän yli-identifioituminen vanhempiin, vanhempien pyrkimys hankaloittaa lasten tapaamista ja ohjata huomiota pois lapsen hyvinvointia vaarantavista huolenaiheista, voimavarakeskeisten lähestymistapojen virheellinen käyttö, väkivallan pelko ja työn emotionaalinen kuormittavuus. (Turney ym. 2012, 107–108, 110–111.) Tutkimustieto pelkästään ei välttämättä auta luovimaan tässä tunnepitoisessa ristiaallokossa. Kompleksisen ja jännitteisen kokonaisuuden hallitsemisessa korostuvat sosiaalityöntekijän kriittisen reflektion taidot ja työyhteisön vahva tuki. Reflektiotaitoja tarvitaan tiedollisen aineksen ohella työhön sisältyvän emotionaalisen kuormituksen käsittelemisessä. (Karttunen & Hietamäki 2014.)

Leesin (2017) ajatukseen emotionaalisesti älykkäästä tietotyöstä nojaten ajattelen, että lastensuojelun sosiaalityön tiedonmuodostuksen yksi suurimmista haasteista on kääntää reflektion ja systemaattisen lisätiedon hankinnan avulla myös erilaiset epämääräiset tuntemukset, vaikutelmat ja intuitiot perustelluksi arvioksi. Arvio on syytä dokumentoida ja päivittää riittävän usein asiakkuuden aikana. Lastensuojelun tiedonmuodostusprosessi on jatkuvasti keskeneräinen ja sisältää epävarmuutta. Lopullista tietoa ei koskaan saavuteta ja tilannearvio on ainoastaan niin kattava ja perusteellinen, kuin siinä hetkessä on mahdollista. Arviota ei kuitenkaan muodostu ilman kulloisenkin kokonaiskäsityksen dokumentointia.

Lastensuojelutarpeen arviointiin liittyvät asiakirjat tuovat näkyväksi työn monitahoisuutta ja sisäisiä jännitteitä, jotka heijastuvat dokumentointiin. Toteuttamani sisältöjen analyysi nosti ikään kuin sivutuotteena esiin lastensuojelutarpeen arvion dokumentoinnin monia funktioita ja käyttötarkoituksia. Tässä aineistossa niitä ovat ainakin asiakas(vanhempi)lähtöisyyden korostaminen, tuen tarjoaminen, yhteistyöhön motivointi, lapsuuden ja vanhemmuuden normittaminen, kontrolli sekä tilannearviointi ja lastensuojelun institutionaalisen rajan määrittäminen. Arviointia tehdään suhteissa ja laaditut asiakirjat toimivat paitsi tiedon muodostamisen myös kommunikoinnin ja yhteistyön rakentamisen välineinä. Marjo Alatalon (2018) ammatillisessa lisensiaatintutkimuksessa haastatellut lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijät jäsentävät suhdeperustaista tiedonmuodostusta monella tapaa jännitteisenä tehtävänä. Työn kokonaisuuden kannalta

mielekkäimpinä sosiaalityöntekijät pitävät sellaisia tiedonmuodostuksen tapoja, jotka eivät ole ristiriidassa työskentelysuhteen luomisen edellytysten kanssa. (Alatalo 2018.) Asiakkaiden omaan toiveeseen ja yhteistyöhön perustuva avohuollon työskentely vaikuttaa hyödyttävän lasta eniten, vaikka se johtaisi lopulta huostaanottoon (Pekkarinen 2016). Lastensuojelutarpeen arvioon ja sen dokumentointiin liittyy väistämättä sosiaalityöntekijän ammatillista ja institutionaalista vallankäyttöä. Työ sisältää haastavaa tasapainoilua lapsen edun ja vanhempien oikeuksien toteutumisen välillä (esim. Munro 2002). Aina yhteiseen näkemykseen lapsen tilanteesta ja sen edellyttämistä toimista ei ole mahdollista päästä.

Vierulan (2017) tulkinnan mukaan lastensuojelun asiakirjakirjoittamisessa on kyse tiedon transformaatiosta, joka merkitsee lastensuojelun asiakkaina oleville vanhemmille heidän henkilökohtaista elämäänsä koskevan tiedon kielellistä ja käsitteellistä sekä hallinta- ja omistussuhteissa tapahtuvaa muutosta. Transformaatio tuottaa positiivisina, neutraaleina ja negatiivisina koettuja asiakkaan ja asiakirjan välisiä valtasuhteita. Työntekijöiden ja vanhempien samanmielisyyden vallitessa on todennäköisempää, ettei asiakirjoista muodostu lisätaakkaa vanhempien henkilökohtaiseen elämään. (mt.) Tulkitsen aineiston asiakirjoissa esiintyvän yhteistyön, tuen, asiakaslähtöisyyden ja vanhempien oman toimijuuden korostamisen ilmentävän myös sosiaalityöntekijöiden ammattieettistä pyrkimystä minimoida valta-asetelmien mahdollisia haitallisia vaikutuksia asiakasvanhemmille.

Lastensuojelun dokumenteille asetuvat vaateet ja tavoitteet ovat niin moninaisia, ettei kaikkiin niihin vastaaminen samanaikaisesti ole välttämättä realistista. Vierula (2017) toteaa ”hyvän lastensuojelun asiakirjan” näyttäytyvän melko mahdottomana tehtävänä. Asiakirjojen ei liene mahdollista esimerkiksi toteuttaa asiakkaana olevien lasten ja vanhempien osallisuutta sellaisella ideaalilla tavalla, jota niiltä tänä päivänä odotetaan. Asiakirjakirjaamista olisi paikallaan tarkastella osana laajempaa asiakkaiden ja työntekijöiden suhteiden tarkastelua. Ylipäänsä tarvitaan teoreettista ja moraalista keskustelua lastensuojelun dokumentoinnin tehtävästä sekä siitä, millaisia tarpeita lastensuojelussa kirjoitettavien asiakirjojen ajatellaan ensisijaisesti palvelevan. (Vierula 2017, 91–92, 101–102.)

Tämän tutkimuksen valossa vastakkain saattavat asettua suojelutehtävää tukeva tiedonmuodostus ja yhteistyön rakentaminen vanhempien kanssa, jotka molemmat palvelevat lapsen edun toteutumista. Tasapainoilu näiden välissä ei ole yksinkertainen tehtävä. Lisäksi dokumentoinnin tulisi myös olla lapsiystävällistä (Petrelius ym. 2016). Lastensuojelun institutionaalisen tehtävän ja sitä tukevan organisaation muistin näkökulmasta ajattelen kuitenkin, että lastensuojelutarpeen arvioidokumentin keskeisin tehtävä on tuottaa sellainen jäsennys ja tulkinta lapsen elämäntilanteesta, jonka pohjalta voidaan perustellusti ratkaista suojelun tarve ja asettaa tavoitteet muutostyöskentelylle. Muussa tapauksessa saatetaan päätyä esimerkiksi tilanteeseen, jossa vanhemman toiseen kohdistama väkivalta lapsen tilanteeseen ja suojelun tarpeeseen vaikuttavana tekijänä jää käsitteellistämättä ja dokumentoimatta. Tällöin hyvää tarkoittava dokumentointi saattaa pahimmillaan vakavasti vaarantaa suojelutehtävän onnistumisen. Ammatillisesti en usko siihen, että sosiaalityöntekijän perustellun arvion kirjaamatta jättäminen lopulta edistää yhteistyötä vanhempien kanssa, saati sitten lasten ja vanhempien osallisuutta. Yhteistyön rakentamisen keinojen on löydettävä sosiaalityöntekijän muusta työkalupakista.

Lähteet

Aaltio, Elina (2016) Lastensuojelun strukturoitujen alkuarviointivälineiden arviointikohteet ja teoriapohja. Teoksessa Päivi Petrelius, Hanna Tulensalo, Anne-Mari Jaakola ja Johanna Hietamäki (toim.) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Työpäpaperi 33/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 157–185.

Alasuutari, Pertti (2011) Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.

Alatalo, Marjo (2018) Suhdeperustaisen tiedonmuodostuksen jännitteet lastensuojelun avoimuuden sosiaalityössä. Ammatillinen lisensiaatintutkimus, sosiaalityö, lapsi- ja nuorisososiaalityön erikoisala. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/58491/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-201806123136.pdf?sequence=1&isAllowed=y> luettu 11.8.2018

Alhanen, Kai (2014) Vaarantunut suojelevalta. Tutkimus lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöistä. THL, Raportti 24/2014.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116722/URN_ISBN_978-952-302-278-2.pdf?sequence=1 luettu 22.10.2014.

Askeland, Gurid Aga & Payne, Malcolm (1999) Authors and audiences: towards a sociology of case recording. *European Journal of Social Work*, 2 (1), 55–65.

Bardy, Marjatta & Heino, Tarja (2013) Katsaus lastensuojelun toimintaympäristöihin. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: THL, 13–42.

Berg Eklundh, Lotta (2010) Kontaktfamilj. En förebyggande stödinsats eller mellanvård? Stockholm: Licentiatsavhandling i socialt arbete vid Stockholms universitet. Rapport i socialt arbete nr. 135.

Broadhurst, Karen & Wastell, David & White, Sue & Hall, Christopher & Peckover, Sue & Thompson, Kellie (2010) Performing “initial assessment”: identifying the latent conditions for error at the front-door of local authority children’s services. *British Journal of Social Work*, 40 (2), 352–370.

Cleaver, Hedy & Nicholson, Donald & Tarr, Sukey & Cleaver, Deborah (2007) Child protection, domestic violence and parental substance misuse: family experiences and effective practice. London: Jessica Kingley.

Cleaver, Hedy & Walker, Stephen (2004) From policy to practice: The implementation of a new framework for social work assessments of children and families. *Child and family social work* 9 (1), 81–90.

Cooper, Andrew (2005) Surface and depth in the Victoria Climbié inquiry report. *Child and Family Social Work*, 10, 1–9.

Compton, Beulah R. & Galaway, Burt (1994) Social work processes. Pacific Grove, California: Brooks/Cole.

Cumming, Sue & Fitzpatrick, Eileen & McAuliffe, Donna & McKain, Silvana & Martin, Catherine & Tonge, Angela (2007) Raising the Titanic: Rescuing social work documentation from the sea of ethical risk. *Australian Social Work*, 60 (2), 239–257.

Dalzell, Ruth & Sawyer, Emma (2016) Putting analysis into child and family assessment. Undertaking assessments of need. National Children's bureau. London: Jessica Kingsley Publishers.

Drury-Hudson, Julie (1999) Decision making in child protection: the use of theoretical, empirical and procedural knowledge by novices and experts and implications for field-work placement. *British Journal of Social Work* 29 (1), 147–169.

Dutton, Jane & Kohli, Ravi (1996) *The Core Skills of Social Work*. Teoksessa Antony A. Vass (eds). *Social work competences. Core knowledge, values and skills*. London: Sage publications, 62–82.

Eronen, Tuija (2013) Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 4/2013. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Ervast, Sari-Anne & Tulensalo, Hanna (2005) Sosiaalityötä lapsen kanssa. Kokemuksia lapsikeskeisen tilannearvion kehittämistä. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 8/2006. http://www.socca.fi/files/87/Sosiaalityota_lapsen_kanssa.pdf luettu 22.10.2014.

Eskola, Jari (2001) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli Raine: Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Jyväskylä: PS kustannus, 133–157.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Ferguson, Harry (2018) Making home visits: Creativity and the embodied practices of home visiting in social work and child protection. *Qualitative Social Work*, 17 (1), 65–80.

Floersch, Jerry (2000). Reading the case record: The oral and written narratives of social workers. *Social Service Review*, 74 (2), 169–192.

Forsberg, Hannele & Kääriäinen, Aino & Ritala-Koskinen, Aino (2018) Children's residence in divorce disputes – examination of social work reports to the court. *Journal of Social Welfare and Family Law*, 40 (1), 21–36

Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino (2012) Lastensuojelun sosiaalityö muutoksessa. Teoksessa Markku Jahnukainen (toim.) *Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa* Tampere: Vastapaino, 153–179.

Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (2006) Kohti lapsisensitiivistä sosiaalityötä. Teoksessa Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia*. Jyväskylä: PS-kustannus, 5–20.

Forsman, Sinikka (2010) Sosiaalityöntekijän jaksaminen ja jatkaminen lastensuojelussa. Henkilökohtaisen ja muodollisen ura rajapinnoilla. Työsuojelurahasto. Tampere: Tampereen yliopisto. <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/65571/978-951-44-8155-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y> luettu 11.8.2018.

Gambrill, Eileen (2006) Social work practice. A critical thinker's guide. Second edition. Oxford: Oxford University Press.

Gilbert, Neil & Parton, Nigel & Skiveness, Marit (2011) Changing patterns of response and emerging orientations. Teoksessa Neil Gilbert, Nigel Parton & Marit Skivenes (toim.) Child protection systems. International trends and orientations. New York: Oxford University Press, 243–257.

Gilligan, Philip & Manby, Martin (2008) The common assessment framework: Does the reality match the rhetoric? Child and family social work 13 (2), 177–187.

Gray, Mel & Schubert, Leanne (2012) Sustainable social work: modelling knowledge production, transfer and evidence-based practice. International Journal of Social welfare 21 (2), 157–166.

Gray, Mel & Schubert, Leanne (2010) Turning base metal into gold: transmuting art, practice, research and experience to knowledge. British Journal of Social Work 40 (7), 2308–2325.

Günther, Kirsi (2015) Asiakasdokumentaatio arviointina mielenterveystyön arjessa. Tutkimus ammatillisesta kirjaamisesta. Acta Universitatis Tamperensis 2108. Tampere: Tampere University Press.

Günther, Kirsi & Raitakari, Suvi (2012) Mielenterveyskuntoutusta avoimen ja yksityiskohtaisen suunnitelmalomakkeen ohjaamana. Teoksessa Vesa Heikkinen, Petri Laurerma, Mikko Lounela, Ulla Tiililä & Eero Voutilainen (toim.) Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käytäntöä. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 29. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus, 101–128.

Günther, Kirsi & Raitakari, Suvi & Juhila, Kirsi & Saario, Sirpa & Kaartamo, Riina & Kulmala, Anna (2013) Asiakaslähtöisyys vakavaa mielen sairautta sairastavien nuorten kuntoutuskurssilla. Etnometodologinen tapaustutkimus. Tampere: Muotialan asuin- ja toimintakeskus, TEKES ja Tampereen yliopisto. <https://www.mielen.fi/wp-content/uploads/2016/05/ASIAKASLAHTOISYYS-verkko.pdf> luettu 11.8.2018.

HE 164/2014. Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140164> luettu 11.8.2018.

HE 252/2006. Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060252> lutettu 11.8.2018.

Healy, Karen & Mulholland, Joan (2007) Writing Skills for Social Workers. London: Sage.

Heikkilä, Leo (2008) BARO-käsikirja – työväline nuorten arviointiin. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, Oppaita ja työkirjoja 2008:5.
http://www.socca.fi/files/606/Baro_kasikirja_nettiin.pdf luettu 26.7.2018.

Heino, Tarja (2016) Lastensuojelusta tietäminen – julkisen vallan vastuu. Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 72–102.

Heino, Tarja (2014) Lastensuojelun pirullinen tehtävä. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula & Sakari Karvonen (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. THL, Teema 21, 286–308.

Heino, Tarja (2009) Lastensuojelu – kehityskulkuja ja paikannuksia. Teoksessa: Johanna Lammi-Taskula, Sakari Karvonen & Salme Ahlström (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 198–213.

Heino, Tarja (2008) Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset: Selvitys lastensuojelun kehittämisohjelmalle. Helsinki: Stakes.
<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75318/T9-2008-VERKKO.pdf?sequence=1> luettu 22.10.2014.

Heino, Tarja (2007) Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Stakes, Työpapereita 30/2007. Helsinki: Valopaino.

Heino, Tarja (1997) Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. Sosiaalityöntekijän tuottama määrittäminen lastensuojelun asiakkaaksi. Helsinki: Stakes.

Heino, Tarja & Hyry, Sylvia & Ikäheimo, Salla & Kuronen, Mikko & Rajala, Rika (2016) Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTa-hankkeen (2014–2015) päätulokset. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 3/2016. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Heino, Tarja & Pösö, Tarja (2003) Tilastot ja tarinat lastensuojelussa. Yhteiskuntapolitiikka 68 (6), 584 – 597. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100156/036heino.pdf?sequence=1> luettu 22.10.2014.

Henkilötietolaki 523/1999. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990523> luettu 11.12.2014.

Hepworth, Dean H & Larsen, Jo Ann (1986) Direct social work practice: theory and skills. Chicago, Illinois: The Dorsey Press.

Hepworth Dean H & Rooney, Ronald H. & Larsen, Jo Ann (1997) Direct social work practice: theory and skills. Pacific Grove: Brooks/Cole Publishing.

Hietamäki, Johanna (2015) Lastensuojelun alkuarvioinnin asiakasvaikutukset vanhempien näkökulmasta. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 529. Jyväskylä: Jyväskylä University.

- Hiidenmaa, Pirjo (2000) Työ ja kieli. Teoksessa Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa & Ulla Tiililä (toim.) Teksti työnä, virka kielenä. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 116. Helsinki: Gaudeamus, 19–35.
- Hiitola, Johanna (2015). Hallittu vanhemmuus. Sukupuoli, luokka ja etnisyys huostaanottoasiakirjoissa. *Acta Universitatis Tamperensis* 2026. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Holland, Sally (2011) *Child and family assessment in social work practice*. London: Sage.
- Holland, Sally (2000) The assessment relationship: Interactions between social workers and parents in child protection assessments. *British Journal of Social Work* 30, 149–163.
- Hurtig, Johanna (2003) *Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Huuskonen Saira (2014) Recording and use of information in a client information system in child protection work. *Acta Electronica Universitatis Tamperensis* 1387. Tampere: Suomen Yliopistopaino.
<http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/94893/978-951-44-9368-3.pdf?sequence=1> luettu 22.10.2014.
- Huuskonen, Saira & Vakkari, Pertti (2015) Selective Clients' Trajectories in Case Files: filtering out Information in the recording process in Child Protection. *British Journal of Social Work* 45 (3), 792-808.
- Huuskonen, Saira & Korpinen, Johanna (2009) *Runsas vuosi lastensuojelun avohuollon asiakkuuden alkamisesta: Mitä lapsille kuuluu nyt?* Tampere: Pikassos.
- Huuskonen, Saira & Korpinen, Johanna & Pösö, Tarja & Ritala-Koskinen, Aino & Vakkari, Pentti (2010a) Kolme polkua lastensuojelun avohuollon organisatorisessa muistissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 75 (6), 650–658.
- Huuskonen, Saira & Korpinen, Johanna & Ritala-Koskinen, Aino (2010b) Lastensuojelun avohuolto ja seurannan selonteot. Teoksessa Anneli Pohjola, Aino Kääriäinen & Sirpa Kuusisto-Niemi (toim.) *Sosiaalityö, tieto ja teknologia*. Juva: PS-kustannus, 319–347.
- Jaakkola, Outi (2016) Sosiaalityöntekijän tiedot ja taidot lastensuojelutarpeen arvioinnissa. *Ammatillinen lisensiaatintutkimus, sosiaalityö, hyvinvointipalvelujen erikoisala*. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.
<https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=c43db2e7-53af-41ef-ba2e-9f3a2fa0c7f1> luettu 5.11.2016.
- Jaakola, Anne-Mari (2016) Lapsikeskeisen lähestymistavan näkökulmat lastensuojelun tutkimuskirjallisuudessa. Teoksessa Päivi Petrelius, Anne-Mari Jaakola, Hanna Tulensalo & Johanna Hietamäki (toim.) *Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi – tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi*. Työpaperi 33/2016. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 115–130.
- Juhila (2004) *Sosiaalityön vuorovaikutuksen tutkimus. Historiaa ja nykysuuntauksia*.

Janus 12 (2), 155–183.

Kagle, Jill & Kopels, Sandra (2008) Social work records. Illinois: Waveland Press.

Kananoja, Aulikki (2018) Selvityshenkilön arvio lastensuojelun henkilöstön riittävydestä ja ratkaisuehdotukset kuormituksen vähentämiseksi. <https://minedu.fi/documents/1271139/6184550/Selvityshenkil%C3%B6n+arvio+lastensuojelun+kuormitus+FINAL+050318.pdf/a489a36e-7c2f-4ac7-9372-6bb221d2705e/Selvityshenkil%C3%B6n+arvio+lastensuojelun+kuormitus+FINAL+050318.pdf.pdf> luettu 11.8.2018.

Kananoja, Aulikki & Lavikainen, Marjo & Oranen, Mikko (2013) Selvitystyöryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=6511574&name=DLFE-26809.pdf luettu 22.10.2014.

Karttunen, Teija & Hietämäki, Johanna (2014). Tiedon käytön kysymyksiä ja haasteita sosiaalityön asiakastyössä. Teoksessa Riitta Haverinen & Marjo Kuronen & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Tampere: Vastapaino, 320–336.

Kaski, Päivi & Kosola Heli & Lehtoranta, Minna (2016) Katsaus lastensuojeluilmoitusten käsittelyn ja lastensuojelutarpeen selvittämisen nykikäytäntöihin. Teoksessa Päivi Petrelius, Anne-Mari Jaakola, Hanna Tulensalo & Johanna Hietämäki (toim.) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi – tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Työpäpaperi 33/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 60–74.

Kataja, Kati (2012) Lapsuuden rajoilla. Normaalin ja poikkeavan määrittäminen huostaanottoasiakirjoissa. Turku: Turun yliopisto, Koulutussosiologian tutkimuskeskus RUSE.

Kosola, Heli (2015) Lastensuojelutarpeen selvityksen toimintakäytännöt. Väli-Suomen käytännöt. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Yliopistokeskus Chydenius. <http://www.pikassos.fi/aineistot/finish/74-selvitykset-raportit-ja-opinnaeetytyoet/601-lastensuojelutarpeen-selvityksen-toimintakaeytaennoet-vaeli-suomessa-pro-gradu-heli-kosola-jyu> luettu 17.2.2018.

Kumpula, Kristiina (2013) 8-vuotiaan kuolemaan johtaneet tapahtumat. Selvityksiä ja ohjeita. Oikeusministeriö 32/2013. http://www.turvallisuustutkinta.fi/material/attachments/otkes/tutkintaselostukset/fi/poikkeuksellisetapahtumat/SZnMEQSMZ/8-vuotiaan_lapsen_kuolemaan_johtaneet_tapahtumat.pdf Luettu 11.8.2018.

Kuusisto-Niemi, Sirpa & Kääriäinen, Aino (2005) Hiljaisen tiedon vallasta näkyvän tiedon valtaan. Puheenvuoro tiedon näkyväksi tekemisen puolesta. Janus 13 (4), 452–460.

Kuronen, Marjo (2004) Sosiaalityön tutkimuksen ja käytännön jaettu kiinnostus vuorovaikutukseen ja kieleen. Janus 12 (2), 217–225.

Kääriäinen, Aino (2016) Sosiaalityön dokumentointi: suhde tietoon ja toimintaan. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 189–197.

Kääriäinen Aino (2007) Kotikäynnillä lastensuojeluasioissa – havaintoja työstä ja tietämisestä. Teoksessa Aini Pehkonen & Eine Pakarinen (toim.) Lasten hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Kuopio: Kuopion yliopisto, 121–132.

Kääriäinen, Aino (2003) Lastensuojelu asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Akateeminen väitöskirja. Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2003. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Kääriäinen, Aino & Satka, Mirja & Yliruka, Laura & Muurinen, Heidi (2016) Käytäntötutkimuksen tietokäytäntö toimijoiden kuvaamana. Teoksessa Mirja Satka, Ilse Julkunen, Aino Kääriäinen, Ritva Poikela, Laura Yliruka & Heidi Muurinen (toim.) Käytäntötutkimuksen taito. Heikki Waris -instituutti & Mathilda Wrede -instituutti, 34–55.

Lahtinen, Pia & Männistö, Leena & Raivio, Marketta (2017) Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia. Keskeisiä periaatteita ja reunaehtoja. Työpaperi 7/2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Laine, Terhi (2005). Turvakotityön käytännöt, asiantuntijuus ja sukupuolen merkitykset. Helsinki: Yliopistopaino.

Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 254/2015.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150254> luettu 11.8.2018.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812> luettu 11.12.2014.

LasSe -hankkeen kootut käytännöt (2015) Liite 7 Lastensuojelun tarpeen selvityksen teemoihin liittyvät kysymykset. <https://www.pikassos.fi/aineistot/finish/115-lasse-hankkeen-kootut-kaeytaennoet/729-liite-7-lastensuojelun-tarpeen-selvityksen-teemoihin-liittyvaet-kysymykset> luettu 19.11.2017

Lastensuojelulaki 417/2007. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417> luettu 22.10.2014.

Lastensuojelun käsikirja <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmat-ja-valineet/tyomenetelmat/lastensuojelun-alkuvaiheen-tilannearvio> Luettu 11.8.2018.

Lees, Amanda (2017) Facts with feelings – social workers’ experiences of sharing information across team and agency borders to safeguard children. Child and Family Social Work, 22, 892–903.

- Lehmuskoski, Antero (2017) Tiedonhallinta sosiaalityössä. Teoksessa Aulikki Kananoja & Martti Lähteinen & Pirjo Marjamäki (toim.) Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanomaa, 417–437.
- Matscheck, David & Berg Eklundh, Lotta (2014) Does BBIC make a difference? Structured assessment of child protection and support. *Nordic Social Work Research*, 5 (3), 193–211.
- Millner, Judith & O’Byrne, Patrick (2009) *Assessment in social work*. (3. painos) Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Munro, Eileen (2005) What tools do we need to improve identification of child abuse? *Child Abuse Review*, 14 (6), 374–388.
- Munro, Eileen (2002) *Effective child protection*. London/Thousand Oaks/New Delhi: Sage.
- Munro, Eileen (1998) Improving social worker's knowledge base in child protection work. *British Journal of Social Work* 28 (1), 89–105.
- Muukkonen, Tiina & Tulensalo, Hanna (2004) Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 1:2004.
- Möller, Sointu (2004) Sattumista suunnitelmallisuuteen. Lapsen elämäntilanteen kartoitus lastensuojelussa. Pesäpuun opas- ja käsikirjat 1/2004. Jyväskylä: Pesäpuu ry.
- Möller, Sointu (2005) Arviosta sanoisin. Tutkimus lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheeseen liittyvän arvioinnin mallintamisesta. *Tutkimuksia* 1/2005. Jyväskylä: Pesäpuu ry.
- Niemelä, Pauli (2012) Tapauskohtaisuus sosiaalityössä ”Case Study - Case Work - Case Evaluation” -prosessimalli sosiaalityön ja sen käytännön opetuksen jäsentäjänä. Teoksessa Noora Tuohino, Anneli Pohjola & Mari Suonio (toim.) *Sosiaalityön käytännön opetus* liikkeessä. Tampere: Juvenes Print, 20–35.
- Nieminen, Liisa (2011) Lastensuojelun tutkimuksen etiikka. *Oikeus* 40 (1), 6–24.
- Norlamo-Saramäki, Tuija (2009) Asiakslähtöisyyden ristiaallokossa. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkimus. Marginalisaatiokysymysten sosiaalityön erikoisala. Helsingin yliopisto, Yhteiskuntapolitiikan laitos.
<https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=3d33d245-6a68-498f-8e17-db3d3a2b589b> luettu 11.8.2018.
- Ojaniemi, Pekka & Rantajärvi, Kaisa-Maria (2010) Alkuarvioinnista suunnitelmalliseen lastensuojelun sosiaalityöhön. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) *Asiakkuus sosiaalityössä*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 219–244.
- Olivera, Fernando (2000) Memory systems in organizations: an empirical investigation of mechanisms for knowledge collection, storage and access. *Journal of Management Studies* 37 (6), 811–832.

Oranen, Mikko (2006) Tutkimista ja tunnustelua. Lastensuojelun alkuarvioinnin käytäntöjä, malleja ja kehittämissuuntia. Alkuarviointi ja avohuolto-työryhmän loppuraportti 22.3.2006. Lastensuojelun kehittämisohjelma.
<http://www.thl.fi/documents/647345/0/Alkuarviointi+Loppuraportti.pdf/4c1af916-87f3-41b0-bd61-0e9daaea69d8> luettu 22.10.2014.

O'Rourke, Liz (2010) Recording in social work. Not just an administrative task. Bristol: Policy Press.

Paaso, Sari-Anne (2010) Mitä lapselle kuuluu? – Opas lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiseen. Jyväskylä: Pesäpuu ry.

Pekkarinen, Elina (2016) Toivottu, kiistelty ja torjuttu: Lastensuojelun avohuolto huostaanottoasiakirjoissa. Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 103–125.

Pekkarinen, Elina (2011) Lastensuojelun tieto ja tutkimus - asiantuntijoiden näkökulma. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, Lapsuudentutkimuksen seura, Lastensuojelun Keskusliitto, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Pekkarinen, Elina & Heino, Tarja & Pösö, Tarja (2013) Lastensuojelusta tietäminen on moraalinen velvoite. Yhteiskuntapolitiikka 78 (3), 337–342.

Pekkarinen, Elina & Tapola-Haapala, Maria (2009) Kriittinen realismi sosiaalityössä – tiedontuotannosta emansipaatioon. Teoksessa Mäntysaari, Mikko, Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Juva: PS-kustannus, 183–201.

Petrelus, Päivi (2016) Lastensuojelun lapsi- ja perhekohtaisen arvioinnin kansainvälinen tutkimus. Teoksessa Päivi Petrelus, Hanna Tulensalo, Anne-Mari Jaakola ja Johanna Hietämäki (toim.) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Työpäperi 33/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 132–156.

Petrelus, Päivi (2005). Sukupuoli ja subjektiivisuus sosiaalityössä. Tulkintoja naistyöntekijöiden muistoista. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 266. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Petrelus, Päivi & Tulensalo, Hanna & Jaakola Anne-Mari & Hietämäki Johanna (2016) Kohti lapsikeskeistä ja kokonaisvaltaista lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointia. Teoksessa Päivi Petrelus, Hanna Tulensalo, Anne-Mari Jaakola ja Johanna Hietämäki (toim.) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Työpäperi 33/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 5-26.

Pietilä, Niina (2017) Hallitsemattomasti nuori. Miksi 17 vuotta täyttäneitä nuoria sijoitetaan kodin ulkopuolelle? Sosiaalityön erikoistumiskoulutukseen kuuluva lisensiaatintutkimus. Lapsi- ja nuorisososiaalityön erikoisala. Helsingin yliopisto.
<http://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=812c53eb-336a-47b8-997a-b6adb476fe15> luettu 19.11.2017.

Pithouse, Andy (2006) A common assessment for children in need? Mixed messages

from a pilot study in Wales. *Child care in practice* 12 (3), 199–217.

Pohjola, Anneli & Kääriäinen, Aino & Kuusisto-Niemi, Sirpa (2010) Sosiaalityön, tiedon ja teknologian kohtaamisia. Teoksessa Anneli Pohjola, Aino Kääriäinen & Sirpa Kuusisto-Niemi (toim.) *Sosiaalityö, tieto ja teknologia*. Juva: PS-kustannus.

Preston-Shoot, Michael (2003) A matter of record? *Practice* 15 (3), 31–50.

Prince, Katie (1996) *Boring records? Communication, speech and writing in social work*. London and Bristol: Jessica Kingsley Publishers.

Pulma, Panu (1987) Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Lapsuuden yhteiskunnallistuminen ja lastensuojelun kehitys Suomessa. Teoksessa Pulma, Panu & Turpeinen, Oiva (toim.) *Suomen lastensuojelun historia*. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 7-264.

Puustinen-Korhonen, Aila (2013) Lastensuojelun kuntakyselyn 2012 tulokset. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

http://www.kunnat.net/fi/Kuntaliitto/media/tiedotteet/2013/03/Documents/Lastensuojelu_raportti.pdf luettu 22.10.2014.

Pösö, Tarja (2012) Lastensuojelun onnistumiset ja epäonnistumiset. *Haaste* 4/2014.

<http://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste42014/lastensuojelunonnistumisetjaepaonnistumiset.html> luettu 19.11.2017.

Pösö, Tarja (2011) *Combating child abuse in Finland: From family to child-centered orientation*. Teoksessa Neil Gilbert, Nigel Parton & Marit Skivenes (toim.) *Child protection systems. International trends and orientations*. New York: Oxford University Press, 112–130.

Pösö, Tarja (2010) Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalista rajasta. *Janus* 18 (4), 324–336.

Pösö, Tarja (2007) Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino, 65–82.

Pösö, Tarja & Skiveness, Marit & Anne-Dorthe Hestbaek (2014) Child protection systems within the Danish, Finnish and Norwegian welfare states – time for a child centric approach? *European Journal of Social Work* 17 (4), 475–490.

Rajavaara, Marketta (2014) Ammattilaisen harkintavalta sosiaaliturvan edellytyksenä ja riskinä. Teoksessa Laura Kalliomaa-Puha, Toomas Kotkas & Marketta Rajavaara (toim.) *Harkittua? Avauksia sosiaaliturvan harkintavallan tutkimukseen*. Tampere: Juvenes Print, 136–154.

Rantanen, Tytti (2016) Kestävä kehittäminen lastensuojelussa – esimerkkinä LasSe-hanke. Teoksessa Päivi Petrelius, Hanna Tulensalo, Anne-Mari Jaakola ja Johanna Hietämäki (toim.) *Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi*. Työpäpaperi 33/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 41–48.

Rantanen, Tytti & Koponen, Kirsi & Tuomela-Jaskari, Sirpa & Antila, Pamela & Kaski, Päivi (2015) Loppuraportti. LasSe Lastensuojelutarpeen selvityksen kehittäminen Väli-Suomessa 1.4.2013–31.10.2015. Pikassos, SONet BOTNIA, Verso.
<https://www.pikassos.fi/aineistot/finish/114-lasse-hankkeen-loppuraportti/747-lasse-hankkeen-loppuraportti> luettu 11.8.2018.

Rauhala, Urho (1978) Huostaanotto. SVT Sosiaalisia erikoistutkimuksia XXXII:54. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Raunio, Kyösti (2004) Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.

Reder, Peter & Duncan, Sylvia & Gray, Moira (1993) Beyond blame: child abuse tragedies revisited. London: Routledge.

Rekisteritutkimuksen tietosuojaopas tutkijoille ja tietopyyntöjä käsitteleville viranomaisille (2010) Tietosuojavaaluttetun toimisto. Päivitetty 27.7.2010.
http://www.tietosuoja.fi/material/attachments/tietosuojavaaluttettu/tietosuojavaaluttetun_toimisto/oppaat/6JfqBT5i3/Rekisteritutkimuksen_tietosuojaopas_tutkijoille_ja_tietopyyntoja_kasitteleville_viranomaisille.pdf luettu 8.12.2014.

Rostila, Ilmari (2001) Tavoitelähtöinen sosiaalityö. Voimavarakeskeisen ongelmanratkaisun perusteet. Jyväskylän yliopisto: SoPhi61.

Räsänen, Jenni-Mari (2014) Tietotekniikkaan pohjautuva asiakastiedon käyttö sosiaalipäivystyksessä. Etnometodologinen puheen ja vuorovaikutuksen tutkimus. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 1416. Tampere: Suomen yliopistopaino - Juvenes Print. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/95264/978-951-44-9447-5.pdf?sequence=1> luettu 15.4.2017

Saario, Sirpa (2014) Audit techniques in mental health. Practitioners' responses to electronic health records and service purchasing agreements. Acta Universitatis Tamperensis 1907. Tampere: Tampere University Press.

Saira, Pentti & Kankainen, Heidi (2014) Perhe- ja lapsisurmien ehkäisy ja estäminen ja viranomaisten välinen tiedonvaihto. Työryhmän selvitys. Julkaisu 1. Helsinki: Sisäministeriö.

Salo, Paula & Rantonen, Otso & Aalto, Ville & Oksanen, Tuula & Vahtera, Jussi & Junnonen Sanna-Riitta & Baldschun, Andreas & Väisänen, Raija & Mönkkönen, Kaarina & Hämäläinen, Juha (2016) Sosiaalityön kuormittavuus, voimavaratekijät ja sosiaalityöntekijöiden mielenterveys. Helsinki: Työterveyslaitos. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131353/Sosiaality%C3%B6ntekij%C3%B6iden%20hyvinvointi.pdf?sequence=1> luettu 11.8.2018.

Satka, Mirja (1996) Making Social Citizenship. Conceptual practices from the Finnish poor law to professional social work. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Shier, Harry (2001) Pathways to participation: openings, opportunities and obligations. A new model for enhancing children's participation in decision-making, in line with article 12.1 of the United Nations convention on the rights of the child. Children & Society, 15, 107-117.

Sinko, Päivi (2001) Lastensuojelu, juridisoituminen ja lapsen oikeudet. Teoksessa Maritta Törrönen (toim.) Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Helsinki. Pelastakaa lapset – Rädda Barnen, 128–149.

Sinko, Päivi & Muuronen, Kaisu (2013) Olisiko jo tekojen aika? Lastensuojelun asiakastyössä toimivien näkemyksiä lastensuojelun nykytilasta. Lastensuojelun keskusliitto. http://www.lskl.fi/files/1755/Olisiko_jo_tekojen_aika.pdf luettu 22.10.2014.

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301> luettu 11.8.2018.

Sulavuori, Maarit (2007) Kehittämistyöllä pallo haltuun. Kehittämisprojektin avulla ideoita lastensuojeluun ja voimavaroja työssä jaksamiseen. Stakes, Raportteja 3/2007. Helsinki: Valopaino.

Taylor, Carolyn & White, Susan (2001) Knowledge, truth and reflexivity. The problem of judgement in social work. *Journal of Social Work* 1 (1), 37–59.

Thomas, Jane & Holland, Sally (2010) Representing children's identities in core assessments. *British journal of social work*, 40 (8), 2617–2633.

Tiililä, Ulla (2010) Sanoilla lavastettu virasto. Tietoyhteiskunnan arkea sosiaali- ja hoiva-aloilla. Teoksessa Marjut Johansson, Pirkko Nuolijärvi & Riitta Pyykkö (toim.) Kieli työssä. Asiantuntijatyön kielelliset käytännöt. Helsinki: SKS, 162–189.

Trevithick, Pamela (2008) Revisiting the knowledge base of social work: a framework for practice. *British Journal of Social Work* 38, 1212-1237.

Tulensalo, Hanna (2016) Lapsi tiedollisena toimijana lastensuojelun sosiaalityössä. Teoksessa Mirja Satka, Ilse Julkunen, Aino Kääriäinen, Ritva Poikela, Laura Yliruka & Heidi Muurinen (toim.) Käytäntötutkimuksen taito. Heikki Waris -instituutti & Mathilda Wrede -instituutti, 262–288.

Tulensalo, Hanna & Kumpulainen, Kirsti & Kekkonen, Marjatta (2017) Monitoimijainen arviointi. Teoksessa Erityis- ja vaativan tason palvelujen työpajaprosessin raportit – Osana lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa. Työpaperi 26/2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 12–37.

Tulensalo, Hanna & Muukkonen Tiina (2016) Lapsikeskeisyys lastensuojelun tilannearviossa - 2000-luvun kehityksen ja nykytilan arviointia. Teoksessa Päivi Petrelius, Hanna Tulensalo, Anne-Mari Jaakola ja Johanna Hietämäki (toim.) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Työpaperi 33/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 101–114.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Turney, Danielle & Platt, Dendy & Selwyn, Julie & Farmer, Elaine (2012) Improving

child and family assessments. Turning research into practice. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009) Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käytäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. <http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>

Vanhanen, Jonna & Bützow, Auri 7.4.2015. Tuen tarpeen arviointimallin koulutus. Praksis Helsinki. <https://prezi.com/wkp9pkscaeq6/tuen-tarpeen-arviointimallin-koulutus/> luettu 25.4.2016

Vierula, Tarja (2017) Lastensuojelun asiakirjat vanhempien näkökulmasta. Acta Universitatis Tamperensis 2323. Tampere: Tampere University Press.

Virtanen, Petri & Suoheimo, Maria & Lamminmäki, Sara & Ahonen, Päivi & Suokas, Markku (2011) Matkaopas asiakaslähtöisten sosiaali- ja terveystalvelujen kehittämiseen. Tekesin katsaus 281/2011. Helsinki: Tekes. https://www.businessfinland.fi/globalassets/julkaisut/matka-opas.pdf?_t_id=1B2M2Y8AsgTpgAmY7PhCf%3d%3d&_t_q=Matkaopas+asiakas%3%A4ht%3%B6isten+sosiaali-+ja+terveystalvelujen+kehitt%3%A4mi-seen&_t_tags=language%3afi%2csiteid%3a53b34a16-7ce7-4ab0-8c7e-f06c83547e28&_t_ip=195.148.193.2&_t_hit.id=Finpro_Web_Features_Media-Data_GenericMediaData/_970a54ea-ff2e-4643-838a-d9fc0bedb7c1&_t_hit.pos=1 luettu 11.8.2018.

Vornanen, Riitta (2004) Lasten hyvinvoinnin ja turvallisuuden arvioinnin haasteet lastensuojelun sosiaalityössä. Teoksessa Piia Puurunen & Anne-Mari Röpelin (toim.) Arvot, aatteet ja auttamisen arki. Juhlakirja professori Juha Hämäläisen täyttäessä 50-vuotta 10.2.2004. Kuopio: Kuopio University Press, Kuopion yliopisto, 117–134.

Walls, Georg (2005) Sosiaalityön käytäntötutkimus - koordinaatteja ja paikannuksia. Teoksessa Mirja Satka & Synnöve Karvinen-Niinikoski & Marianne Nylynd & Susanna Hoikkala (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia, 23–26.

Ward, Harriet & Brown, Rebecca & Hyde-Dryden Georgia (2014) Assessing parental capacity to change when children are on the edge of care: an overview of current research evidence. Research report. Department for Education, Loughborough University.

White, Sue (1997) Beyond reproduction? Hermeneutics, reflexivity, and social work practice. British Journal of Social Work, 27, 739–54.

Whittington, Colin (2007) Assessment in social work: A guide for learning and teaching. Social Care Institute for Excellence. <http://www.scie.org.uk/publications/guides/guide18/files/guide18.pdf>. luettu 25.4.2016

Julkaisemattomat lähteet

Frankberg, Tiina (2015) Lastensuojelutarpeen laajuuden arviointi ja selvitysprosessi – työntekijöiden ja asiakkaiden näkökulma. Pro Gradu -tutkielma. Sosiaalityö, Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta. Julkaisematon.

Kivelä, Niina (2015) Lastensuojelun alkuarvioinnista Espoossa 2005 saadut kokemukset. Kandidaatintutkielma. Turun yliopisto, Sosiaalitieteiden laitos. Julkaisematon.

Liitteet

Liite 1. Espoossa tutkimusajankohtana käytössä ollut lastensuojelutarpeen selvityksen yhteenvetopohja.

Lastensuojelutarpeen selvityksen yhteenveto

Lastensuojeluun tulon syy:

Ketkä ovat laatineet yhteenvedon:

Selvittelytyön kulku:

Aikaisempi asiakkuus:

Lapsen ja perheen elämäntilanne

- Perhe ja koti:
- Lapsen ja perheen verkosto:
- Päivähoito ja koulu:
- Lapsen ja perheen käyttämät muut palvelut:

Lapsen omia näkemyksiä ja kokemuksia:

Vanhempien näkemyksiä:

Arvio lastensuojelun tarpeesta: